

Ighisyewut

Ompö Kighöni chomi Kiyetu

Sirimnyonto pöropchö

Ghömicho omtoghi pöropchö
Kanisa Africa Inland nyo mii koro
Pökot

Kinetut ompö kitapu ighisyewut chopö kighöni chomi kiyetu ~ Kinetutyo tagh

A. Kitoröt

- Kitoma weghöto Echotyön Yeso, ki kiyomis nyinte kinetankachi kikönyisyö ompö Cherusalem kiyomisötö papo nyo kitöni chane (Luka 24:49).
- Nee nyo kile kiyomisötö papo nya? Nyoni ki kiyomisöt nyopö soghsoghin, Töröröt kegh, Kung'win kimany oripö mirönchi nko koruchi kakelöstoghchi aketiliil (Yoana 16:7, 13). Kökirosyi amörospö Yeso oor Mkulöwu Töröröt atakimany kokay oripö kighöni, melö takunet akiwaghach chane kipoto, wölo tökutö chane tikwil owesyö nyo likuno söwichi ompö ngwiny kimikul.

B. Könyisyogh pö kiyoktoghü nko kighöni ompö Cherusalem

12Atolapay kimiloncheghö chay kiyoytoy kuting' pö Arol kutany Cherusalem.

13Kilitöy Cherusalem akipa kilany kö nyo pö parak wölo kimpur chane nyo tang'ogh: Petörö, Yoana, Yakopö, Andreya, Pilipo, nko Tomas, Patölmayo nko Matayo, Yakopö wero Alpayo, Simnyon nyo kimöchöy kipöytoy kegh korenyi nko Yudas wero Yakopö. **14** kinyoryö pichoni tikwil kitenö osiis ompö kinonut akong'a nyopö kikilöto kegh ompö saghat kimi nko koor, nko Marya yoto Yeso, nko werkökwa. (Ighisyewuut 1:12-14)

- Kikonyit kighöni Yeso ompö milaghtang'wa nyo kipka kuyeghi Cherusalem akikany Mikulögh nyo Tiliil.

C. Konunöto Mikulögh nyo Tiliil

1Akwotini kitomü asispa Pentekoste, kikimi chane nko limchiin akong'a ompö wop akong'a. (Igh. 2:1)

- Kimi kiyoktoghü nko kighöni lapay Cherusalem ompö asispa Pentekoste kikönyöy Mikulögh nyo Tiliil lee otinö kimwochi chane. Kighömiti kegh chane köpö parak. Kisagh chane akikwol Echotyoon. (Igh. 1:14)

▪

Nkitunö: Asispa Pentekoste ki ki asispa Yaudin nyopö sapka. Kirur chane kirurutpö Musa kirip asisoni ompö köny anka tikwil kile ato kilata sapka pasaka. Kikigh sapka kutekos osiis chole tömönut mut otinö kakuwer sapka pasopa. Kikirip asisoni lee asispa sapato kimi piich kisölisiyi nko amörostin ompö köpö saghat.

- Tere ya kigh nyo kigha otini kighamit kegh chane lapay asisoni.

2Ki nyini lawel kwituna yim kighumötö nyo karkegh nko yomat nyo wow nyo kikutöy, kinyighi köyay kimikul wölini kimpuröy pichay. Atolapay kisiwa pichay tikwin cholata ngölyepwo ma cho köyasta; kiswany chii anka tikwil ömpö otini ng'alyap. **Igh. 2:2-3**

- Kikipatisan kighöni lapay ömpö Mikulögh nyo Tiliil. Kimelö kinetankachi lee Taman nko akonga opin, wölö chii anka tikwil nyo kimitö atoni. Kipatisana Yeso kighöni lapay Mikulögh nyo Tiliil kile otini kiyomisä nyinte.
- Poru nyete lö kikiyokunö nyinte yim atökimany oripö mikulisko monechi lapay. King'win kimany oripö kighöni kokay, kulinyecha lapay ömpö Kristo.
- Nana ömpö omisionay pö sirim, atay kiyomis Yeso kinetankachi lö osomöy pponyu kiyöni king'örokin nyo ngw'inöy kimong'öy orito monechi kokay? Rose ya **Yoana 14:16, 17**.
- Kirip Yeso kiyomisötenyi; ighöy nyinte osis lapay kini mwoghöy.
- Ömpö asisoni, kiyoni Töröröt Mikulögh nyo Tiliil kimany oripö kighöni lapay atökilikä chane köpö Töröröt ömpö yete lee ngw'iny. (**1 Kor. 6:19**) Akunka, kechi köpö Töröröt, wölo, linyoghtönyo lapay ömpö mikulögh, kekurenech ng'at köpö Töröröt; kichi Kanisa Yeso Kristo. (**Igh. 20:28**)
- Asisoni kipö Pentekoste ki ki asis nyo pö kitoröto kanisa Töröröt aki ng'ata asisoni, ki kiliki kighöni lapay ömpö ng'winy karerantanyi.
- Nee nyo kipö tagh nyo kimany Töröröt ömpö yete lee ng'winy. Netöy Pipilya lö kimany Töröröt wölo tiliil tya ömpöwölo tiliil ömpö kö (Tabernacle) nyo kitech Musa kirip kegh nko wölo kirurtö Töröröt (**Wuw. 25:8; 40:34**). Tökimi Töröröt kimany kwenu piich cho pityote, ki kimichinot kwich/kiyar oor nyopö kiruruut nko amörostin nyo kimuchöy kikarta kite ng'okikwa akiriip/kikarta chane ömpö sinyoryenyi/nöreyenyi. Atolelöt kimany nyinte kö nyo kitekchi Sölömon nyinte (**1 Pöitoghi. 8:10, 11, 27**). Körokegh kile nyoni, ömpöwölo piich ng'oki kisiir Töröröt, kitagh chane nyinte aking'eta chane miteghto ororyenyi ömpö köpö saghat (**Esek. 10:18-19**). Nyini lee kite, kuwur/kunyar askarino papilon köyay (**2 Pöyt. 25:8-9**). Ömpö asista anka, ki kikiitech kö anka nyo reel legh chi ororyö Töröröt köyay otini kiyoni nyinte werinyi, Yeso (**Markö 11:11**). Kimöpkonchinye piich lö Yeso ki wero Töröröt akiparta chane nyinte (**Yoa. 19:6-7**). Otini kita Yeso ömpö kimurtewon, "kikuwonya" kipach Töröröt sira ömpö köpö saghat nyo kipesyoot piich nko mitogh pö Töröröt king'eta parak tökutomtö too (**Yoa. 19:30; Matayo 27:50-51**). Kimököy Töröröt kuporu oor nyo kimilisyegho wölo mii nyinte. Kitö anka nyu kimelö tökimong'öy Töröröt ng'at kö ori, wölo möng'öy oripö mikulisko pikachi.

- Ompö asisoni pö Pentekosti otini kingw'in Mikulögh nyo Tiliil kimany oripö moning'o Töroröt, kī king'win Töroröt kimany orito pikachi. Nyete nyu nyo kile kitoröto kanisa Yeso kristo; king'ata atoni kwegh tagh kīkamany Mikulögh nyo Tiliil oripö mikulöwu kighönin anka tikwil. Möng'öy Miulögh nyo Tiliil asete mikulöwu montanyi anka tikwil; otini kighananyi kristo, kimany nyinte oring'unyi.
- Möminyē machata asete kekanyacha Mikulögh nyo Tiliil lee otinö kimwochī kinetan. Ompö asispa pentekoste, king'win Mikulögh nyo Tiliil kimany oripö kanisa Yeso kristo; king'eta atoni kwegh tagh kitoköy chii anka tikwil nyo ghönöy Mikulögh nyo Tiliil. Otini kikitakacha Yeso kristo, kelikucha kareranpa kanisa, kilenyona ketakacha nyu tikwil Mikulögh nyo Tiliil.

4Kenyighit chane lapay Mikulögh nyo Tiliil akutor king'alana kutiwe walaka kile wölini kitöntö Mikulögh chane owesyö king'alan. (Igh. 2:4)

- Kikinyighit chane lapay Mikulögh nyo Tiliil. Poru nyete lö kicheny Mikulögh nyo Tiliil kintöghoghchin/paytagh ompö chane.
- Nyete nyini kigh Yeso kinyorī Mikulögh nyo Tiliil, tökipayta akuneet monechi, atökumuktawech kesöwintöchinö Yeso kristo.
- Möng'öy yee nyu Mikulögh nyo Tiliil orinyo tikwil, akimöchöy kipayta akipöghisyeghenech lee otinö siwiyi nyinte lö roko, tökesöwintönchinö akepöghisyechi pikö walaka.
- Somönö ng'at **Igh. 2:4**. nyini lee lawel kutoor kighönī lapay king'alan kutiw cho melö kinkit tagh. Kimuktechī chane mikulöwu Töroröt king'alan kutiw cho kisisinchö nko chinö kile chikwa. Kimuköy chii kunan lö kimöminyē kigh ompö ng'alechoni kighöy pichoni kipoto pat pölöt kwile; wölo melö king'alanta chane akong'a, wölo king'alan kile otinö kintöghoghchī Mikulögh. Töroröt kimelö kitorinto chunyogh akī nyinte nyo kintöghoghchī kiyete pö töng'önchin kigha kimelö kighönī.
- “Kini lee kitapu Matayo, Markö, Luka nko Yoana ompö Kristo, kī nyoni nyole kitapunī pö ighisyewuut pö kiyoktoghī ompö Mikulögh nyo Tiliil; nyoni nyole kitoröto mitoghpö Mikulögh nyo Tiliil nko owesyenyi; nko ighisyenyi nyopö ori ompö söpoonwo kighönī.
- Otini kitötö kristo kiyomisöt nyo wow, “ape agh pipö puntoon lapay...” kī kilinyö ng'ölyoon kö kakimwa, “kakekonanin paytagh kimikul ompö yim nko ng'winy,” nko ng'ölyonte nyopö kiyomisöt nyo kiripöy, “ankiti nyopö nyoman lö omitan nko akwa kokay tökuwonyö ng'winya.” (**Mata. 28:18-20**) Ompö kiyomisötonī kinyighi pöropchö kikonī pöroyin nyo kogh nyo pö pöghisyewut pö kanisa cho pö amtagh. Kile otinö kökakī mii nko kinetan ompö Cherusalem,

kiwetöy nyinte kuletöy tagh kitöpö nko chane otinö kipestotoy kuweröy Yudea, nko Samarya, nko sirimwokpa ng'winy. Kiwetöy kwititoy lö nee kiyomisötononi? Wöghökutye ki nyi; ompö Mikulögh nyo Tiliil. Kö kikimwochi Yeso kinetankachi lö; “karaam ompö akwa tya atowan, ompöwölo ato mowanye ki meng'winchinokwane king'örokutyö. Wölo ato owan, oyokwokwa nyinte.” (Yoa. 16:7)

- Ompö pusata kristo nko rökunöto Mikulögh nyo Tiliil, ki kiwaghach Yeso mitoghto portanyi nko kinetankachi ompö Cherusalem nko mitoghtanyi ompö woop anka tikwil nko kinetankachi kiliki nyu Mikulögh nyo Tiliil nyo kighyontechi nyinte ompö yete lee ng'winy. Kile wölo kightechi kristo papo atay kimi ng'winy, ki kighyontechini yenyu mikulögh weri. (2 Cor. 13:14)

5Kimi pipö Yaudin cho kimönyöy Cherusalem, piich cho kitöni Töröröt konyit, cho kipkono koor anka tikwil ompö ng'winy. Nyini kilim chane kighumötononi, kighamiti kegh söpich. Kitang'any chane kimikul ompöwölo kilim chii anka tikwil ompö pichoni king'ölonö chii nyinte ng'alechi kegh. Kitang'any chane nyoman akilö, “Nkipkono pichi ng'ölonöy lapay Kalilaya; ki kölo nee nyu, tökelimecha chane lapay king'ölonöy ompö kutincha nyo kikiyiytecha? Anyi kipkononecha Partya nko Medya nko Elam; akepkononecha Mesopotamya, Yudea, Kapudokya, Ponto nko Asya, akepkono Prukya, Pampulya, Misri, nko okumpö Lipya nyo lekto Kurene, kepkononecha walaka Rumi, Yaudin nko pipö puntoon cho kipinchi Yaudin ompö kighanateng'wa, kepkononecha walaka Krete nko Arapya akwanyi kilimecha pichi king'ölonöy ompö kutincha achane Ighisyewuut cho echön chopö Töröröt.” (Igh. 2:5-11)

- Kiliki nee tökutö Mikulögh nyo Tiliil kighönichi lapay kimukat nyo king'alana kutiwechi sisinchö?
- Kimi Yaudin Cherusalem cho kinkit kutuw cho chang' akwompö paraku sapken. Kipka lö nee wöloni Yaudinechoni chang' lee nyoni kinkit kutuw cho chang'? Könyis chole pakalay cho kökikuwer, kö kikitagh moning'o Töröröt chi lee Yaudin Töröröt akiwöghöki Törörötin nko körkeyintin. Kutö Töröröt sitöt Yaudin otini kipisi pipö Sirya nko pipö Pabilon kinam chane kiliki sekey. Sörömunyi kwipchi Töröröt chane kityakateng'wa akuyoki walaka kuyeghi Israel atökiteech ng'at köpö saghat, wölo kimöng'isyö Yaudin cho chang' kighömi ng'winy kimikuul. Otinö kiwer könyiswö, kupota chane nyu kuting'wa aking'alan nyu kuti koronini kimöngöy chane. Wölo nyenyu, otini kimi sapka, ki kimilisyot Cherusalem atökikwol/atökisal Töröröt.

- Kökikimwochi Yeso kiyoktoghi lö otini keng'win Mikulögh nyo Tiliil kimany oring' wa kumukteghchini chane kisöwintönchi ng'winy ompö paraku meghenyi, tipötenyi nko kitutunötenyi.

8Wölo otochekwa owesyö otini keng'winchokwa Mikulögh nyo Tiliil, atalikunakwa söwichan ompö Cherusalem, nko ompö Yudea tikwil, nko Samarya, tökwifita söremwok pö ng'winy. (Igh. 1:8)

- Kitö Mikulögh nyo Tiliil kimukat Yaudin lapay cho kirutowi kilim lökoy cho karamach ompö kutiwekwa kegh. Otini kilim pichoni king'ölonöy kutiw cho sisinchö kiti tang'any chane kilim lökoyontoni ompö kuting'wa kegh.

D. kiwöghöki Pichay Igh. 2:6-13

7Kitang'any chane nyoman akilö, kipkono pichi lapay ng'ölonöy Kalilaya, ki kölönenyu tökelimecha chane king'ölonöy ompö kutincha nyo kikiyiytecha? (Igh. 2:7)

12Akitang'any chane lapay tökitem kegh lö, "Poru nee nyu ng'alechi nya?" Igh. 2:12

- Wöghökutyö piich ompö ng'alechete kighisyö kënyo kipö mighöt. Muko kipköchi pichoni kirip kegh nko wölo kilakta kegh. Kimöpköchinye chane lö mirönchete lapay kirkegh kipkono Kalilaya kikimuköy king'alan kutiwekwa.

Kimin pikö walaka pichay ghönote lö, "Kötömesyeghö chane kumin cho siis." Igh. 2:13

- Otinö kimuköy kipköchini pichini kipkono koroskö walaka kinö kimwoghöy chane, ki kimöpköchinye pichoni kipkonoy Cherusalem këlenyona kimuut chane lö kitömesyoot pichoni.

E. Ng'alanata Petöro (Igh. 2:14- 21)

- Kipöghisyö lö nee pichay lee kiyoktoghi atakinya kikinam Yeso aki kitomanye kitiny Mikulögh nyo Tiliil nya? Kipöghisyö chane lee chepnyökoronoy. Petöro tikwil nyo kighönöy kegh ki kimi kitiyö kënyil sömök lö kimonkit echotyoon otini kitem nyinte. Kichömöy Yeso akikighöniin wölo kimelö kititeghate kighanatenyi nyo kimuchöy kutö nyinte owesyö kughyö ompö tawu kintöghoghi kiruruut nko askarino Rumi. Kichunta Petöro Yeso wölo kimechuntanye Yeso nyinte (Petöro). Kisoghchi Yeso Petöro; kisoghchi kighanata Petöro atamepot. Aki man kimepitnye kighanatenyi oti yenyu kinam Mikulögh nyo Tiliil Petöro; kighyö nyinte ompö tawu chii anka tikwil akutor kwamta kipuryö kiwaghat/nyökoryö.

Atolapay king'et Petöro kimi nko cha kiyoktoy lee taman nko akong'a, akutor king'alan tya lö "Atere ya lasiny akwane cho ochi Yaudin nko acha, nko akwa tikwil cho omönyöy Cherusalem, atomwowokwa kiyi poru ng'ölyontononi. Mötömesyotecha pichi kile wölini onontenekwa; ompöwölo safin sömök cho pö tökwoghö. Igh. 2:14-15

- Kighyö Petöro akimwowu kini kigh chane kisöwintönchini. Melö kitömesyot kinetan wölo kimi kilimtoy ompö söpoonwekwa paytaghpa Mikulögh nyo Tiliil. Kinyighitate chane mikulöwu Töröröt kile ataye kiyomisi Yeso chane ompö kitapu Yoana.

F. Kewany Petöro amtaghtanyi (Igh. 2:22-36)

Kiparta Yaudin kristo

Atere nyu ng'alechi cho ochi pipö Israel. Yeso nyopö Nasaret nyo kiporwokwa Töröröt ompö nyinte; ankitökwa akwane choni, ompöwölo kighisyeghö kwenunkwa. Ki Töröröt nyinte nyo kitat lenyoni, akinkit ng'ale lapay kitomö kwichisyö; lö kyonkowokwa Yeso ataparakwa otini otöninekwa mwokiyis kiwidochi nyinte kimurtöwon. Igh. 2:23

- Kimwochi petöro Yaudin lö chane chini kiparta Yeso. Kisoop Yeso nyole Mesiya cho kichiryote, cho köryote, nko cho ng'wolyote kile otini king'or kiruruut. (Isaya 29:18-19; 53:4) kökituti Yeso cho kimeghö akwigh isyewutkö walak cho pö töng'önchiin tökupori lö nyinte nyo kile kilana Töröröt; körökegh kighisyö ng'alechoni pö töng'önchin kikitagh Yaudin cho chang' Yeso lö melö nyinte nyo kikiyonunö wölo mii Töröröt.

Kituti Töröröt Yeso nyopö Nasaret ompö ng'ween

Wölo kitutunö Töröröt nyinte ng'ween akutyaka nyinte ng'wonin pö meghat, ompöwölo kimemukönye meghat tökirat nyinte. Igh. 2:24

- Kimwochi atoni Petöro chane lö kituti Töröröt Yeso ompö ng'wen. Körökegh melö Yeso nyo kighech kelikuna mwokiyis, kikikonni kegh nyinte tökighakta lapay sito ng'okicho, akwompö nyoni nyu kiring'ta onyöt, ng'oki, nko meghat. Anta mökighakta nyinte pösönto ng'okicho anta tökiting'eto nyinte ng'okichi kegh cho kighoktoy, ki melö kitökitutu. Kikwolöy Töröröt lö kicham nyinte amöros pö Yeso kighakta kwitita akututi nyinte ompö ng'wen. Anta makicham nyinte megha kristo kötö tökemiteni nko ng'okicho akötö kinyoru sito ng'okicho kokay (1 Kor. 15:14-17).

Kisöwintönchi kighöni lapay tikuchetechi

Kakung'efi Töroröt Yesononi king'etunö ng'wen akechicha lapay söwi. Igh. 2:32

- Kipöytoy mikulögh, ki kisöwintönchi ompö nyakanat Petörö nko kighöni chinö walak kitutunöto echotyön kile wölo kimwochinteghö Yeso chane. Otini kitutunö Yeso ng'wen, ng'o nyo kiporchih kegh nya? Kighöni, melö cho kimeghönotcha, atökisöwintönchi chane kitutunötenyi. Nyete lee yee kimmöng'öy Mikulögh nyo Tiliil ompö keröt nyo ighech kemwochinö pikö walak ompö nyakanat lö kighakta Yeso ghoksyeto ng'okikwa.

Kikisyolchi Yeso nyopö Nasaret ewu tagh nyopö Papo

Ompöwölo kaketuti nyinte akekany kitöpö ewu tagh nyopö owesyo Töroröt atökitacha nyinte Mikulögh nyo Tiliil, kirip kegh nko kiyomisöteto kwanta; aki Yeso nyoni kegh kwicha kiyoni osiwiyekwa yee alimöy. Igh. 2:33

- Kimwochi atoni Petöro chane lö kicheng/kiip Töroröt Yeso kiwö yim akwigh nyinte kitöpö ewunyi nyo pö tagh le pöytoghin ompö paraku yim nko ng'winy. Ompöwölo kökikung'win Mikulögh nyo Tiliil akutö kiyoytoghini nko kighöni chino walaka kimukat nyo pö töng'önchin kimi king'alana kutiw walaka, nyete nyu nyo kile kiporunöt lö kikegh Yeso kitöpö ewu tagh nyopö papo ompö yim (**Yoa. 16:7**). Kimwa Petörö lö michinote piich lapay kipköchi/kunkiti lö kituti Töroröt Yeso akisyol nyinte akimichinote nyu keghana nyinte lee echotyontenyo.

Yeso ki kristo ompöwölo nyinte ki werkoyon/tisin nyo wow nyopö Töroröt

- Yeso ki man (**Yoa. 14:6**) le werkoyon ki king'win nyinte king'olonwech ng'ala Töroröt akuporwech woni lata Töroröt (**Yoa. 1:18; 8:26-28; 12:49, 50; 2 Kor.4:6**).
- Yeso ki kristo tikwil ompöwölo nyinte ki tisiin nyo wow (**Epra. 3:1**). Kipka tisichay walaka akutötö kisönpö kyak, nyo kimemukönye kutyach chii anka tikwil ompö ng'okikwa, wölo kitötö Yeso kisönkachi kegh cho kimötinye ng'oki cho kityakech kokay. Tisi cho pö kisilat nyo pö köny ki ki tisi tökitenö otini kimeghö wölo Yeso ki tisintenyö kokay, ompöwölo mömeghönye nyinte (**Rumi. 6:9**). Ompöwölo Yeso ki tisintenyö nyo wow, kemukecha kelite mitoghpö Töroröt nyo tiliil ompö pöroyin anka tikwil kipuryö kiwaghat nyo pö taghat (**Epra. 4:16; 10:19**).

Yeso ki Kristo ng'at ompöwölo nyinte ki poytoghin nyo wow

- Mpuröy yenyu Yeso ewu tagh nyo pö papo nko paytagh nko owesyo lapay (**Mata. 28:18**). Nyinte ki echotyonto echot aki pöytoghinto pöytoghini (**1 Tim.6:15**): kaketö nyinte kaynat nyomi paraku kaynötut lapay akwompö kaynata Yeso ki kiting'öy kutingoti lapay akimwa ng'alyap anka tikwil lö nyinte ki echotyön ompö ororyo Töroröt papo (**Pili. 2:10, 11**). Michini

keghana nyinte ompö ng'öreküyo ompö kigh anka tikwil ompöwölo nyinte ki sörünintenyö nyo ghömöy.

G. kigh nyo kipi amtaghpa petöro (Igh. 2:37)

Kikany kilim pichay ng'alechoni kimwa Petöro, kitor ng'alechay mikuliskökwa, kuyokyi pichay Petöro nko cho kiyoktoy lö “Akeghecha nee yenyu nya tupchenicho?” kilenchä Petöro, “Okötenö ng'okikwo, akwane lapay atokepatisanenok kaynata Yeso Kristo, atökelöstowok ng'okikwo; atamucha onyorunö konunöto Töröröt, nyoni ki Mikulögh nyo Tiliil. Ompöwölo nyinkwa kiyomisötononi pö Töröröt nko monekwo, nko lapay chomi wölo low, nko tikwil cho tökikuröy echotyön Törörötinyo kipkonchä nyinte. Akimöchonicha ng'ale opin cho kimwochä chane, wölo kukiil akilenchä, osörunenö kegh kichopata Kong nyo ngw'inchini pichä ghachach.” (Igh. 2:37-40)

- Otini kilim pichoni amtaghpa Petöro, ki kipköchä chane ng'okikwa cho kigh kitiigh Yeso. Kiruur chane Mikulögh nyo Tiliil lö Yeso ki wero Töröröt, nyole sörünin. Kigha nyete le otini kiyomisä Yeso lö ng'winöy Mikulögh nyo Tiliil kuporchini piich lö chane ki mwokiyis aki Yeso ki sörünin nyo kikiyomisä. (**Yoa. 16:8**)
- Kimwa Yeso ng'at lö porchini Mikulögh nyo Tiliil piich lö ato mökötönye chane, kerwokini chane tikwil le onyöt.

Kighan cho chang' ng'ölyontenyi akepatisan, king'ata piich pakalay tömönut sömök cho kitas nyoryononi asisoni. (Igh. 2:41)

- Kighan cho chang' cho kilim amtaghtanyi akitep Petöro lö kighecha nee. Kipköchä asisoni piich cho chang' lö kichä mwokiyis, kughan Yeso, akepatisan le otinö kimwochä Petöro chane. Kikipatisan chane chinö kighan tökupori lö kichömchinö nko Petöro ompö ng'alechinö kineet nyinte chane paraku Yeso, sörünin nyo kikiyomisä, nyo king'win kutuyach chane ompö ng'okikwa. Kiporchä nyete piich cho kimi atoni lö yenyu kikakughan megha Yeso kighakta ng'okikwa.

Ompö kinetut nyo riptyo, kepetöy kenetöy kegh lö nee nyo netöy kirurut ompö paraku kipatisanat.

Kinetut ompö kitapu Ighsyewuut chopö kighöni chomi kiyetu - Kinetutyo odeny

A. Kipatisanat nyo kineet Yoana.

- Nyopö tagh kesomönö paraku kipatisanat ompö Pipilya, ki atay kipotisönöy Yoana Yaudin ompö nopchin pö king'winata sörunin. King'win osiswechoni Yoana nyole kipotisönin akutor kwamta lökoy ompö surkwen pö Yudea. Kilechi piich, “Okötenö ng'okikwo apistö, ompöwölo kiriki pöyunöto yim.” Kipkonchi piich nyinte cho kipkono Cherusalem, nko okumpö Yudea kimikul nko cho kilekitö lalwa Yordan. King'anyta chane ng'okikwa, kupatisan Yoana ompö lalwa Yordan. (**Mata. 3:5, 6**)
- Kimwochi Yoana chane lö kimi kung'winöy sörunintö, lö michinote chane kipköchi ng'okikwa akepatisan. Kepatisan nyu chane cho kichömchinchö nko ng'ölyontenyi. Kikipatisan chane atökuporchi piich lö kighan chane ng'ölyonto Yoana lö kimi mesiya Kung'winöy aki kipköchi chane lö kichi mwokiyis aki cho ting' machat nyopö sörunin. Kimi chane kinopchini mikuliskökwa king'winata echotyoon.

B. Kiyomisöto Yeso kepatisan kinetan lapay

- Kitoma milaghpa Yeso, ki kimwochi kinetankachi kigh nyo kiroko kwich. Kiriich Yeso chane akilenchi, “kakekonanin paitagh kimikuul ompö yim nko ng'winy. Ape agh pipö puntoon lapay kiliki kinetan a apatisan chane ompö kainata Papo nko nyopö weri, nko nyopö mikulögh nyo tiliil, a aneet chane kirip ng'al lapay cho koyomisokwa; ankiti nyopö nyoman lö omitan nko akwa kokay tökuwonya ng'winya.”
- Kimwochi Yeso kinetan lö chii anka tikwil nyo ng'itönchini lökoy cho karamach ompö kighanat kepotisönöy. Kipotisönöy chane pichoni ompö kainata papo, nyopö weri, nko nyopö mikulögh nyo tiliil.

C. Kiporunöto kipatisanat

Siis kipatisanata kighöni nko kipatisanata Yoana

- Ki siis kipatisanata nyo kineet Yoana nko kipatisanat nyo kiyomisi Yeso. Kipatisanata Yoana ki kitökupori lö kipköchi chii anka tikwil ng'okichi, aki kimi nyu chane kiripsiyi akikönyöy söruniin kung'win kisöri chane. Ki kipatisanat nyo kiyomisi Yeso ki nyo kiporu lö kipköchi chii nyole kighöniin ng'okichi, akughönvy megha Yeso, tipötenyi nko kitutunötenyi tökisvrurv nyinte ng'okichi. Kimwochi kinetan kupatisan kighöni ompö kainata papo, weri, nko

mikulögh nyo tiliil. Papyonyo yee nyu Töroröt, Yeso ki echotyootenyo, akimöng'öy yee nyu mikulögh nyo Tiliil orinyo.

Kiporunöto megha Yeso, tipötenyi nko kitutunötenyi

- Kiporunöto ng'ölyontononi pö krik “baptizo” “paptiso” ki kegh kinir, kelut orii.
- Pöghochinö kilutöy kighöni kikiporunöt nyo pö pirimponinö kikitö porpö Yeso otinö kimurtewon. Mwoghöy piplia lö kima Yeso ompö parakunyo aketip ompö parakunyo (Rumi. 5:8)
- Kitomteghchi wölo tya meghenyi nko tipötenyi ompö achonech? Kimeghenech tökiliki nyo mwoghöy piplia lö kikimeghö nko nyinte, akwotinö kikitip nyinte, ketipeech nko nyinte (kol. 2:12; Rumi 6:3-5). Kilenyona, otini kakipatisanech, keporchini pikö walaka lö kighönecha lö kima Yeso aketip ompö acha. Kile otinö mwoghöy piplia lö kikimeghecha aketipecha nko nyinte, kile nyoni tikwil, kimwoghöy lö otini kikituti nyinte söpoon, ketutweech tikwil relinpö söpoon ompö nyinte (Rumi. 6:4)
- Otini kang'isuna kighhöniin pögh, kuporu kiyoni kitutunötenyi nko kristo akuporu lö kaketutweech kesikö relinpö söpoon ompö kristo. Söpoononi reel kiting'etecha yee ki söpoontayi (Kal. 2:20). Kikimeghecha otini kima nyinte wölo yee nyu kikututi aketingetecha tikwil söpoonpö kokay. Otinö king'isunenech pögh, keporu lö kituti Yeso ompö ng'ween ompö parakunyo.

D. Kigh nyo melö le kipatisanata ameghönye

Melö keseranpa sörunötenyo

- Sörunötenyi kighyong'o kini kighwech Yeso kipoto. Körökegh kömichinote kipatisanata ompö pantanyo nyo kikonyitöy kristo, kimelö kigh nyo mchinote ompö sörunöt. Kighanat ompö kristo kipoto nyo mchinote ompö sörunöt (Epra. 2:8,9; Tito. 3:5). Atomöminye waghakata mikulögh nyopö man nyo kentooghchi mikulögh nyo tiliil, ki kile kipatisanata. Meng'örokechanye kipatisanata kelikuna cho sörunot. Meghvnye chii anka tikwil kiliki mompö Töroröt; atokighchi chii nyo meghanatnye kwichöy nyinte kwile kinir.
- Kiliku moning'o Töroröt otini kakighan megha Yeso ompö kimurtewon ompö ng'okicho. Atokichicha moning'o Töroröt kepetecha yim körökegh melö kakipatisanecha körkeyin nyo pö nyete ki chorintonay kimi kimurtewon. Kighanat ompö kristo onkit nyo kigh Yeso kiyomis nyinte lö wetöy nyinte kitöpo paradiso nko nyinte (Lk. 23:43)

Metililechnye ompö ng'oki

- Ompö konyi Töroröt, ki memukönye kipatisanata kutiliil ng'okicho. Kisönpö Yeso opin cho kikikonech ompö kimurtewon cho muchöy ompö tawu Töroröt

kutlilech ompö ng'oki. Kisönpö Yeso opin nyo kile ghoksyetö ng'okicho nyo ifiteghate aki kisönchoni opin cho muchöy kutlilech (Epra. 9:14).

E. Michinöto kipatisanat

Ompö konyit nyo pö kristo

- Töptooy pköchinotinyi/köpköchinyi lökoyechi karamach pö Yeso ompö nyi akipköchinyi lö kichinyi potote ompö ng'okiku, achii yitot lö punyonto Töroröt ainkit lö kimegheninyi Yeso (Rumi. 5:6-8). Otini kiyat mikulögh nyo tiliil mikulöwung'u kipköchi, ighananyi. (Mat. 28:19).

Kile söwintön ompö piko walak

- Kepatisanech, ki keporchini pikö walaka lö melö kighönecha acho kegh ompö sörunöt, wölo kighönecha lö kigh megha Yeso, tipötenyi, nko kitutunötenyi ompö acha. Otini kakipatisan kighönin, kimi kuporu kegh ompö megha Yeso tipötenyi nko kitutunötenyi. Siwiyi nyinte megha Yeso, tipötenyi nko kitutunötenyi le nyenyi kegh.

F. Kiwang'at

Kakenet kegh yenyu lö ng'o nyo roko/ kimichi kepatisan akwompö nee. Ompö mitoghpö Töroröt tepa kegh teputchi riptooy:

- ❖ Nee nyo körtenanin tömökipatisananin nya? (Igh. 8:36)
Nee nyole wöghökutyö/ mölyöng'utyö mikulögh nyo Tiliil nya?
- ❖ “Ato ighananyi ompö mikulöwung'u kimikul kepotisöninyi.” (Igh. 8:37a)
Imuchenyi temway ompö man ng'alechi riptooy?
- ❖ “Oghönan lö Yeso kristo ki wero Töroröt.” (Igh. 8:37b)

Kinetut ompö kitapu Ighisyewut chopö kighöni chomi kiyetu ~ Kinetutyö sömök

kitoröt

- Otini kyamta Petöro asispa pentekos, ki kitösisyö asisoni kighöni chole nying'winy sömök. Kirip chane kiyomisöto echotyön kepatisan akura nyu chane kiyoktoghü kuneet chane lapay cho pöruno kegh echotyonteng'wa aki sörunteng'wa Yeso kristo. Kuwerunö owesyo mikulögh nyo tiliil, ki kitor kiyoktoghü kuneet kighönichi relach ompö/paraku möng'eng'wa nyo reel nyo kakinyori yenyu ompö kristo. Mwowech kinetutyoni ompö töng'oghün kiporunöt nyo pö möng'ot/söpoon nyo rel nyo kipori kanisa nyo pö tagh. Tökimökinote nyu otöponi ompö kighöni osiswechete. Pö tösunöt kunetech lö kichi ng'o ompö echotyön aki nee nyo möchöy Töröröt ompö orinyo akuwerunenech.

A. “Kitas tagh” Kanisa nyo pö tagh ompö kinetutpö kiyoktoghü Kighan cho chang' ng'ölyontenyi akepatisan, king'ata piich pakalay tömönut sömök cho kitas nyoryononi asisoni. Kutor chane kuneet kegh kinetata pichay kiyoktoy... (Igh. 2:41-42a)

- Kītoma kīpus Yeso, ki kimwochi kinetankachi kunet kighöni cho relach “Kirip ng'al lapay cho kökikuyomis” chane (Mata. 28:19-20). Tikwin nee cho kimöchöy Yeso chane kighömtöy nko kighöni chinö walak lapay nya? Ng'alechi kimichinote kunet chane pikö walaka, ki tikuchini kinet Yeso. Kimi tikü walaka cho kimöchöy Yeso kunetöy kinetankachi kītoma kiwö, wölo kimöpköchinye chane ompöwölo kitomönye kisich/kinyori chane mikulögh nyo tiliil. (Yoa. 16:12) Kinkit/kipköchi Yeso lenyoni nka nyaye kimwochi chane ompö Yoa. 14:26 lö otini keng'win mikulögh nyo tiliil, kunetöy chane tikwin lapay akunonchi chane ng'al lapay cho king'olonchi nyinte chane.
- Otini king'win mikulögh nyo tiliil, kile otini kiyomisi Yeso, kunonchi chane ng'al/tikwin lapay cho kinet Yeso, akunet ng'at chane tikwin cho relach cho kimöchöy Yeso kunkitu chane. Kunet nyu atoni kiyoktoghü ng'ala Yeso, kanisa ompö Cherusalem. Ketor nyu manete kiconi Töröröt ompö kisilat nyo reel, atakemucha tikwil kenkitunö man noni akeghan akegh machata Töröröt. Kiting'eto mikulögh nyo tiliil le chane nyo yotwech ng'ala Töröröt otini kimi kesomönöy akyomtoy.
- King'win lö nee kikirata ng'ölyonto Töröröt nya? Kinyorchini wöghökutyenyo kitapu 2 Petöro 1.

Wölo nyo wow kisir, michinokwa onone lö möminye chii nyo muchöy tökiwöghökyi kegh ng'ölyoon anka tikwil nyo pö werkoynöno kikirut. Ompöwölo möminye ng'ölyoon ompö nyole akong'a nyo king'wina machata ptang'eng'möt, wölo king'alan piich ng'ölyoon nyo king'wina wölomi Töroröt otini kintöghoghchini chane mikulögh nyo tiliil. (2 Pet. 1:20-21)

- Kelim akenet kegh man pö Töroröt kipö tösunöt ompö körominto mikulisköcho. Mwowech pipilya lö ng'ölyonto Töroröt ki chö aki omisyenyo/peny nyo pö kighöni (1 Pet. 2:2; 5:12-14). Ng'ölonwech Töroröt ng'ölyontenyi aki nyoni nyo kinkituno nyinte lasiny. Otinö kakilim ng'ölyontenyi lasiny kiyetu kighanatenyo lasiny (Rumi. 10:17).
- Körkegh Yeso omötu, nko yee nko kokay (Epra. 13:8). Netech kikirut lö möwöghökonye Töroröt. Ghyong'öy nyinte chik akimöwökonye mötini le achonech (kiy. 23:19; Malaki 3:6). Kilenyona kimuköy/kimuchöy keghana ng'ölyontenyi nyo möwöghöko. Poru machatenyi nyo karam akutenate ompö acho. Möwöghökonye kiyomisöto Töroröt ompö kanisenyi. Nömöy kegh ng'ölyontenyi asete nko otini kikigh ng'winy nyopö tagh kiyoktoghü nko werkoy. Ting'eto kighönintö anka tikwil yang'at/machat kunkiti, akipköchi akughan ng'ölyon akunet nyu pikö walaka lenyoni.

B. "kitas tagh" ompö nyoryogh nko kighöni walaka Kighan cho chang' ng'ölyontenyi akepatisan, king'ata piich pakalay tömönut sömök cho kitas nyoryononi asisoni. Kutor kunet kegh kinetata pichay kiyoktoy, akinyoryö kiminchiran makatyan kumor akisagh Töroröt kinomnyo. (Igh. 2:41-42)

- Kinam kong'ot kighöni cho relach nko kighöni chinö walak akumpur nko chane. Kituyö le söpich nyo serate kegh akimi kamas nko cho meghönotnye. Ompöwölo ki moning'o Töroröt akimöng'öy mikulögh nyo tiliil, ki kimi chane lapay atakong'a (Yoa. 1:3). Ompöwölo kichi lapay moning'o Töroröt, ki kiketoyech tikwil nko ng'winy atökemanya atakong'a lapay. Atököle nyoni nyu, kimichinote kesikö pöroyin nko cho meghönotnye ompö keröt nyo kiteko tilyantan le atosyolot nyo kimwotitegho kristo.

C. "Kitas tagh" ompö minchirata makatyan (kirip chane mesa/ripka echotyoon) Kighan cho chang' ng'ölyontenyi akepatisan, king'ata piich pakalay tömönut sömök cho kitas nyoryononi asisoni. Kutor kunet kegh kinetata pichay

kiyoktoy, akinyoryö kiminchiran makatyan kumor akisagh Töroröt kinomnyö. (Igh. 2:41-42)

- Otini kituyö kanisa, ki kinam chane porpö Yeso nko kisön cho kikikoni ompö ng'okikwa (1 Kor. 11:23-26).
- Kiporunöt nyo pö makatyan nko kumün/dipay:

Makatyan

- Ompö omisionay pö söröm kyam Yeso nko kinetankachi, ki kiporchä nyinte chane wölo kimuktoy kunanta meghenyi (Mk. 14:22, 23). Kicheny Yeso makatyan, akiminchir akutö kinetanenyi anka tikwil kite. Kimwochä Yeso chane lö kamila nyinte kwegh yim, kimichinote kuryam chane lapay lenyoni.
- Kiripöy körkeyin pö Yeso ompö ripöto omisyo echotyön. Kicheny Yeso makatyan akusoyön akighamta nko kinetan cho kimi nko nyinte, akwam chane lapay. Kilenyoni tikwil, otini kakirip omisyo echotyön, kemitö keyokyine Töroröt sörö akenonöy porpö Yeso nyo kikikoni ompö woghökut ompö achonech ompö kimurtewon.

Kumün/dipay

- Otinö kitötö Yeso makatyan kumuchö, kicheny nyu kikompa nyo kinyighitat kumün/dipay akimwochä akong'a akong'a kigha (Mk. 14:23, 24). Otini kigha kumün/dipay, ki kipetöy kunönöy kisön pö Yeso cho kimilta kegh ompö ng'okikwa. Ompö aranoni tikwil keyokini Töroröt sörö ompö kikompa nyo nonwech kisönpö Yeso cho kikimilta ompö ghaktaghpo ng'okicho.

D. “Kitas tagh” ompö saghat

Kighan cho chang' ng'ölyontenyi akepatisan, king'ata piich pakalay tömönut sömök cho kitas nyoryononi asisoni. Kutor kunet kegh kinetata pichay kiyoktoy, akinyoryö kiminchiran makatyan kumor akisagh Töroröt kinomnyö. (Igh. 2:41-42)

- Kicheny pöroyin nyo kisagh Töroröt kanisa nyo pö tagh ompö Cherusalem. Otini kimito Yeso ng'winy, ki saghat nyo ki wow tya ompö söpontanyi. Kinkit Yeso lö kyomököy king'örökut nko kintöghöghchin pö Töroröt ompö lapay cho king'alan akwigh, kilenyona nyu kicheny pöroyin nyo wow ompö saghat. (Mk. 1:35) Kitoma kikil Yeso kinetankachi, ki kisagh paponyi (Lk. 6:12,13). Kitoma keparta Yeso, ki kisagh ompö par (Mk. 14:22- 26). Ato kisagh Yeso nyo kile wero Töroröt o, kimichinote kitya kesagh le chii akong'a, le ompö koricho aki lapay le kanisa nya?

E. “Kitas tagh” kichomyo

Akimi nyu atakong'a cho kikughan, akighömtoy tükukwa lapay. Kimi tökwalta tükukwa nko tiku cho kiting'eto akichöghchi ropiyen löwir, kitenö wölo kilata möchutyo chii kegh. (Igh. 2:44,45)

- Kighamta kighöni cho kimi kanisa tükukwa, kimir tya nko chane cho kile meey/orochinot cho kimi kwenung'wa.
- Atokilim wölo kichaghta kighöni cho kimi Cherusalem tükukwa, kemuchöy kenone lawel lö mchinote pikö walak kighamta tükukwa nko acho. Kimuköy kelikuna pirchinot. Mököy Töröröt ompö man keng'itönchine möchutko pikö walaka, wölonyenyu, melö michinot pikö walaka kikonech tükukwa.

F. "Kitas tagh" kisal Töröröt

Kitas tagh osiis lapay kinyoryot ompö köpö Töröröt ompö kinonut akong'a, nko ompö minchirata makatyan ompö kestonikwa, kumoröy omisyö ompö ng'öreyö nko turönöto mikuliskökwa. Kisölöy Töröröt, kisich Piich lapay lölöng'yö ompö mikuliskökwa ompö pichoni ghönote. Kitösi echotyön asiis anka tikwil nyoryeng'wa chane choni kakesöri. (Igh. 2:46-47)

- Kisal kanisa nyo pö tagh Töröröt ompö lastaghtanyi nyo pö ng'okikwa, ompö söpontöng'wa nyo pö kokay nko ompö möchutkökwa cho kitöni nyinte chane osiswe lapay.

G. Kitas tagh kisöwintönchi pikö walaka

Kisölöy Töröröt, kisich Piich lapay lölöng'yö ompö mikuliskökwa ompö pichoni ghönote. Kitösi echotyön asiis anka tikwil nyoryeng'wa chane choni kakesöri. (Igh. 2:47)

- Kighan piich chang' Yeso pöghet anka tikwil otini kilima kighöni lapay cho kigh nyinte nko paraku lapay cho kikwigh nyinte. Nyete ki poghisyenyo nyo kimwochini pikö walaka.
- Netech mikulogh nyo tiliil kini kimwoghöy (Lk. 12:12) aki panoni tikwil kiyotöy mikulisköcho kipköchech akeghan. (Igh. 16:14)

Kinetut ompö kitapu Ighisyewut cho pö kighöni chomi kiyetu ~ Kinetutyo ang'wan

A. Kitoröt

- Nyo riptooy kenetöy kegh ompö kitapu Ighisyewut paraku Petöro nko Yoana, odeny ompö kinetanpa Yeso. Kipöghisyeghö mikulögh nyo tiliil Petöro nko Yoana kukiir kitapune walak cho pö pipilya.

B. Kakisop chii nyo Körote

Kiwö asistanka Petöro nko Yoana kutany köpö Töroröt atole safin muut nko ang'wan kisagh. (Igh. 3:1)

- Körökegh kipach Töroröt ananka ompö köpö soghut tökupori lö kimökimichininye kutötö piich amörostino kyak, ki kitas tagh kipa köpö saghat. Mömwowechnye pipilya kigh nyo kigh tisi paraku anankanay kipacha; muko kinap chane. Kimeghancha kintöghoghi Yaudin cho chang' lö Yeso ki ki wero Töroröt anta lö kitufi Töroröt nyinte ompö ng'wen. Kitas tagh chane kwiip amörostino kyak kutany köpö saghat.
- Kimwowi Luka nyo kikiir kitapu Ighisyewut akwompö töng'önchin nyo kigh Yeso kuwerunö Petöro nko Yoana otini kirich chane kilit köpö saghat.

Kikikösöni chii nyo king'wolöy king'eta otini kikiyi, nyo kikisitini osiis löwir kukat nyo kifing'eto kaynat nyo kilentöy, "kukat nyo pichigh", atökisomo ropiyen piich cho kipkonöy kisogho köpö Töroröt. Nyini kisiwa Petöro nko Yoana kipetöy ori, kisom chane lö tetö nyinte kigh. Kuros Petöro kimi nko Yoana chichay lötok akilenchi, "Rosecha ya!" Kilenyona kuros nyinte chane, kimi kunonöy kigh nyo kisiko chane. (Igh. 3:2-5)

- Kigh nee nyo inonenyi lö kitöni Petöro nko Yoana chichetenyi nya? Omisyö? Ropiyen? Siro?

Kilenchi Petöro chichay, "Moting'etanye ropiyen nyoni kiny, wölo okoninyi kini ofing'etan. Ochikunyi lö ng'eta awestö ompö kaynata Yeso nyo pö Nasaret!" (Igh. 3:6)

- Ompö kayna ng'o akwompö owesyö nee nyo kimwochineghö Petöro chichete kughyö akiwesitö nya? Kiker Petöro kimwa lö "Yeso kristo nyopö Nasaret." Kimöchöy kunkitu ompö man lö kipköchi chichoni lö ki ng'o nyini king'ölono. Korökegh kimeghancha piich lö Yeso ki ki sörunin, ki kinkit chane lö kikparta nyinte. Inonenyi lö nee nyo kirip kwicha nya?

Atolapay kinam chichay ewu tagh akung'arach nyinte kughyö. Ki nyini lawel kichichim kelyo chichay nko koyo monion; kughyong'ö kelyechi akutor

kiwesitotö. Atolapay kiwö akilit köpö Töröröt nko pichay, kiwestotoy akudöng'onyo akisölöy Töröröt. (Igh. 3:7-8)

C. Töng'onchinöto piich

Kisiwa nyoryonay nyinte kiwestotoy akisölöy Töröröt. Kikany kunkiti lö nyinte nyaye kile somin ompö köpö Töröröt atay lee kukat nyo kilentöy, “Kukat nyo pichigh” kitang'any chane nyoman ompö kini kigha ompö chichay king'walate, akwotini kitö kinömotoy chichay Petöro nko Yoana, kiryowi piich lapay wölo kimi chane atole körkör nyo kikuro Piich “körköru Sölömon.” (Igh. 3:9-11)

- Kinkiti piich ompö köpö saghat chichetenyi kimi kukomtoy, lö nyinte nyo kitöpo ng'winy akisomsiyi ompö könyis lapay ompö kukoti köpö saghat. Kimemukanye ketiyö lö kigha töng'onchin. Chane cho kikoni kegh atömeghan cho kimöyang'cha.

D. Cheröto (?) Petöro

Kikany kisöwi Petöro pichay, kilenchä, “Piköcho, cho pö Israel, kölö nee tatang'anyenakwa kiyi kegha, akölönee topechinökwa arosecha? Olentekwa soo kaliki nyincha owesye anta köromnye nyini kegh chichi kiwestotö? Kegn Törörötito papotinecha, Apraam nko Isak nko Chakop, mötworintenyi Yeso kwororit. Kyotötekwa nyinte kiwö taghpa pöytoghi Yaudin, ataghakwa nyinte ompö taghpa Pilato, kirkegh kökichomä Pilato ketyach nyinte. Kitiliil akipö man nyinte, wölo kyataghakwa nyinte atepakwa Pilato kung'arachakwa kutyokwokwa porin. Kilenyona aparakwa nyinte nyini mitini piich wölo mi söpoon. Wölo kung'etunö Töröröt nyinte wölo mii cho kimeghö akechicha söwichi. (Igh. 3:12-15)

- Kiyomisi Yeso lö keng'win mikulögh nyo tiliil akimany orito monechi, kiliki nyu chane söwichi. Otini kimuchö kesop chichay kughömiti chii anka tikwil nyo kimi köpö saghat wölomi Petöro nko Yoana, a kisich pöroyin nyo karaam kisöwintönchi Yeso. Kiteghchi Petöro pichoni ompö paytaghtang'wa nyo pö Yeso nyo kakiyoni Töröröt kiliki sörunin.

E. Mwowunöto Petöro

Owesyo kighanat nyo mito kaynatenyi nyini ketö chichi köng'wolöy kisöp. Kini osiwiyekwa onkitökwa ki kigha ompö kighanat nyo pö kaynatenyi; kighanat ompö Yeso nyini kigh nyinte kisöp, kile otini osiwiyekwa yee tikwil. (Igh. 3:16)

- Kirelit petöro lö melö owesyenyi nyo kesop chichay sipote, wölo kikisop nyinte ompöwölo kighan Petöro nko Yoana owesyo Yeso, nyo kökikutufi Töroröt ompö ng'wen/meghon.

E. Kuröto Petöro nyo pö kötogh

Kilenyona yenyu tupchenichu, onkitön lö kyoghchikwa nko kintöghoghikwo Yeso lenyoni ompö sölwöntöneng'wo. Wölo Töroröt nyo kimwowi kënyisyok ompö ara werkoy lö kinyörilöy masia nyo mötini, këkany nyinte kwitita ng'ölyontononi lenyoni. Okötenö nyu, awöghökisyechi Töroröt, atömönyil kelöstowok ng'okikwo. (Igh. 3:17-19)

- Atolapay kimwochi Petöro chane lö kimichinote chane kiwaghach kinonutkökwa paraku Yeso akughan nyinte kiliki söruninteng'wa.

G. Kiyomisöto kirwok

Ompöwölo kilö Musa, "Yokwokwa Töroröt werkoyon, kile wölini kiyokwanin, nyole chitönkwa akwane. Ater ng'al lapay cho mwowokwa nyinte. Kipesyeghö chii anka fikwil nyo möterönye ng'ölyonto werkoyontononi tagh pa Töroröt akewur. Akimwowi werkoy fikwil ompö kut akong'a ng'aleko osiswechetchi, king'eta werkoyon Samwel nko werkoykö walaka cho kiripi. (Igh. 3:22-24)

- Kimwa Petöro ompö werkoy, chona töghöy sörunin, kepesyot nko Töroröt akerwoyiki kokay.

H. Kiyomisöto Töroröt ompö Apraam

Chikwa kiyomisutpö Töroröt choni kimwowunö werkoykachi akikechöghwokwa kiyomisöt nyo kimwa Töroröt nko kukötinecho. Kile wölay kilenchi Apraam, "Osoyönan pipö ng'winy kimikul ompö moneko monekunyi." Kilenyona kikil akiyonni Töroröt mötworintenyi Yeso kung'winchokwa nyo pö tagh, atökusoyönokwa otini kighokwa omiloncheghenö ortinekwo cho ghach. (Igh. 3:25,25)

- Atolapay kunonchi Petöro chane lö kigha megha Yeso nko kitutunötenyi kile otini kiyomisi Töroröt Apraam. Nyo pö tagh ki kikitö Yaudin lastaghpa ng'oki kuwerunö kristo, atolapay nyu ketö pipö ng'winy kimikul. Yaudin ki piich cho kisich köromin kö kikil Töroröt chane king'etunö pipö puntoon lapay cho pö ng'winy atöking'ongi kegh. Kimökilnye chane ompöwölo kighömö/kimichini chane chomyenyi; kikil Töroröt chane ompö pöropchenyi onkit. (Kinanata Kirurut. 7:7-8)

I. Kakirat Petöro nko Yoana

Kitökimi Petöro king'olonchini Piich nko Yoana nyo king'öroköy nyinte, otini kipkonchï chane fïsi walaka nko yetintö anka nyo kighyongchini piich cho kiröpöy Töröröt, nko sadukaytine walaka. Kinörechö chane ompöwölo kinet piich kiyoktoghichay kwodeny lö kikututunö Yeso wölo mii piich cho kimeghö, nyo kuporu lö tutu piich akisöpchö ng'at. Kilenyona, kinam pïchay akikörchï chane chela tökwit atole asiyech ompöwölo kökikwimön. (Igh. 4:1-3)

- Kyamta Petöro ompö nyakanat ng'ölyontonete ompö köpö saghat kilimöy piich lapay. Körökegh kipöghisyeghë Töröröt nyinte le söwintenyi, kintöghoghi kirurut kirwoki Yeso kima cho kiköromochitu nyoman otini kilim Petöro king'olonöy. Kinam Petöro nko Yoana akitorchï chane chela.

J. Wöghökutyö piich

⁴ Wölo kighan cho chang' ompö pïchoni kilim ng'ölyontonay, kitita kiyitöto pïchoni kikughan mirön pakalay tömönut mut. (Igh. 4:4)

- Körökegh kikitö chela Petöro nko Yoana, ki kipöghisyeghë Töröröt amtagtang'wa kuporchï piich lö ki mwokiyis chane, akughan cho chang' Yeso kiliki söruninteng'wa.

K. Teputyö kotini

⁵ Kimi asista nyo kiriptoy, kituyechï kanasyanta Cherusalem kintöghoghi

Yaudin, nko poy nko koneti kirurut. ⁶Kituyo nko Anas nyo kile tisin nyo wow, akituyö fikwil nko Kayapa, nko Yoana nko Aleksanda nko walaka cho kipö ara fïsiin nyo wow. (Igh. 4:4,5)

- Chete ki mirönchaye kilipan Chuda atökïwichtö Yesö.

⁷ Kuchikyï pïchay kiyoktoy akïtep chane lö, “omwowune köny wölo kyosoptekwa chichay king'wolöy? Owesyö nee nyo ofing'etekwa, anta kayna ng'o nyini kyopöghisyeghekwa?” (Igh. 4:7)

L. Wöghökutyö Petöro

⁸Kuyokyï Petöro nyo kinyïghitate mikulögh nyo filiil pïchay lö, “Akwa kintöghoghi piich nko poy; ⁹ ntokitor ketepecha asetenyi ng'ölyon nyo kakighchï chichï king'wolöy nko wölini kisöptö, ¹⁰ kötö onkitunekwa fikwil, nko pipö Israel lapay lö ghyong'o chichï yii lee tagtang'wa ki satate lasiny

owesyo kaynata Yeso nyo pö Nasaret nyanya kyapartekwa wölo king'etunö Töroröt wölo mü piich cho kimeghö.” ¹¹ Yeso nyanya ng'ölonö kirurut lö, “kiwaghaka kiliki kado luch nyinte, nyaya kyasasakwa cho ochi teki.” (Igh. 4:8-11)

- Kitighö kegh Petöro mikulögh nyo tiliil nyo kimöngöy ori, akwigh nyu nyoni mikulögh nyo tiliil kimi kipöghisyeghó nyinte akutö nyinte ng'ale cho kimichinote kimwa. Mömichinotnye ketighenö kegh ng'öghomnyenyo anta kimukatenyo kegh tökegha machata Töroröt. Wölo otinö kakitighö kegh mikulögh nyo tiliil, kumuktowech kegha kigh nyo ripöy kegh nko machata Töroröt. Mwowech Paulö lö kimukecha kegha tikwin lapay ompö kristo nyo konech owesyo. (Pil. 4:13)
- Kiwechi Petöro kipuryö kiwaghat pichanye/mirönchanye kirwoki Yeso kima ompöwölo kitigho kegh mikulöwu Töroröt king'alan kuwerunö nyinte, kutöni nyinte ng'ale cho michinot. Atökenetacha kegh ng'ölyonto Töroröt aketighö kegh mikulögh nyo tiliil kelikunecha tikwil söwi Töroröt kiripta kegh nko machatenyi.
- Kökuro Petöro Yeso kaghpa kitoröt nyo kitagh chane. Ki kaliki nyinte nyo pö tösunöt tya aketö pöroyin nyo syolot ompö ng'winy nko ompö yim tikwil.

¹² **kisiko sörunöt Yeso onkit; kakutö piich Töroröt kaynenyi, akimöminye chitö anka nyonikiny nyo muchöy tökisörwecha. (Igh. 4:12)**

- Kimwa Petöro lö Yeso onkit nyole söruninto mwokiysis.

M. Kinonchinöto kintöghoghi Yaudin

- Inonenyi lö kiwaghach wöghökutyö Petöro nko Yoana pichay/mirönchay kirey akitigh Yeso nya? Ewo! Körökegh nyenyu kitöng'önchi nyakanateng'wa kikitagh ng'ölyonte.

¹³ **Kitang'any pichay otini kisiwa petöro nko Yoana wölini ki nyakan kiliki, akwanyi kii piich cho kitömöcha kusomön, kunkiti nyu lö kichi kipestoy chane nko Yeso.** ¹⁴ **Wölo kimökiminye kigh nyo kitökimwa, ompöwölo kisiwa chichay kikisop kimi kughyong'o otini nko Petöro nko Yoana.** ¹⁵ **Kilenyona kitep chane king'eta köyay, kutor king'ölonchinö chane lö,** ¹⁶ **“kidocha nee pichi nya akwanyi nkit chii tikwil nyo mönyöy Cherusalem kiporunötoni pö töng'önchin kegh pichi, akimökimukechanye tökemöl?** ¹⁷ **Wölo tömötöp ng'ölyontononi tökiyasta ompö kwenu piich, akanya kechila pichi lö motöp tong'ölonchi chii anka tikwil ompö kaynatanoni pö Yeso.”** ¹⁸ **Kilenyona kikir**

chane kimilonchö akilenchi motöp ng'at kokay tang'alana anta onetisyö ompö kaynata Yeso. (Igh. 4:13-18)

N. Wöghökutyö Petöro nko Yoana

- Kitoma kiwö Yeso, kikiyomis chane kiliki söwichi ompö piich lapay, wölo yenyu mii pichi kimwochini chane kisisyö akimökimwochi ng'at chii kitikon paraku Yeso! Ng'o nyu nyo konyitöy chane nya? Mwowech Töroröt ompö ng'ölyon lö michinot kekonyitö pöytoghicho. (Rom. 13:1-4) Atakölenyoni nyu no, atolenchecha soch makonyit ng'ölyonto Töroröt? Mömichinotechanye ketagha kinö mwoghöy Töroröt! Kile otinö kipeitöy kesiwiyi ompö wöghökutyeng'wa.

19Wölo kuyokyi Petöro nko Yoana chane lö, “Atepa nyu kegh akwane lö tenate nyonö ompö taghpa Töroröt, keterwokwa anta keterchi Töroröt. **20** Ompöwölo mökimuchechanye tökesisyö amöking'alana tikuchini kakesiwecha akelim achane.” (Igh. 4:19-20)

O. Kityakata Petöro nko Yoana

21Kikany kichil chane ng'at ompö owesyö, kutyach. Kimökinyoricha oor nyo kirwokinö chane, ompöwölo kimi piich kisölöy Töroröt ompö kini kigha.

22Kiting'eto chichoni kikighchi töng'önchin könyis cho tilöy tömönut ang'wan. (Igh. 4:21-22)

P. Kisagh kanisa

23Nyini lawel kikityach chane, kimilonchö petöro nko Yoana kutany wölo mii pikökwa akimwatita ng'al löwir cho kimwochi chane tisi cho echön nko poy. (Igh. 4:23)

- Otini kikityach chane kimilisyö kutany nyoryo kighöni akimwatita lapay. Kipö töng'önchin wöghökutyeng'wa; nyinö kitö ng'urng'urönchot akimighyö, ki kipori chane kighanat nyo wow.

24Nyini kilim lenyoni kisagh Töroröt, kisagh Töroröt tikwil ompö mikulögh akong'a kilenchi, “Echotyön nyo ichi ighinto yim nko ng'winy nko nanam nko tikwin lapay chomi orinyi. **25**King'alanenyi ompö mikulöwung'u nyo tiliil kuweri kukötöncha Daudi könyisyok, mötworinteng'u atakinya kimwa lö, kölö nee tökwar kegh puntoni, akunan tötut cho pö kwile. **26**Kinap kegh yetintino ng'winy, akughum kegh pöytoghchi atökiporyeghö Echotyön nko

Kristotanyi. ²⁷Ompöwölo kinyoryö nyoman Erode nko Pontyo Pilato kimi nko pipö punton nko pipö Israel ompö kanasyantanetenyi lö tökerintena mötworinteng'u nyi tiliil, Yeso nyini kiyilanyi. ²⁸Kinyoryö chane atökwigh kigh anka tikwil kwitita nyo kitatanyi lö ighö, ompö owesyeng'u nko machateng'unyi. ²⁹Kilenyona yenyu Echotyön, iter wölini kotyeghenecha kiliki, cho kichi mötworiku, akonech owesyö nyo king'ölonö ng'ölyontengunyi lasiny, ³⁰aghito ewung'u nyo sopöy piich, akany kwighisyö kiporut nko töng'onchin ompö kaynata Yeso mötworinteng'u nyo tiliil.” (Igh. 4:24-30)

- Otini kimilonchö kimwochi kanisa kinö kigha, kisaghta chane akong'a lapay kitepöy lö möpetönye chane kënyökoröchitu kulet kisöwintön paraku Yeso.
- Pö tösunöt kenana lö kichichima saghateng'wa ng'ölyonto Töroröt akisagh nyu chane ompö kinonutyononi. Michinote achone tikwil keneta kegh kirurut atökemucha kenkitunö lö nee nyole machata Töroröt otini kakisagh.

Q. Wöghökutyö Töroröt ompö saghateng'wa

- Kilim Töroröt chane nya?

³¹Kikany kuwany kisagh, kipotan atoni kinyoryeghö chane. Kenyighit chane mikulögh nyo tiliil, kutor king'alan ng'ölyonto Töroröt ompö nyakanat. Igh. 4:31

- Eki kikikarta Petöro nko Yoana tömegh machata Töroröt nya? Eki kipistö chane kimwochi piko walak paraku Yeso nya? EWO!

³²Kisich mikulögh nko kinonut akong'a nyoryonay kimikul pö pichay kighan. Akimöminye chii nyole ompö akong'a nyo kimwa lö nyenyi kigh nyo kifing'eto, wölo kighamta tikukwa lapay. ³³Kiparta pichay kiyoktoy söwintön ompö oor nyo awes nyo kiporchi piich lö kikututi Echotyön Yeso, ketö chane konyit nyo wow. Igh. 4:32-33

- Netech Rumi 8:28-29 lö möminye kigh nyo muchöy kwigha ompö acho nyo pölöy Töroröt. Ata pöröyintin cho puryö kikönöt nko cho pö ng'wonin kuyomisi Töroröt tökwigh nyo karam ompö chane cho chomöy akughönöy nyinte.
- Kighisyö ng'ala sömöki cho pö tösunöt ompö ng'alechete kighisyö.
 1. Kikichichim chomnyogh nko linyogh pö kighöni.
 2. Kinet kegh chane kimany möng'ot nyo kitighö kegh mikulögh nyo tiliil.
 3. Kimi kisoyönutpö Töroröt parakung'wa.

Kinetut ompö kitapu Ighisyewut cho pö kighöni chomi kiyetu ~ kinetutyö mut

A. Kitoröt

- Körökegh kinyorï kighöni kimölöt nyo körom king'etunö cho meghönotcha, ki kileet tagh kisöwintön ompö kighanat akïyeti nyu kanisa lawel. Kile wölo kakinet kegh ompö kukanay kewer anta ompö kichopata kong' ki kimi kighöni kichichim ompö kighanateng'wa akichomyö chane lasiny. Ng'ölonö kinetutyoni kömpölelyö nyo kikörom akï nyo pö kinyorut tya ompö kanisa nyo mïning' kisir tapan nko otyoghpö meghat king'etunö chona kireyöy chane.
- Kimeng'winanye kömpölelyö piich cho kitoma kughan chona kimi sanypa kanisa, wölo king'wina kighöni cho kimito ori. Pïrchiin nko ng'atkongnan ki tikwin cho pö kinyorut cho pöghisyegho onyötö kiwitö söwintöno kanisa ompö tawu piich atokising'onecha/atokimicha singa keporyegho kegh kunyoro pöghisyo Töröröt ompöwölo pïrchiin nko ng'atkongnan kiyiyu arata kegh nko pöghisyo anka tikwil nyo gha kile ompö kitapu **Yakopö 3:16**.

B. Toyoogh

¹kiwer osiswo chote, otini kitasa kiyitöto kinetan kwiti syala ompö kwenu Yaudin cho king'ölonöy ng'ala Kriktin nko cho king'ölonöy ng'ala Yaudin. Kimwa Yaudinechoni king'ölonöy ng'ala Kriktin lö kimökinyorucha misiktinekwa tikwin cho kitökinyoru kinomnyö. Igh. 6:1

- Kimiteni misiktina cho chang' kanisa Cherusalem cho melö kiting'eto pikökwa cho kiripöy chane, kilenyona nyu kitöni kanisa chane möchutkökwa cho pö osiis lapay. Tökiting'eto pikökwa, kimelö kitömökinot kiriip kanisa chane. Makate kintöghoghï cho pö keston ompö tawu Töröröt kiyar möchutko piko katanyi (**1 Timö. 5:8**)
- Kimi Yaudin kënyil odeny ompö kanisa Cherusalem, cho kimöng'öy Palestina nko Yaudin cho kipkono sanypa sirimwokpa Palestina. Kitor kighöni cho king'ölonöy Kiriktin kisïwa kilat/chamat ompö misiktin chole kighöni cho kipkono Cherusalem nko taghat ompö misiktin cho pö krika. Kisyal chane lö melö kikiripöy misiktinekwa le misiktinechay le Yaudin kipkono Cherusalem.
- Mömwowunye kikirut siwiyaghtang'wa/miröteng'wa. Ompö man, ki kimi kanisa kiyetu nyoman tömelö kitökumüköy kiyoktoghï kisïwiyi woop anka tikwil nyo pö acheypa kanisa.

C. Acheypa Kiyoktoghï

²Kilenyona kikir pichay kiyoktoy nyoryogh kimikul nyo pö kinetan akilenchi, “Merokonye kesosönchinöcha ng’ölyonto Töroröt akepechi singutpö ropiyen.

³Kilenyona tupchenichu, akilene piich kwenunkwa piich mut nko odeny cho nkütote lö nyighitate mikulögh nyo tiliil nko ng’öghomnyö atöketönö chane kughyonchi pöghisyoni. ⁴Atökepechinöcha achane kesikö pöroyin nyo kisogho nko nyo kyomtegho lökoy cho karamach.” Igh. 6:2-4

- Ki acheypa kiyoktoghî kunet piich. Kikir kiyoktoghî kighöni atakong’a akimwochi kigh nyo michinot kwich.
- Rose lö ki acheypa kiyoktoghî kukilchi kegh saghat akunet ng’ölyonto Töroröt. Le otinö kipö tösunöt aki talase paghata cho kyamat kömöy, ki kinkit chane lö kimömchinotnye kipisi chane pöghisyononi kwip chane kamaspa keröto machata Töroröt ompö söponwekwa.
- Ankiti nyu lö kiyoktoghi ki mirönychaye kö kikil Yeso ompö pöghisyenyi. Kinet chane akiyonta kiliki söwichi cho netöy pikö walaka. Kimöng’öy atoni kiyoktoghî lapay Cherusalem aki chane cho kirosöy kanisa. Kinetöy man piich cho kipetöy ng’at kimwochini pikö walaka (**2 Timö. 2:2**)
- Ting’eto kighönintö anka tikwil kurötononi kisoghchi akunet pikö walaka.

D. Machat nyo pö kintöghoghî

³Kilenyona tupchenichu, akilene piich kwenunkwa piich mut nko odeny cho nkütote lö nyighitate mikulögh nyo tiliil nko ng’öghomnyö atöketönö chane kughyonchi pöghisyoni. Igh. 6:3

- Kile otini möchöy kanisa piich cho netöy ng’ölyon akisagh, ompö pöroyintin/osiswe walak ki miteni ng’at machata nyo pö piich kusup/kighamit akichaghta konut/ropöw kutang’ piich cho ting’eto machat. Nkitune lö chii nee nyo kiyöröy kiyoktoghî. Otini kiyöröy chii nyo ighöy pöghisyö/achey anka ompö kanisa, kimichinote ompö saghat kerosa ng’ale walak:
 1. Ee kami chichete kwichöy pöghisyonete?
 2. Eki ghömöy chichete kwichöy pöghisyonete?
 3. Michini kilatenyo kichichima otöptinechay kimwa kiyoktoghî ompö köröwontoni.
- Michini kighönin anka tikwil kikonî kegh kipöghisyechi kanisa. Kipöghisyewech Echotyonteny nyinte (**Mk. 10:42-45**). Atokikoni kegh nyinte kipöghisyewech, ki michinote nyu kitya ompö acho kekonunö kegh kepöghisyechinö pikö walaka.

E. Kekil akenkiti kintöghoghî

⁵Kuten ng'ölyontononi ompö pichay lapay, kilenyona kikil Stepano, chii nyo kinyighitate kighanata nko mikulögh nyo tiliil, nko Pilipo, Proko, Nikanor, Timon, Parmena, nko Nikola nyo pö Antyokia nyo kökikiliki rwakana kighanata Yaudin. ⁶Kumit pichoni taghpa pichay kiyoktoy, kisoghchi akukanagh ewun parakung'wa. Igh. 6:5, 6

- Otini kikwigh kanisa kiletateng'wa, ki kisagh kiyoktoghü akitep Echotyön kutö mirönchete ng'öghomnyö ompö pöghisyeng'wa nyo rel. Atolapay kukana chane morikwa tökupori lö kicham chane nko kanisa mirönchete kiliki kintöghoghü akipetöy chane nyu kung'öroköy chane ompö pöghisyeng'wa.

F. Kakisöri ng'at cho chang'

⁷Kilenyona kulet tagh ng'ölyonto Töröröt kiyasta. Kitösisyö nyoman ompö Cherusalem kiyitöto cho kighan, kughan tuyot nyo wow nyo pö tisi tikwil kighanatanoni. Igh. 6:7

- King'winchi ng'at tuyonay kalya nko linyogh akesiwüyi nyu kiletata kanisa nko okinto lökoy cho karamach (**Kol. 1:5-6**). Kipka kughan piich cho chang' ompö söwintöno kanisa. Aki tisi cho chang' cho töptoy kichömöy ompö mikuliskökwa lachim kiparta Echotyön ki kipka chane kughan nyinte. Töröröt ki Töröröt nyo pö chomnyogh nko pöropchö, löstoghchini akuyokyini ng'at linyogh kirkegh chane cho kirey akurwoyü nyinte.

G. Söwintöno Stepano

⁸Kinam kintöghoghü Yaudin Stepano, chii nyo kisoyön Töröröt lasiny, akifing'eto owesyö nyo kigho töng'önchin cho echön ompö kwenu piich. Igh 6:8

- Akong'a ompö mirönchay lee mut nko odeny kikil kipöghisyechü kanisa ki kikuro Stepano. Kighan Stepano nyoman akitighö kegh Echotyön ompö kigh anka tikwil, kilenyona nyu kimi mikulögh nyo tiliil kwigh pöghisyö kuwerunö nyinte, tökuporchi piich owesyö Töröröt.

H. Kimir Stepano ompö putintön

⁹Wölo kimöломöl pikö walaka nyinte; akipö pichoni kopö saghat nyo kikuro kegh "cho tyokote," nyo kimi nko Yaudin cho kipkono Kurene nko Aleksandrya. Kutor Yaudine walaka cho kipkono Kalikia nko Asia kumöl kegh nko Stepano. ¹⁰Wölo kitö mikulögh nyo Tiliil Stepano ng'öghomnyö nyo

wow nyoman, nyo otini king'alan kimökumicha ntökirinta nyinte. ¹¹Kilenyona kikinkin piich chote kimwa lö, "kakilimacha nyinte king'olono ng'al cho ghach paraku Musa nko Töröröt!" ¹²Kimi ompö aranoni kutö sirmoy piich, nko poy nko koneti kirurut, kipka wölo mii Stepano akinam akumityi tagh pö kirwok.

¹³Atolapay kikirü piich cho kimirchi nyinte put, akilö, "Anyi chii nyo ng'olono ngal cho ghach kinomnyö koncha nyo tilil nyo pö Töröröt nko kirurut pö Musa.

¹⁴Kakilimacha nyinte ato mwoghöy lö wuröy Yeso nyole Nasaretyon wöletewöl kisoghochä Töröröt akilasta kiyomisut löwir cho kipiswecha Musa!"

¹⁵Kung'wiryel Stepano pichoni lapay kimpuröy kokwö, akisiwa takachunyi lö kilata takachu malaykayan. **Igh. 6:9-15**

- Kimi onyötö kisöwi lö kimi Töröröt kipöghisyegho Stepano ompö oor nyo awes. Ki king'et nyinte piich kiporyeghö nyinte. Otini kimölöy kegh Stepano nko pikö walaka ompö kopö saghat kisich ng'atkong'nan ompö ng'öghömnyenyi nko kimukatenyi nyo kimi kupar ng'alechi nko piich. Kyal chane piich cho ghach kimirchi Stepano putintön tökunyar nyinte nko piich. Aki man kigha nyoni, kitöng'önchi piich miröt nyo pö putintön paraku Stepano akimach chane kurwokyä nyinte kokwo kanisa.

I. Ghetitaghpa Stepano Igh. 7:1-53

- Kitep tisiin nyo wow Stepano lö eki man mirötonara kimirchi nyinte (**Igh. 7:1**). Kiwaghakta Stepano ompö ng'alanat nyo king'alana lökoyo pipö Yaudin. Kiting'eto pichoni oor nyo gha nyo melö kipköchini man akimi kitagh ng'ölyonto Töröröt akimi ompö pöroyintine walaka kitigh chane cho kiyoni Töröröt kuteghchi chane. Kimir ompö körkeyintin cho pö töng'önchin cho pö piich cho lata ompö Chosep nko Musa cho kinyighitate kighanata, kimelö kimi möning'o Israel kughan Töröröt akikonyit ng'ölyontenyi kinyil cho chang'.
- King'alana wölo kikirüta Töröröt Apraam, Isak nko Chakop. King'alana Chosep (lö kirkegh kyalta werkökwa akitigh nyinte) ki kimi Töröröt nko nyinte akwigh nyinte wowin pö Misri. Chosep, nyini kitagh werkökwa, ki nyini kipöghisyeghö Töröröt kisöri söpoonwekwa atay king'win kömöy/ompö osiswo kömöy. Atolapay kung'win pin nyo rel nyo pö möning'o Israel nyo kimany ompö mötworinön/sekeynön ompö Misri. Kumukchi Musa kung'arach möning'o Israel, wölo kitagh nyinte akuripö nyu Misri. Kirkegh kile nyoni nyu, ki kimi Töröröt nko Musa akiyonta nyinte kimila/kinyapana tökisöri pikachi ompö mötwornöneng'wa ompö Misri. Ata ompö sörunöteng'wa nyopö töng'önchin

king'etunö mötwornön ki kitas tagh kitagh Töroröt akimach ng'at kimilonchö Misri. Akwotini nyu kitomtö atokimöng'isyö ompö koronay pö ayomis, kitagh chane ng'at paytaghpa Töroröt akisagh körkeyintin. Kiyonta Töroröt werkoy kuteghchî chane kënyîl cho chang', wölo kitagh chane ng'ala Töroröt chinö kimwowî werkoy.

- Sörömunyi nyu, ki kiwanyta Stepano amtaghtanyi kukarkegh mîrichi nko Yaudinechona kipuryö kighanat nko konyit. Atolapay kimwa lö, kile otini kitagh papotinekwa akîtigh werkoyi Töroröt cho chang, kile nyona pîchete kimi nyinte king'ölonö ki kitagh akîtigh nyini le wero Töroröt kegh.

J. Megha Stepano

54 Akwotini kiteröy kokwonay Stepano, kinörechö tya, akunonchî ompö nörekü. **55** Wölo kënyîghitate mikulögh nyo tîliil Stepano, kuros yim akisiwa ororyo Töroröt, nko Yeso nyo kighyong'ö ewu tagh nyo pö Töroröt. **56** Kîlö, "Arose osîwîyan yim yatate akughyong'o wero chii ewu tagh nyo pö Töroröt!" **57** Kuteghyö tya akikara yîtin morikwa. Atolapay kighyay lawel wölini mii nyinte **58** aküyumtö nyinte kîtil kanasyan akîwira köghin. Kîpechî piich cho kile söwî kîpîsî anankiskökwa karöchînin nyo kikuro Saulö kiriip. **59** Kulet tagh kîwir Stepano otini kimi kîkuröy Echotyön lö, "Echotyön Yeso, itach söpontönyan!" **60** Kîkîtiny akutegh tya lö, "Meyityî chane ng'okichetechî, nyi Echotyön!" Igh. 7:54-60

- Kinyîghitate man nyo wow ng'ala Stepano nyo kigh pîchay kinörekchî nyinte. Otini kimi kîwiröy Stepano, kîpîsî sîrokökwa karöchînin nyo kikuro Saulö nyo kicham tikwil ketîgh Stepano. Ng'ölonö nyu chichetenyi kinetutyenyo nyo rîptoy.
- Kîtoma kîma Stepano, ki kîsiwa Yeso kughyong'o ewu tagh nyo pö kwanta. Kinkît Yeso lö kîpetöy ketîghöy Stepano, akimi nyu kîkönyöy nyinte kîpîstö portanyi atökung'win kuryam nko nyinte ompö yim. Otini kakîmeghö, kîtöptoy melö kîsîwîyi Yeso kughyong'o ewu tagh nyo pö Töroröt kîtoma kepîstenö portönyo, wölo kinkît lö chömöy chii anka tikwil ompö achanech kile wölini kichamta Stepano. Könyöy nyinte ketîtena wöni lee yim kile wölini kigha nyo pö Stepano.
- Rose këny chomnyogh nko lastagh nyo kîtiny Stepano ompö kënyörîlîchi. Ata otini kimi kîmeghöy kîkisagh meyityî Töroröt chane ng'okichetechî. Kîpuryö kinkîtöt, ki kisoghchini Stepano chii nyo king'winöy kîlîku omteghin nyo wow

kokay; chii nyo kikuro Saulö nyo king'win nyu atole löt kiliki Paulö nyole
kiyoktoghin.

Kinetut ompö kitapu Ighisyewut cho pö kighöni chomi kiyetu ~ kinetata mut nko akong'a (6)

A. Saulö nyole kichopin

¹Aki akong'a Saulö ompö pichoni kicham meghenyi kutor kanisa nyo kimi Cherusalem king'eta asisoni kuwong'unö kichopata kong' nyo ng'wan. Kitoyö kiyasta piich cho kighan kutang' Chudeya nko Samarya kipoto chay kiyoktoy. ²Kitip nyu piich cho kiwöyöy Töroröt Stepano, akirirchi nyinte nyoman. ³Wölo kimach Saulö kuwur kanisa, kiwö akilit kö anka tikwil, akuchuti cho kighan cho mii wölini, chole mirön nko kor akitorchi chane chela. Ighisyewut 8:1-3

- Toro kuka 8 nyo pö Ighisyewut lökoyo mirön nyo mining' nyole Yaudyon nyo kikuro kaynenyi Saulö. Saulö nyo kiripchi anankiskökwa pichay kiwira köghin Stepano. Kimeghanye Saulö lö Yeso nyay kikiyomisi le sörünin, akimeghan nye ato kimwa kighoni lö kikututunö Töroröt Yeso wölo mii cho kimeghö. Kighan Saulö lö kighöni ki piich chole puti amelö man ng'ala Yeso chay kikuro kegh mompö Töroröt.
- Kichil Yeso kinetankachi lö ng'winöy asis nyo, "...Tighekwa piich akunonöy lö kakighchi Töroröt achey" (Yoa. 16:2). Kinan Saulö lö omitö oghee makata Töroröt, ompö kisakas akirat chane.

B. Ighisyewut pö kighöni cho kitoyö

⁴Kilenyona nyu chane lapay cho kikitoyö kipa kwamtata ng'ölyonto Töroröt. Ighi. 8:4

- Otini kitor Saulö poryot nko chona kighan ompö Cherusalem, kiryagha nyu kighöni Cherusalem akipa kimany koros walaka. Wölini kipa kighöni kiharasta paraku Yeso kile wölinö kikiyomistö chane.

⁵Kiwö nyu Pilipo kutany koro Samarya akwomteghchi chane kristo. Ighi. 8:5

- Akong'a ompö chane cho kipegha Cherusalem ki Pilipo nyinte tikwil nyay kikikil kipöghisyechi kanisa. **Ighi. 6:5**
- Kitoma kimila Yeso ka papo kimwochi kinetanchi lö röku mikulögh nyo tiliil atökiliki chane söwichi ompö Cherusalem, Chudeya, Samarya ntakwit soromu

ng'winy. Kikonyit Pilipo kiyomisötonete akwipchi pipö Samarya lökoy cho karamach.

- Inan lö pipö Samarya ki piich chopö toyechay kip kegh nko pipö Israel cho kimi Cherusalem wölo otini kirinta pipö Sirya. Kipka chane kitech kong'wa nyopö saghat, kisir kipa nyo kimi Cherusalem. Ompö nyu ng'alechetechi kimachamnye Yaudin Samarya ompöwölo kisüwiyi chane lö melö yaudin cho pö man.
- Kirkegh ompö könyis cho kimeghnye kegh, kiwoch kegh yaudin nko samarya, kikonyit Pilipo kiyomisöto Yeso akwipchi lökoy chane tökiliki chane tikwil moning'o Töröröt. Ompö amtagh pö pilipo, kighan pipö samarya cho chang'akesöri chane.

6Kiter piich akughan ng'alechay kimwa Pilipo, kilimöy akisiwa töng'önchin cho kigh. 7Ompöwölo king'etunö ooy cho ghach akiriyonu ompö kut nyo wow king'etunö chane cho kipot ooy: akesop chane cho kisipisyote nko cho ng'wolyote. 8Kimi nyu ng'öreyö nyo wow kanasyantanay. Ighi. 8:6-8

- Kinyori nyu pipö Samarya ng'öreyö ompöwölo kighan chane söwintöno Pilipo paraku Yeso.
- Kirkegh kimi kichopato kong' nko wöchöto rata, kitas tagh cho kikughan kutwayta kegh akikonyit kiyomisöto Yeso. Lenyona kighetü kanisa ompö wöloni kipa chane. Nyete nyu onkit nyo kigh punkökwa kunoghyö kwich chane kisisyö ompö ooy anka tikwil nyo kikinyorchü.

C. Sörunöto Saulö

(somönö Ighisyewut 9:1,2)

- Kitas tagh Saulö kuchop kong ripan pö Yeso cho kimi Cherusalem. Otini kisöwi Paulö lö kipoto kighni cho chang' Cherusalem akipa koros walaka kwamatata ng'ölyonto Yeso kirip akirat chane, akuyokü chane ng'at kutöng'wi Cherusalem taketyam akemuny.
- Ki chii nyo gha kitya. Kighönenyi lö kimuko chii nyo gha le nyoni tökiliki kighönin? Ompö piich lapay cho kikisöri ompö sowintöno kighöni lapay, kimominye chii nyo kinonöy lö söru Töröröt chii nyo kigha le Saulö. Ki chii nyinte nyopö sörom kukön kanisa kughan amtaghtanyi.

(Somönö ompo pökot Ighisyewut 9:3-9)

- Mömichininye kewagha kesowintöchini chane cho ng'ölonö nyo gha ng'ölyonto Töröröt. Ato ghan chane, kiwöghököy Töröröt mikuliskökwa le atanya kiwaghak

nyopö Saulö. kimwa Luka lö kisiwa Saulö Yeso, nyo kiliwi takachu le asis nyopö pöghetkwen kutö körötyö Saulö akiwayak söpoontanyi .

- Rose miğhōto Saulö otinö kisöwi lö chichinö kimi kuchopöy kong' nyinte Echotyön Töröröt nyopö Israel. Kilentöy ng'örökchini Töröröt otino kichopöy kong' nyinte kighöni wölo yenyu kisöwi lö omitö oghe kigh nyo gha. Kikusöy nyinte kinonutkachi otini kimi kuchopöy kong' kanisa, wölo kilö Yeso mononanye nikisin nyo kyonyorwan. Kunkiti nyu Saulö man akimökumukonye ntakitagh kiyini kisiwa akilim. Nyoman kikututuno Yeso wölo mii cho kimeghö ki nyoman mompö Töröröt aki nyinte nyay kikiyomisi tokogh lö sörunin!
- Kikör Saulö keretö le moning' takwit Damasko.

D. Kikiyokta Ananiya kiwö wölo mii Saulö

Somönö ompö pökot (Ighisyewut 9:10-14)

- Mii kiriwöy yenyu Saulö pöröy ompö Damasko. Kikarote akimeminye tökwomisyö anta gha pögh ompö osiis sömök. Melö tökinyinte nyay kichopö kong' kighöni ompö Cherusalem.
- Kitöng'önchi Ananiya lö kichi kinyi nyanye so? Kimenkitye Ananiya lö kikisiwa Saulö Yeso ompö oor nyo wetöy Damasko, kinkiti onkit Saulö nyay kipesyo keston akipar piich cho kighan Yeso.

Somönö ompö pökot (Ighisyewut 9:15, 15)

- Ato mwowecha Töröröt kigh nyo ang'ar nto nyo memukonye, konecha nyinte pörochenyi anta kimukatenyi kegha. Ng'at nko ng'at ng'winchinecha pöropchö otini kökiteracha akeghan ng'ölyontenyi. Kiter Ananiya ng'ölyon akukil nyinte tömömigh ompöwölo Saulö ki tiwan nyo kilate nyopö Echotyön.

(Somönö Ighisyewut 9:17-19)

- Osis walak kimuchöy kekar kegh nko Ananiya cho nyökorech kegh kini kömöchöy Echotyön kegha, wölo kighönöy Töröröt, lö memukönye tökimwowecha kegha kigh nyo menyighunye ompö acha nko kanisa. Nonwecha kitapunete pö Ighisyewut tya ompö paraku Paulö (saulö) nko wölo kipöghisyeghö ompö koros cho chang' kimwochi chane lökoy chopö Yeso.

E. Pöghisyo Saulö ompö Damasko

(Somönö Ighisyewut 9:20-22)

- Kitor Paulö kuryam nko kighöni ompö damasko, kisöwintönchi nko kong'otichi chanya kimi tikwil, chi kiwököy Yeso.

- Kinkit Saulö kisilat nyo pö köny lasiny kineta kegh nyinte koneti yaudin, akikonetinto kirurut nyinte tikwil. Kinonchi Saulö yaudin cho kimi Damasko löwir ompö werkoynön cho kikimwochi chane paraku Yeso ompö kisilat nyopö köny. Kinet wölonä kisilta ng'ala Yeso ompö wekoynön. Kigh chete tökupori ompö kikirut, lö Yeso ki sörunin nyo kikiyomisi.

F. Chiwitata Saulö

Somönö Ighisyewut 9:23-25)

- Kisi kegh onyötö akinarek akwompö sörunöto Paulö, ompöwölo kipotö kong'enyi nyay awes ompö poryot nyopö kilan, kiwitwit neyeti cho ong'eröch kanasyantani ompö osiswechoni, akitech pikö walaka korikwa paraku nayatunoni. Kikirektewunö saulö punpunyo köpö kighönin nyo kimi konyi niyat.

G. Kimila Saulö kutany Cherusalem

(Somönö Ighisyewut 9:26-28)

- Kiweghö Saulö damasako kutany Cherusalem. Kiweghö nyinte Cherusalem lee mompö onyöt wölo yenyu kimila lee mompö Töroröt. Kipistö nyinte punyonto Yeso nko kanisa, akimila nyinte le mötworinto Yeso aki kong'o kighöni.
- Kimonyorinye Saulö toksyö nyo karam ompö kanisa Cherusalem. Kiwagh chane akwong'erchi kughan chii nyo kigha lenyanye lö kiliki kighönin kinonöy chane lö ting'olkös nyo möchöy kisöwi wölo lata kighöni atökiwichtö chane.
- Kipöghisyeghö Töroröt kighönin nyo kikuro Parnapa kiliki ghetinto Saulö, Parnapa ki mompö saghsaghat nyo poru lö kitö ropunöto mikulögh nyo Tiliil kiliki kong'ot akikit kighöni walaka. Tökelime cho chang' ompö Parnapa atole soya kite.

H. Kiwö Saulö Kutany Tarso

(Somönö Ighisyewut 9:29-30)

Pichetechi chanya kitigh Stepano akimi yenyu kitötöy tökitigh Saulö. Otini lee tagh kicham Saulö ketigh Stepano, wölo mii yenyu kunetöy kinetutchete pö Stepano. Akung'at yenyu king'arak kighöni Saulö kichiwit.

I. Pöroyin pö Kalya nko ghetunöto Kanisen

(Somönö Ighisyewut 9:31)

- Saulö nyo kintöghoghchi kichopata kanisa, kiliki yenyu mötworinto Yeso nyo ghanate. Ompö kinkitöto Töroröt akikilyö ompö kighanat. Kughan piich Yeso le söruninteng'wa akepatisan kilinyö nko kanisa.

Kinetut ompö Ighisyewut cho pö kighöni cho mii kiyetu ~ Kinetutyö mut nko odeny (7)

A. kitoröt

- Kirkegh ki man lö ki kilan pö Töroröt, Kitas tagh yaudin kuros kegh lö kichi ghechon tya kisir chane. Kilimta kegh chane lö kikeghyong' nyoman ompö tawu Töroröt, ompö Ighisyewut kökwa chopö mutat kiripata kegh nko osiltin (tumwoy) ompö köpö saghat. Kisich kwolot ompö osiltinekwa kunan nyo sis chane lö kikenyorï chomunöto Töroröt. Takwit megha Stepano aki tökinyini lawel, kikikipa chay kiyoktoy kwomchi yaudin, pipö puntoon cho kikisorï ompö otop pö yaudin ompö samarya cho kipköchi ng'ala Musa nko kirurut. Kirkegh kimwochi ompö Yeso lö amta lökoy cho karamach ompö puntoon lapay (ng'winy kimikul), möpköchicha lö pö lökoy cho karamach piich walak cho maripnye kirurut chopö musa chii nyo mamutnye (möwönye tum) amaripnye kirurut anto rip kirurut kitagh yaudin.
- Yaudin chay kikesori, mösöwinye yaudin chay sörunote lö megha Yeso, kitutunöt mutat nko kirurut lö mötïnye kinyiwut ompöwölo kisiltegha megha Yeso möchut pö Töroröt nko lapay cho kikön ompö nyinte lö kikenyorï chomunöt ompö nyinte. Mamachnye Yeso mutata por ompö chay kighan. Chane cho kitach Yeso le sörunin, kitach kötoogh nyopö ng'okikwa rökchi chane mikulögh nyo Tiliil kechi mutat anta ewo. Lenyona nyu kimenkitye kinetan kunet Töroröt chane.

B. Kornelyo

¹Kimito chii kaysari nyo kikuro Kornelyo, preyun pö lik nyo kikuro nyu pö Italya, ² chii nyo kiripöy kiyomisut, akïterchi Töroröt nko pipö konyi lapay, akutöni Töroröt ropöw cho chang' akisoghöy nyinte kinomnyö. Ighi. 10:1,2

- Ki kintöghoghin Kornelyo nyopö askarin chopö Rumi pakal akong'a. Kighan kornelyo akisagh Töroröt wölo kimamutatnye. Atoni kisoghöy pipö puntoon cho chang' körkeyintin, wölo kimi walaka cho kilenye kornelyo cho kighan Tororot. Kicham pichi pö punton kinetut pö yaudin ompö köpö saghat, wölo kimömicha chane kipsach ompö mutata yaudin.

C. Kiyomis Töroröt Kornelyo

- Eki tenonenyi nya kiyomisöto Apraam le wölo ompö puntoon chomi ng'winy? Ketitanyu nyo kisilta kiyomisötö. Kimach Töroröt kyomtechî lökoy cho pö sörunin ompö chane cho melö yaudin.

3Kisiwa chichoni kiporunöt atong'ata safin mut nko ang'wan, mononta nko kung'wichî nyinte malaykayan akilö, “Kornelyo.” **4**Kuros malaykayantanay lasiny ompö kiwaghat akuyokyî lö, Nee kitö nya, Echotyön? Kunyokyi malaykatanay lö, “kakitach Töroröt sowutkö kwinyi, akisiwa konutkokunyi cho pö kisoyönöt akakunaninyi. **5**Yontene yenyu piich kipa yopa atökimar wölo mönyöy chii nyo kikuro Simyon Petöro. **6**Nyinte ki tonto nyole ighinto ang'woy, nyo kikuro Simyon, nyo monyöy atolekito nanam.”(Ighisyewut 10:3-6)

- Kitöpö petöro nko simyon nyole ighinto ang'woy. Yeng'öy ighinto ang'woy tyompö wudin akwigh anta nap tökepöghisyeghö liki sïro nko tikin walaka. Ki kiyit yaudin cho kile ighi ang'woy le piich cho mii yoporo ompö kasing'wa akeyit le sasan kirkegh kimolene nye nyoni. Achey tang'irö nko tipö wudin kigh chane kipa kwigha kesing'wa sanypa sirö. Kuporu lö kimi Töroröt kinopöy mikulöghu petöro takicham piich chomi sany ompö kighanata yaudin le cho minkech ompö limata lökoy. Ki nikis ompö petöro nyo kile yaudyon nyoman kumining'it kegh akilikî toon kighomïtonu le ighinto ang'woy.

D. Mölyöng'unöto kornelyo

7Atolapay kilechî kegh malaykayantanay kong'ölonchî nyinte, kikur kornelyo pikachi odeny cho pö poyloyö nko askaryon akong'a nyo konyitöy Töroröt akipöghisyechini kornelyo nyo karam; **8**kimisoch chane ng'alechay kamwa malaykayan atolapoy kiyonta chane kipa yopa. Ighisyewut 10:7-8

E. Nöpöy Töroröt Petöro

- Kinap Tororot kornelyo, yenyu kinap tikwil petöro takicham kiwö köpö pipö puntoon tokwomisyö akunet nyinte ng'ölyön. Otini le su (poghet) kö makwiskwisnye yaudyon kwigh lenyete.

9kimi asisto odeny, otini kitökimi chane ara oor, akimökilowöcha nko yopa, king'et petöro kipus pörkö atoteno atay keghyö asiis atökisagh. **10**kusut, kimach kigh nyo omöy akwotini kikighoy omisyö, kisiwa kiporunöt, **11**kisiwa yim kiyata akirökunö kigh wölini nyo kilata ananka nyo wow kwang'wan king'win ng'winy: **12**kimito orinyi tyonkin lapay cho pö kelyön ang'wan nko

tikwin, cho chuto kegh ng'winy nko Törit cho piltyo. ¹³kilenchi kut, “Petöro, ng'eta ayeng' ayam.” ¹⁴Wölo kilö petöro, Ewo Echotyön tomönye aman kigh anka tikwil nyo kiyotyö lö mötililnye anta simnyon” ¹⁵kilenchi kut ng'at “menonchini kigh anka tikwil lö momichinye kyomöy ato kakimwa Töroröt lö michini kyam” ¹⁶kigha lenyoni kënyil sömök atolapay kechichuk këyaya kimila yim. Ighisyewut 10:9-16

- Kimachamnye petöro kwam panya tikü wudin le ato kiporchü Töroröt ompö kiporunogh ompöwölo kimichü Töroröt yaudin lö tipö wudin cho kyomöy nko cho momönye chii. Panye walaka chay kikisuuchu, kiporunöt, wölo ompöwölo kikulkulyö (kiporunö) kegh nko chay kikitöghöy kimi petöro nyu kitagh kwam.
- Kikikenet petöro kwam (lö kyomöy panya tipö wudin cho kikipagh këripata kegh nko kirurut pö kisilat nyopö këny. kikikenet kuwaghaka yewut chole syonyon kërip kegh nko –ng'ölyonto Töroröt (kikirut).

Kinetut ompö kitapu Ighisyewut cho pö kighöni chomi Kiyetu ~ Kinetutyö Mut nko Sömök (8)

A. Kitoröt

Kakiros ompö kinetutyonay mikolögh nyo tiliil kunetöy Petöro lö kicham Töroröt pipö puntan ompö ara megha Yeso nyole amöros. Kiporchï nyu mikulögh nyo tiliil petöro nko kimito otini lö melö kewöghökisyö lö oor nyo liku chii kighönin.

Kikwolö kegh kighöni chopö yaudin osiltöng'wa, akimeghan nye lö kigh Töroröt sörunöt kumuka ompö pipö ng'winy, kipuryo liku chane nyo tagh le pipö, puntan.

Kinonchini lö kineta Petöro. Nyoman kiting'eto chomnyechin lö nko ki siis kinetutchï pö mikulögh nko chay kineta kegh Cherusalem kitoma kwich kigh nyo taghate lee kyomchï ng'ölyon lötok pipö puntan. Kiting'eto Petöro nko tikuchay kinet kegh lee mompö yaudyon.

B. Taghata ighsyo Petörö king'etunö Cherusalem

¹Kilim nyu cho kiyoktoy nko cho tupchö cho kimi Yudea kimikul lö kikitach puntan tikwil ng'ölyonto Töroröt. ²Kikany kipistö petörö tikwil Cherusalem, kirwokyi piich nyinte cho kimöchöy lö tapa tum pipö puntan, ³kilenchï “Nyini kichinyi tonto kestoni piich chole psompen ayomisyenyi nko chane” (Ighisyewut 11:1-3).

- Kiwö Petöro kaa Kornelyo ompöwölo kiting'eti ng'ong'ut nyo kiporchï Töroröt le otini chömöy nyinte pipö puntan lenyoni ompö Petöro. Kitomönye kisiwa chay kiyoktoy nko kanisa kimikul ng'ong'ut. Nka nyoni kitomönye pköchï lö ompö ne töwetöy Petöro köpö pipö puntan akwomisyö nko chane.
- Kimelö söpich chopö yaudin ompö kanisa cho kikarkegh Ighisyewut pö petöro (Rosa köröwon nyo pö 2).
- Ki ghanate cho kile kighöni ompö yaudin lö Yeso ki sörunin, kighan chane tikwil kirip (kenam) ng'ala mutat nko kirurut. Sörömu (lötu nyu) kipï yaudinechete kömpölelyö ompö kanisa.

C. Mölyöng'unöto Petörö nko takate

⁴Kilenyona kitorchï Petöro chane lasiny ng'alechoni king'eta otini kitorö, kilö (Ighisyewut 11:4)

- Kuryam (kituyö) petöro nko kintögoghi kanisa tökimörchi lö ompö nee takwigh kini kigh.

15Kikany otorön ang’alan, kirokunö yim mikulögh nyo tiliil kirökyi chane kile wölaye kirökyecha otini le towunöt. **16**Atolapay kigh nyo kökimwa Echotyön, lö kipatisana Yoana pögh, wölo kipatisönokwa ompö mikulögh nyo tiliil.

17Nko nyenyu lö kitö Töröröt pichoni pö punton konutyononi karkegh nko nyincha otini kikeghanacha Echotyön, ki ng’o nyu nyi kölentöy ochi awes nyo omöchöy otögho Töröröt kigh nyo kömöchöy kwighöy? Ighisyewut 11:15-17

- Kimwochi nyu Petöro akwompö paraku ng’ong’ut nko kinö kigh ompö kaa kornelyo kunonchi chane ng’ölyonto Echotyön, amwochi lö Töröröt kegh ng’o nyinte.

18Kikany kilim chane ng’alechoni, kisisyö akisal Töröröt lö, “nkütökikutö Töröröt pipö punton pöroyin nyo kötegho atökisöpchö” Ighisyewut 11:18.

- Otini kilim lö kicham Töröröt pipö punton kirkegh kö psopen kicham chane tikwil.

D. Pöghisyo kighöni cho kitoyote

- Towu (kutor) Luka kimwochi pöghisyo pichay kitoyot ompö osiswechay kikitwo kogh Stepano.

19Kitoyot nyu kiyasta cho kikughan pöghisyo pichay kitoyot ompö kichopata kong’ nyo kiti akikipar Stepano. Kipa walaka ntakwit poynike, nko kupro nko Antyokia, akimöng’olonchi cha chii anka ng’ölyon kipoto Yaudin opin.

20Wölo king’et chi kighan walaka, cho kipkono kupro nko kurene kutany Antiokia kipa kwomchinotö lökoyechay pipö puntoon lapay, kimwochi chane lökoyechay karamach pö Echotyön Yeso. Ighi. 11:19-21

- Kikany kitoyö kighöni yaudin opin ompö lökoy cho karamach. Inan nyu lö kuti krika nyo kikipöghisyegho ompö koros cho kimil ompö paytagh pö pipö Rumi. King’ölonöy yaudin cho kimi sanypa Cherusalem krik tikwil. Kitowä yaudine chay king’ölonöy krik mwochi pipö punton ng’ala sörunin, karkegh pipö punton cho chang’ nko kornelyo nyo kighan Yeso. Kinkit lö kikuyomisi Töröröt lö oyokunan sörunin.

21 Kimi owesyo Echotyön nko chane kughan piich cho chang' nyoman akirip Echotyön.

E. Parnapa ompö kanisa Antiokia

22 Kilim ng'aleko kighöni pipö kanisa nyo kimi Cherusalem kilenyona kiyonta parnapa kiwö Antiokia. **23** Nyini kitita akisiwa wölo kisoyöntö Töröröt pipö wölini, king'arach akukil chane lapay akurur kirip Echotyön ompö mikulöwekwa kimikul. **24** Ki chii nyo karaam parnapa, akinyighitate mikulögh nyo filiil nko kighanat tikwil: ki chang' piich cho kighan Echotyön. (Ighisyewut 11:22-24).

- Söpich nyete nyo tagh nyopö pipö punton kughan Yeso kiyonta kanisa nyo kimi Cherusalem parnapa kiwö kuros (kimit) akisöwi lö kipö man ng'ölyontonay kikilim. Parnapa nete nyay kilüi kong'o Paulö otini kimilegha Cherusalem. Ki kunyitote nyoman ompö kanisa nyomi Cherusalem.
- Kikiyonta parnapa tokunkiti lasiny lö mito kiripöy kanisa nyo reel kinetut chay kimwochi Yeso lö michinote ompö ye kanisen kughan akirip kinetut pö chay kiyoktoy. Pinway walak tikwil cho relach cho kakughan mitoni parakung'wa kunet kegh onkit man pa ng'ölyonto Töröröt wölo tökipisu piich walak kipuryö kenategha anta ketösi. Achey nyete nyopö töng'önchin nyo möcheng'önye chii ompö kwiskwisyö.

F. Saulö ompö kanisa nyo mii Antiokia

25 Atolapay kiwö Parnapa kutany Tarso kiwö kimarata Saulö. **26** Nyini kinyori, nyinte kutong'i antiokia. Kumpur pichay köny akong'a kimikul wölini nko pipö kanisa akunet piich cho chang'. Ki Antiokia nyo kikitowunö kekuro piich cho kile rüpan pö Yeso, pipö kristo. Ighi. 11:25, 26.

- Otini kimi parnapa kunetisiyi ompö Antiokia, kunan Saulö, kunonchi lö karaam ompö nyinte kung'arach ompö kinetut wölini.
- To ng'ölyontoni lee "kighöni" kuporu lö pipö kristo anta rüpan pö Yeso. Kimeghyö ompö por kighöni Antiokia, kiterchi akikonyit le rüpan pö Yeso akisöwu piich lö ki karkegh kö Yeso kö nyini kikuro chane pipö kristo pö konyit nyo wow kekur chii lö chipö kristo.

G. Katigh Yakopö, kerat Petörö

1Osiswechoni kichop kong' pöytohinto Erode pipö kanisa cho tee. **2**kipara chok Yakopö wertompö Yoana kima. **3**Nyini kisiwa lö king'örecheghö Yaudin ng'ölyontononi, kulet tagh kinam Petöro tikwil. (Kighisyö ng'alechoni osiis cho kipö omisyo makatin cho puryo kimeren). **Ighi. 12:1-2.**

- King'örökchi kanisa kalya otini (kinyori kanisa kalya otini kikisöri paulö atolapay nyu mining' kiliki söromunyi. **Ighi. 9:31.**
- Pöyghintonete le Erode ki kuköto pöyghintoghin Erode nyay kimukchi kitigh Yeso atakinya ki mnyarkil, Yakopö nyo tagh ompö chay kiyoktoy Yeso kepar, otini kimi Yeso ng'winy kichil Yakopö nko chay kiyoktoy lö kiparokwa ompö söwintönyan. **Luka 11:49.**
- King'örechö pipö Yaudin lö kikipar Erode Yakopö. Ompöwölo kisiwa nyo gha otini kighan Yaudin cho chang'.
- Kigh nyu kipöyit töng'önchin tya ompö chane otino Yaudin pipö lö (kicham) kitach Töroröt pö Apraam, Isak nko Yakopö chane ompö kighanat onkit.

3Nyini kisiwa lö king'örecheghö Yaudin ng'ölyontononi, kulet tagh kinam Petöro tikwil. (Kighisyö ng'alechoni osiis cho kipö omisyo makatin cho puryo kimeren). **4**kikany kinam Petöro kitorchi chela, akutö askarin cho kile ang'wan kinyil ang'wan kirip nyinte, kimach Erode lö tewonyö pasaka atökumiti nyu Petöro kerwokineghö tagh pa piich. **Ighi. 12:3, 4.**

- Ompöwölo kimöchöy Erode kwolöt nyopö kintöghoghi Yaudin kiyonta mirön kinam Petöro atakerat. **Ighi. 12:21-23.**

5Keripchi nyu petöro chela, kisoghchi pipö kanisa Töroröt nyoman nyinte. **Ighi. 12:5**

- Kigh onkit nyo kighöy pipö Yeso, ki saghat kitas tagh ompö saghat, akisom Töroröt lö tökisöri Petöro. Kirkegh kitech niyet cho ghechon nko chumen chopö kukot, kimoghechon nye ompö owesyo Töroröt. Kile ptang'eng'möt, ki ang'er ompo petro kuchuwut. Kingutu lo melo kirotole ompo askarin (ripi) wölo kimito ripi walak cho kimi sany tamanyil kichiwit pichay rötote. Kimuchöy Töroröt kisöri petöro nya?
- Kimominye chii nyo kimuchöy chiwita paytagh pö pipö Rumi, muchöy? Ata chii nyo kichiwito man pö paytagh nyo awes nyopö Rumi. Eki muko nya? Ompö kitapu **Matayo 19:26** kimwa Yeso lö, "ompö ptang'eng'möt ki ang'er wölo ompö Töroröt muko tikwin lapay" nka nyini nyu kisagh kiyoktoghä kitenö osis ompö Petöro.

H. Kisöri Echotyön Petöro

- Möminye kigh nyo meghöye Töroröt. Töroröt nyu kisöru pipö Israel ripo misri akuntöghoghchî ompö nanam, akîpagh chane nko omisyö, akutö chane pögh cho pkono ghat ompö könyis tömönut ang'wan , kumuchöy tikwil kisöru Petöro ompö köpö rata nyo pö Rumi .

6kimi oghononi kimöchöy Erode kwip petöro atole asiyeche tawu piich, kimi petöro kiriwöy kwenu askarin odeny. kikirata nyinte sirimtin ompö chelanoni.

7Nyini lawel kughyong'o malakayanta Echotyön atoni, löpoyin köyaya.

Kutimtim malaykayantanay petöro kamas, akung'et akilenchi, "Ng'ete lawel"

Nyini lawel kichintegho sirimtinechay ewu petöro. 8Atolapay kilenchi malaykayantanay "kicha ang'weto munyeng'u arat kweghköku" kwich petöro lenyoni, kilenchi malaykayantanay ng'at, "lacha sireng'u ang'win iripkanin.

9kiwö sany akirip nyinte, Akimekitnye lö ki nyoman kiyoni kighöy malaykayan: kilenchi kegh kyasiwa ana siwiyagh. Kuwer ripöto tagh akiripta nyo pö odeny, kwiti nyu atole sörom kuke nyo pö karin nyo kitinegho kanasyan, kiyata kukanay onkit kipî chane kilitöy sany. Kipa nyu kirip oor nyo kiröktö akitö kinyini lawel kipakach malaykayantanay petöro.

11Atolapay nyu kipkochi petöro nyo pö nyoman lö kitokikung'wina nyinte chela ore, kilö "konkitwan yenyu nyoman lö köyoni Echotyön malaykayantenyi kung'win kisöruwanin atömechopan kong' Erode, akisörunenon tikwil lapay cho kömöchöy pipö Yaudin kwighisanin!" Ighi. 12:6-11.

- Ompö nee tokiyonta Töroröt malaykayan kisöri Petöro, akicham ketigh Yakopö nko Stepano? Poru lö kicham Töroröt petöro kitil pikö walak? Ewo. Möchömönye Töroröt monechi kisir walak, milöy nyinte wölo kilata, ompö konyichi chömöy nyoman, monechi kisir kimurtewon kiporyo kimong'isyö nko acha kokay.
- Ato karkegh chömöy Töroröt ompö acha ompö nee nyu tokisöri Petöro, wölo melö Stepano nko Yakopö? Poru lö ompöwölo kisöghchî kanisa Petöro melö Stepano nko ompö paraku Yakopö? Ewo, oghönan lö kisagh kanisa tikwil ompö paraku Yakopö. Atokösisyote piich kesoghchinecha chane, akisöpchö wölo mucho tikwil lö mesopcha Töroröt. Kilöy Töroröt (ntö mutöy) kwich tikwin ompö söpontinecho akenkitucha nyu chomnyenyi, nko ng'oghomnyenyi ompö acha. (**Rumi 8:28, 25**) mökimukechanye kemasa kinö ighöy Töroröt.

Echotyontencha nyinte akeripecha makatenyi, akenkitöcha lö chömecha Töroröt akwighchini man osis lapay.

- Töptoy kichömchî Töroröt Erode kitigh Yakopö tokumuchö acheytanyi ompö ng'winy. Ompö kareran töptoy kitokutyoktoy kasinyi ompöwölo tomönye kimichî acheytanyi nko kesuwïye ompöwölo tomönye kumuchö acheytanyi nko kesiwïye tomtömönöt ng'ala chete, wölo teröy Töroröt sowutköcho akichicha kesoma tikwil cho memukisotnye (oghighech). Pïrchini nyinte lö tasïng' monechi nyinte ompö ng'winy akî akong'a chopö artineche kî ara saghat.

Kinetut ompö kitapu Ighsyewuut cho pö kighöni chomi Kiyetu – kinetutyö mut nko ang'wan (9)

A. Kitoröt

- Kītoma kīmīla Yeso yim, ki kiyomis kiyoktoghī lö ng'wīnōy mīkulōgh nyo tīliil, akīlīkī nyu chane söwīchi ompö Cherusalem, Yudea nko Samarya nko söremwok pö ng'wīny. Kakesōwī yenyu wōlo kipōghisyeghtō mīkulōgh nyo tīliil kighöni ompö Cherusalem, Yudea nko Samaria. Kisomönōy yenyu wōlo kipōghisyeghtō mīkulōgh nyo tīliil Saulö nko kong'otichi kwiptō lökoy cho karamach kwipchī koroskō walak cho kiwitwit Israel.

¹Akimito kanisa nyo kimi Antiokia werkoy nko konetī chane kī Parnapa nko Simyon (nyo kikuro Lotuw), nko Lukiyo (nyo king'wīno Kurene) Manaen (nyo kikiteng'an nko Erode) nko Saulö (Igh. 13:1)

- Kitowunö lökoyechete Antiokia wōlo kineto Saulö nko Parnapa nko pikö walaka kanisa nyo rel. Pichoni walaka kinetōy ompö Antiokia kī kiwerkoy nko konetī. Ki konetī cho siis werkoy, kitach chane kinetut king'etunö Töröröt kuwerunö mīkulōgh nyo tīliil kīsīir ompö ortīn cho tokunote cho körōy kegh nko kinetutpö chii anta kitapun. Chane kī ki mīrōn nko kor cho kitōni mīkulōgh nyo tīliil kinetut cho kimōchōy Echotyōn kunkītu monechi.
- Kimuchōy piich kīlīku werkoy onkīt ato kīl chane echotyōn. Tikwin walaka cho kiporchī mīkulōgh nyo tīliil werkoy ki ng'al ompö piich walak nyo kitōni nyu chichoni sīwīyagh nyo pö tikwin cho pkonōy kwighisyot. (Ompö körkeyīn, kī werkoyon Akapus ompö **Igh. 21:10, 11** nyo king'or lö nōmōy akīrat asistanka Yaudin Paulö ompö Cherusalem akutö pipö Rumi). Kipōghisyeghō ng'at mīkulōgh nyo tīliil werkoy kuteghchī piich ompö ng'okikwa.
- Otinö king'ōlonchī werkoy kanisa ng'ala Töröröt, ki kintōghoghchī mīkulōgh nyo tīliil chane kīmwa kini kōmōkōy Töröröt. Kekīl chii kīlīkī werkoyon kī ki kuröt nyo pö parak. Kikirut cho king'örōkcini kī: **kinanata kirurut 18:18-20**.
- Tikwin cho king'ongchī Töröröt kiyoktoghī nko werkoy tökunkītī kanisa lapay kukirat yenyu ompö kisilat nyo reel le ng'ōlyonto Töröröt ompö achonech. Lapay cho möchōy Töröröt kenkītune le monechi kī mitoni Pipīlya.
- Nenyu nya nyo kile kerōto konetī ompö kanisa? Kinet kanisa kikirut pö kisilat nyo pö köny nko kinetutkō walak cho kitō echotyōn kiyoktoghī nko werkoy.
- Meporwechnye Töröröt tikwin cho relach ompöwōlo mötīnye tikwin cho relach cho netōy monechi. Lapay cho möchōy kunkītu monechi kukirat yee ompö ng'ōlyontenyi. Melö poru nyete lö möking'ōlonwechnye Töröröt yee, ompöwōlo ng'ōlonwech otini kisomönōy ng'ōlyontenyi. Cheng'ōy Mīkulōgh nyo Tīliil ng'ōlyontōnini kirate akīng'ōlonwech ompö tikwin cho kiwerōy. Ntoghoghwech

keghana akegh kigh ompö wöghökutyö kini mwoghöy ompö ng'ölyontenyi. Memuchönye Töröröt kuchunyo ng'ölyontenyi. Kigh anka tikwil nyo mwochini mikulöghung'u kitighöy kinetut cho tenote. Nka nyay karaam nyoman kisyakata Pipilya ompö kighönin nyo reel. Tökeghetena kegh lisata koneti putintön, kimichinote kighönin king'öghomit kusyach kikirut atökisöwi lö lenye nyoni tikuchoni (**Igh. 17:11**). Ompö 1 Yoana 4:1, teghchinech Yoana lö makeghan ng'ala chii kitikon, wölo "keghota mikulis" tökesöwunö lö ekipö Töröröt.

- Kini kimi yee kenetöy ompö kanisa ki kini kakimwa Töröröt ompö, akuwerunö ng'ölyontenyi. Möchöy ng'at Töröröt kighöni cho lata achonech kunet kegh ng'ölyontenyi aki tökelikuna koneti le mirönchay pö Antiokia. Ting'eto kighönintö anka tikwil pöroyin nyo ighöy ompö wetunöt nko paghat nyo pö kanisa. Kiketö mirön pöghisyö/achey nyo ripöy kanisa akunetöy kighöni lapay cho pö kanisa. Kikutö ng'at Töröröt koor kuröt nyo karam kunet koru walaka cho minkech nko moning'. (**Tito. 2:3-5**). Köröwon nyo karam kenonchinö ki: **1 Tim. 2:12**.

B. Kakurchi Parnapa nko Paulö acheypa amtagh

²Kilenchi Mikulögh nyo Tiliil chane otini kipöghisyechini Echotyön akikiruröy atökimi kisagh Töröröt, "Akilwanin Parnapa nko Saulö kipka, atökipka kwighwanin pöghisyö nyo kosötyan chane." **³Kikany kuwany ki kirur akisagh, kukanagh morikwa parakung'wa akuyöktö kipa.** **⁴Akwotini kökikuyöktö Mikulögh nyo Tiliil Parnapa nko Saulö, kipa kiröktö Seleukia, akipegha meli ompö wöloni ntökwit kupro. Igh. 13:2-4**

- Otini kimi kanisa Antiokia kisölöy Töröröt, king'alan Mikulögh nyo Tiliil akurur chane kiyonta Parnapa nko Saulö kwomchi piich cho kitomönye kilim.
- Kilenyona nyu kighamit kegh kanisa akukanagh kintoghoghi ewunekwa Parnapa nko Saulö kupori lö kacham kanisa chane kipa kunet pikö walak paraku Yeso. Kwighöy lenyoni ki kimi kimwoghöy lö kisoghchini akesoch chane ompö pöghisyeng'wa, wölo ki ng'at pöghisyö kanisa kimikul ompö Antiokia. Kighyontechini Saulö nko Parnapa kanisa.
- Tökimi Mikulögh nyo tiliil kikiruröy kighöni kipöghisyechi nyinte ompö aranetenyi. Kirkegh kakur kighönin kiwö anta kitöpö, kiting'eto anka tikwil kareran nyo ighöy ompö amtaghpa kanisa.
- Chane chinö petöy kitö ki kareranpa porpö kanisa aki tigho kegh king'örokut nko sowut pö kanisa. Chane chona kakipisi löt kiting'eto pöroyin nyo soghchini akung'arach chane chinö kakiyonta. (**Mat. 9:37,38**)

C. Mito Parnapa nko Saulö Saypras

⁴Akwotini kökikuyoktö Mikulögh nyo Tiliil Parnapa nko Saulö, kipa kiröktö Seleukia, akipegha meli ompö wöloni ntökwit kupro. ⁵Nyini kitüta Salami, kwantegha wöloni ng'ölyonto Töroröt ompö kori sowut. Kimi Yoana, Markö kung'öroköy chane. (Igh. 13:4-5)

- Otino kipegho pögh king'eta Antiokia, ki kiroki Saulö nko Parnapa Saypras nyo kiwitwit pögh koro ompö Parnapa.
- Ompö kanasyanta Salami nyo mii Saypras, ki kinetisyö chane ompö köpö sowut. Kirkegh kikiyonta Saulö nko Parnapa kwipchi lökoy cho karamach pipö punton, ki kipetöy chane kori sowut nyo tagh akutö lökoyechoni Yaudin kitoma kunet pikö walaka. Kigh lenyoni ompöwölo kinya Töroröt kikir Yaudin kiliki pikachi cho kilate, akutö chane kiyomisutpö sörunin.
- Kikaram nyoman ketorö kinetut kori sowut ompöwölo kinkit Yaudin cho kimi kori sowut kisilat nyo pö köny nko kiyomisutpö Töroröt kiyoni sörunin. Wölo nyu kigh nyo kimenkitnye ki lö kökikung'win sörunintö. Kimenkitye lö Yeso nyo pö Nasaret, nyaye kiparta kintöghoghikwa nyini le Masiya nyo pö man nyo kikikuyomisi Töroröt lö ng'winöy ompö kisilat nyo pö köny. Muko kökilim Yaudinechi kimi Saypras lö kikipörtoghchi chii nyo kikuro Yeso. Wölo kitomönye kipköchi chane lö kituti nyinte ompö ng'wen, akimi yenyu kumpuruno ewu tagh nyo pö Töroröt, aki lö nyinte man nyo kile sörunin nyo kiyomisi Töroröt kiyoni. Kisöwintönchi Parnapa nko Saulö kitutunöto Yeso. Nya kipköchiin lö kö kikisöwi Saulö Yeso ompö oor nyo kiwetöy Damasko otinö kökikututunö ng'wen.
- Wölo kilata amtaghpa Parnapa nko Saulö ki kilit köpö sowut nyo pö kanasyan akisölisyegehö wöloni nko Yaudin. Otinö kikesomön kirurut ki kikitochöy chane king'olonchi söpich **Igh.13:15**. Atoni nyu otini kimölmöl kegh Yaudin paraku lö ki ng'o Kristo nko wölini kipuntö nyinte sörunöt ompö chane lapay cho ghönöy. Nonchini chane piich werkoynön kipörunö king'winata sörunin. Sörömunyi kuporchini chane wölo kipunteghtö Yeso werkoynön chii lapay.
- Melö Yaudin opin cho kipkonöy tuyotin ompö kori sowut. Kipka pipö puntoon cho lenye ompö Kornelyo tikwil. Kimöchöy akisölöy Töroröt pichete pö puntoon. Kinkit chane kinetut pö kisilat nyo pö köny nko werkoynön nyo pö king'winata sörunin akughan nyu chane lenyoni. Kimömöchönye cho chang' kiliki Yaudin ompö mutata kegh, wölo kighan chane kinetut pö kisilat nyo pö köny. Ompö piich lapay cho kilim Saulö nko Parnapa ompö köpö sowut, ki pipö puntoon cho kile toki tya/kisiir.

- Yoana Markö nya kiwö kung'arach Saulö nko Parnapa, ki melö Yoana nyay lee kiyoktoghin wölo ki tilya Parnapa.
- Sörömunyi nyu ki king'eta/kipegha Parnapa, Saulö nko Markö Salamis aküpa kutany koro Papos. Otini kitita chane Papos, kimökikurönye Luka, nya kikiir Kitapu Ighisyewut Saulö kaynenyi nyay pö Yaudin, wölo kiwaghach kiliki kaynenyi nyu nyo pö Rumin "Paulö"

13 **Kiwö nyu Paulö nko piich cho kimi nko nyinte kipegha meli king'eta koro Papos ntakwit Perka kanasyan nyomi Pampulya, wölo kipisi Yoana Markö chane panoni akiwö kutany Cherusalem. Igh. 13:13**

- Otini kimitö chane Perka kipistö Yoana Markö chane akiwö kutany kaw Cherusalem. Mökimwowechange lö ompö nee tökiwö nyinte, wölo sörömunyi kesiwüyi lö kimesnye akimömökönye kumitöy Yoana Markö ompö pantanyi nyopö amtagh nyo king'winöy kirkegh kisom Parnapa lenyoni ompö parakunyi. (Igh. 15:36) Sörömunyi, ki kiwöghökchü kegh Paulö Markö akisom kirutoghchü nyinte otinö kikirat nyinte ompö Rumin kikönyöy kirwook. (2 Tim. 4:11)

D. Mii Parnapa nko Paulö Antiokia nyo pö Pisidya

14 **Kiyonta püchay Perka ntakwit Antiokia nyomi Pisidya; atomi asispa kiminy kipa kilitöy köpö saghat akumpur ng'winy. Igh. 13:14**

- Kipistö Perka akutor kipa kutany kanasyante anka nyo wow, nyo kikuro ng'at Antiokia.

15 **Kikany kuwany kusomön kirurut pö Musa nko kirurut pö Werkoy, kuyoktö pöytoghichay pö köpö saghat piich kipa wölomi chane kilenchü, "Tupchenicho, ato ofing'etö ng'ölyoon anka tikwil nyo muchöy kukilöy piich amwagh."**

16 **Kughyö Paulö akuporunö ewunyi, kilö "Oterwante pikachu cho opo Israel nko pipö puntoon tikwil cho omi yii osoghöy Töröröt!" Igh. 13:15-16**

- Ompö Antiokia ki kinya ng'at kipa köpö saghat ori. Kile otini le tagh ki kineet Paulö king'etunö kisilat nyo pö köny kunonchini piich kiyomisut pö Töröröt kiyoni sörunin. Atolapay kimwochü chane lö kisilta Töröröt kiyomisutkachi ompö yonunogh pö Yeso nyo pö Nasaret lee sörunin, wölo lö kimachamnye Yaudin nko kintöghoghikwa Yeso lö sörunin aküparta nyu akütip nyinte. Wölo nyenyu ompö asista nyo pö sömök ki kitutu Töröröt nyinte king'etunö ng'wen. Kuwerunö nyinte yenyu, kumuchöy kitach chane lapay cho ghönöy Yeso lastaghata ng'okikwa akiliki cho chömunot ompöwölo mii Töröröt. Igh. 13:32-33, 38-39

32Akemitecha yii atökepkokwa lökoy cho kiyomis Töroröt papofinecho, **33**lö oghchini kile wölini keghwecha, cho kichi monekwa, otini kitutu Yeso. Kile wölo kikirta ompö tumwöyi salat nyo pö odeny lö, ‘Ichinyi werinyan; kaghinyi asete werinyu!’ Igh. 13:32-33

38Kilenyona tupchenichu, onkiti akwane lö kakyomwokwa lastaghpa ng’oki ompö chichoni lee Yeso, **39**ankiti nyu lö anka tikwil nyo ghönöy nyinte, ketyoko ng’okichi löwir cho kimemuchönye kutyoköy kirurut pö Musa. Igh. 13:38,39

- Kimwochi paulö chane lö memuchönye kicham Töroröt chane ompö ripata kirurut. Ompö nee? Ompöwölo möminye chii nyo muchöy tökirip kirurut. Kuwerunö megha Yeso nko kitutunötenyi, kelöstochini kighöni lapay aketö osil nyo reel akiliki cho chömunote ompö tawu Töroröt.

42Akwotini kimi Paulö nko Parnapa kipegho köyay pö saghat, kisom pichay chane lö omilonchö asispa kiminy nyo kiriptoy atökimwochi piich ng’alechoni ng’at. **43**Kikany king’eta pichay nyoryonay, kirip Paulö nko Parnapa Yaudin nko pipö puntoon cho chang’ cho kökiliki rwakanpa kighanata Yaudin. King’olonchi chay kiyoktoy chane akukil chane kitas tagh ompö pöropcho Töroröt.

44Kikany atomi asiispa kiminy nyo kiriptooy otini kile tökwoghö kipkana piich lapay kanasyan kilim ng’ölyonto echotyön. **45**Kikany kisiwa Yaudin nyoryofinechay kwipö pichay sikong; kitiyö ng’al cho kimwa Paulö akumwosiyi. **46**Wölo king’alan Paulö nko Parnapa ompö nyakanat lö, “Kömichi kemwowokwa ng’ölyonto Töroröt nyo pö tagh. Wölo otini kataghakwa yenyu, ki korwokikwa kegh akwane alikukwa nyu piich cho mömichininye kitach söpoonpö kokay, kakipistokwa yenyu akepa koro puntoon. **47**Ompöwölo anyi wölo keyomistecha Echotyön lö, “Kokoninyi likuna löpoyin pö puntoon, atemucha likuna ara söpoon nyo pö ng’winy kimikul.” Igh. 13:42-47

- Kitoma keyoni Yeso kung’win ng’winy ki kinkit nyinte lö ng’öri moning’o Israel cho chömöy nyinte. Wölo kökitat Töroröt lö petöy cho karamach wölo mii pipö puntoon atökimi chane tikwil kelöstoghchi ng’okikwa. Kö kikuyomis nyinte Apraam lö kuwerunö nyinte kesoyönöy piich lapay ompö ng’winy, melö Yaudin opin (**Towunöt 12:3**). Mwoweck köröwonto **43** lö kikikil walak kuleet tagh ompö pöropcho Töroröt.

49Kuleet kiyasta ng'ölyonto Echotyön woop tikwil ompö korononi. **50**Wölo kuwulyö Yaudin pipö kanasyantanay cho echön nko koor cho pö pipö puntoon cho mökoos cho kisoghöy Töröröt. Kutor kuchop kong' Paulö nko Parnapa, aküyona chane koreng'wa. **51**Kiparta chay kiyoktoy terityeko kelyekwa kiliki söwintön nyo gha nyopö kanasyantanoni aküpa kutany Ikonio.

52Aking'örechote nyoman kinetan cho kimi Antiokia, akinying'itete mikulögh nyo tiliil chane nyoman. Igh. 13:49-52

- Kigh nyo kigha, ki kitagh Yaudin cho chang' kughan Yeso lö Sörünün. Kinan chane lö köromnyeng'wa le Yaudin nko kimukateng'wa kegh kikonyit kirurut nyo kighöy chane kiliki cho chömunote ompöwölo mii Töröröt. Wölo nyu kipköchi pipö puntoon cho chang' ng'okikwa nko otöp nyo kipuryö kikönöt, kipuryö Kristo. Kinkit chane lö kikönöteng'wa kipoto ki kughan Yeso lö Sörüninteng'wa.
- Melö kipöghisyö Paulö nko Parnapa ompöwölo kitagh Yaudin lökoy cho karamach. King'örökini chane weghöteng'wa ompö Mikulögh nyo kimöyong'önye tikwin lapay. Körökegh nyenyu kilmta chane nyo gha ompö oghighyo mikulis pö Yaudin cho kinyori chane, ki kimöpisinye sirmoytinekwa anta tikwin walaka kisat oreng'wa anta nategha/nyar weghöteng'wa nko Töröröt. Manpa Töröröt nyo kipöytoy otöptinekwa nko kinonutkökwa. Kighan chane Töröröt nko kigh anka tikwil nyo king'win taghtang'wa aki "Parta terit ompö kelyekwa" aküta tagh nko tötutpö Töröröt ompö söpoonwekwa.

E. Mii Parnapa nko Paulö Ikonio, Listra nko Derpe

1Kikarkegh tikwin cho kighisyeghö Ikonio nko cho kisiwegha Paulö nko Parnapa Antiokia nko Pisidya. Kilit Paulö nko Parnapa köpö saghat atolapay king'alan ompö oor nyo kipköchi ntökwigh Yaudin cho chang' nko pipö puntoon kiliki kighöni. **2**Wölo kipechi Yaudin cho kimeghancha Yeso kuwulyö pipö puntoon akwigh chane kurey chay tupchö. **3**Kumpur chay kiyoktoy wölini osiis cho chang'. King'alana Echotyön ompö nyakanat, kukininyö ng'ölyontononi pöropchenyi, akutö chane owesyö nyo igho kiporunöt nko töng'önchin. **4**Kipesyö söpichay kimi kanasyantanay kipöyit walaka Yaudin kipöyit walaka chay kiyoktoy.

5Atolapay kuchumi poryot nyo kikiporyegho chay kiyoktoy nyo king'wina pipö puntoon nko Yaudin, kimi nko kintöghoghikwa kimöchöy kuchopöy kong'akiwira chane kaghin. **6**Nyini kinkiti chay kiyoktoy ng'alechoni, kupertoy kutang' okumpö Listra nko Derpe kanastina koro Lukaonia nko

koroswe walaka cho lekítőch. ⁷Kwamtegha wölini lökoy cho karamach.

⁸Kimito chii nyo kimönyöy Litra nyo kisipisyö kelyön; king'wal nyinte otini kikiyi akitomönye kiwestö nyoni këny. ⁹Kimi këteröy ng'alechoni kimwoghöy Paulö, kisiwa Paulö lö kisich kighanat nyo kimöchöy kinyoruno söpoon, këlenyona kuros nyinte latok, ¹⁰akilenchi ompö kut nyo wow, "Ghyong'enö kelyeku lasiny." Kudang'onny chichay akutor kiwestotö. ¹¹Kikany kisiwa nyoryenichay kiyoni kigh Paulö kutor kuteghyö ompö ng'alekwa chini pö Lukania lö, "Köröki wöl këmitecha Törörötinö kële piich!" ¹²Kiminchï Parnapa Kaynata Sewu, kekurö Paulö Ermas ompöwölo ki nyinte nyini kële ng'öloninte. ¹³Kiköti kirik nko Yompeni tapikoy otini lee oor chii nyole tísinto törörötinay kikuro sewu, kimito kanasyantanoni sany. Kimöchöy nyinte nko nyoryonay kikwilöy atökisagh chay kiyoktoy. Igh. 14:1-13

- Möminye wölo kikimwagha köpö saghat ompö Litra nko Derpe. Kanastinechete kë kanastina pipö puntoon cho kisoghöy körkeyintin. Kïtomanye keneet chane paraku Töröröt pö Yaudin nyo pö man aki söpöy.
- King'alan Paulö ompö nyakanat ompö Echotyön akutötö söwintön nyo pö ng'ölyonteto pöropchenyi. Otini kisöwi piich töng'önchintin cho kigh Paulö kë kinam chane lö töptoy kiröki kiruteghchi chane törörötinekwa chole odeny. Kïlenyona nyu king'et akong'a ompö tísikwa akwigh keköti egh tökïpelchi chane amöros.

¹⁴Kikany këlim Parnapa nko Paulö këiyoni kimöchöy pïchoni kwichöy kïkarer sïrokökwa ompö nöreküyö akighyay kutany tuyonay kwen, akuteghyö lö. Igh. 14:14

- Kimanyaghnye kunkïti Parnapa nko Paulö kini kimi kwicho wölo otini kipköchi kini kimi kuletöy tagh, kë kipak chane sïrokökwa le kiporunöt lö kimöng'örökinicha këiyoni.
- Kipak Paulö nko Parnapa Sïrokökwa akiryay kutany kwenung'wa akuteghyot.

¹⁵Kölö nee toghekwa lenyi nya pïchi? Nyini këchicha piich, ptang'eng'mötin kële akwa! Këmitecha yii kemwowokwa lökoy cho karamach, atamucha owöghökisyenö atömasagha ng'at körkeyintin cho mötïny kënyiwut apkonchi Töröröt nyo söpöy, nyo kigh yim, nko ng'winy, nko nanam, nko tikwin lapay chomi orinyi. ¹⁶Kipisi piich kënyisyok këpesta kële wölo kimöchtöy. ¹⁷Wölo kakupori nyinte kegh osiis lapay ompö tikwin cho ighöy cho karamach, konokwa roop nyo ng'wino yim, akïkonok osiiswo ilö cho tenate, konokwa omisyö akwighak ong'örekyenö.

18Kirkegh kimwochï chay kiyoktoy chane ng'alechoni lenyoni kimatercha, kimi nyu chay kiyoktoy kitagha nyoryonay kïpelchï chane körösyon ompö kömpölelyö nyo wow. Igh. 14:15-18

F. Kamilisyö Parnapa nko Paulö kutany Listra, Ikonio nko Antiokia nyo mii Pisidya.

21Kyamta Paulö nko Parnapa lökoy cho karamach ompö Derpe kughan piich cho chang' Yeso. Atolapay kimilonchö kutany Listra, kïpa Ikonio, kïpa ntökwit Antiokia nyomi Pisidya. **22**Kuchïchiim mikulöwo pïchoni kökikughan Yeso kïkilyö akukiil chane kïpöyit man kighanateng'wa. Kunet chane lö, "Weröy piich lapay cho ghönöy Yeso nyörilwok cho chang' otete tökisöpchot atökimi nyu kilitöy pöyunöto Töröröt ompö osiis cho pkonöy." Igh. 14:21-22

- Kimilisyö nyu kutany Listra, Ikonio nko Antiokia nyomi Pisidya atökunet kighönï cho relach ng'al cho chang' paraku Töröröt nko paraku söpontöng'wa nyo reel le kighönï. Kikiil kanisa nyo reel kitas tagh ompö kighanat akimwochï chane kukön nyörilwok kile otinö kiliki chane moning'o Töröröt. (1 Pet. 2:21)

23Akwotini kiwany kïcher poyi kanisa anka tikwil, akïsagh kimi nko kiruröt (nyo king'örököy chane kïsagh), kutö chane mori Echotyön, nyoni kökikughan chane. Igh. 14:23

- Kikil Paulö nko Parnapa mirön kiliki pooy ompö kanisa anka tikwil nyo kitor chane. Ki pöghisyo /acheypa mirönchete kenet akiriip kanisen, le otinö kighta kiyoktoghi ompö Cherusalen nko wölo kighta Paulö nko Parnapa ompö Antiokia.
- Achey nyo liku chii poyoon kï achey nyo pö tösunöt nyoman. Poyi kanisa kï mïchini kiliki mirön cho kikenap, akesat akuntöghoghchini mikulögh nyo tiliil. Muchöy kighönintö nyo reel anta nyo tökimining' kighanatenyi kwighchï kanisa nyo gha, nyo möchöy nyu Töröröt mirön cho kiyetu ompö kighanateng'wa akï cho poru okinto mikulögh nyo tiliil kekilchï pöroyinoni pö achey. Tesyacha lasiny ng'al/tikwin cho ighöy piich kiliki pooy kï kaykay somönö ompö saghat, Titö 1:5-9 nko 1 Timöteyö 3:1-7.

G. Kakiyoda kau Parnapa nko Paulö

24Kikany kuwany kïpa kuwer koro Pisidya, kipka ntökwiti Pampulya.

25Kwamta ng'ölyontonay ompö Perka atolapay kiröytö kutany Atalia,

26akïng'etunö atoni kimilisyö ntökwit Antiokia wölaye kakitönö chane ripöto Töröröt nko pöropchenyi ompö pöghisyonay kakupuntö chane. **27**Nyini kiti

chane Antiokia kunyoryö pipö kanisa akwomchi chane ng'al lapay cho kegh Töroröt nko chane, nko wölini kiyatita nyinte ore atökughan puntoni tikwil.

28 Kitipi wölini nyo kogh nko kighönichay pö Yeso. Igh. 14:24-28

- Kimileghchi Paulö nko Parnapa kanisa nyomi Antiokia nyini kiyonta chane, akimwatita kini kigh Mikulögh nyo Tiliil kuwerunö chane.
- Lee otinö pöghisyeghenech Mikulögh nyo Tiliil keghamtena nko pikö walaka, ng'ölyontenyi nyo pö töng'önchin nyo pö pöropchenyi, kemukecha tikwil keghamtena nko kanisa kimikul kini mii Echotyon kwichöy le kigh nyo wow nyo ng'wino kikulötö ompö chii anka tikwil.

Kinetut ompö kitapu Ighisyewut cho pö kighöni chomi Kiyetu – kinetutyö Taman (10)

A. Kitat Paulö nko Parnapa rutogh nyo pö kighin

35Kumpur Paulö nko Parnapa Antiokia. Kimi nko pikö walaka cho chang', kunetisyo akwamta ng'ölyonto Echotyön. **36**kikany kuwonyö osiswö chote , kilenchä Paulö Parnapa, nya kemilonchenö atökerutochinö tupchenicho chomi kanasyan anka tikwil wölo kakyamteggha ng'ölyonto Echotyön atökenkitunö wölo lata chane ompö kighanateng'wa. Ighi. 15:35, 36

- Kimilonchö kaw nyomining', atolapay kitat napo Paulö nko parnapa rutogh ompö, kanisinichanya kitor ompö rutoghtanyi nyay kipö tagh kimöchöy nyoman kirutochä chane takunet chane lasiny akurur kile wölo lata kama moning' (yotinä cho rerisiyi) nyo möpistonye motanyi kirip kegh onkit, lenye nyoni nyu tikwil kighöni cho tökiminkech lö michini tikwil kerip achey (kesis) nyopö ripöto piich cho tökiminkech ki achey nyopö kinyiwut ompö kanisa, melö chane opin cho tökiminkech cho roko kenet, wölo ompö chane tikwil cho kakughan mitoni paraku chane chole kintöghoghi kanisa pöghisyonete lakaw (lapay).
- Michini kunkiti poyi acheyung'wa ki pö tösunöt akichang' cho roko kegh. Netisiyi aking'olonchini poyi piich ompö kestonikwa akirutochä akong'a kong'e anta ompö kestonikwa. Mchini kiliki chane körkeyin nyo karam cho ripöy mikulis pö kechir. **Epra. 13:2& 17.**
- Kile wölo atong'et kanisa nyole akong'a kutor amtagh ompö pöröriskachi, akesöri piich, ki liku nyu parakunyi kile ng'ichay nyopö porini, kiyörchi kinetut tya ompöwölo chona cho möröy.

37Kimöchöy parnapa kumitöy Yoana nyo kikuro Markö. **38**Wölo kisiwa Paulö lö kimerokonye ompöwölo kimelö kitöpö nko chane ntakwit sörömu rutoghtong'wa, wölo kimila akipisyi chane Pampuliya. Ighi. 15:37, 38

- Kiwö Yoana nyo kuro Markö nyay kiwö nko Paulö nko Parnapa ompö rutoghtong'wa nyo kipö tagh wölo kipesyo nko chane akimila kaw, yenyu kipöyit tösunöt, kimachamnye Paulö kepa nko nyinte wölo kichikchi Parnapa lö takumit nyite.

39kutorö syala nyo wow kwenung'wa, tökipesyö chane kumit Parnapa Markö akipegha meli kutany kupro. Igh. 15:39

- Möpistönye Parnapa Markö. Kikinkituno kanisa parnapa lee weri nyopö kikilöt; ki ting'eto ropöwon nyo kitö mikulögh nyo tiliil atakicheng' chane chona kiketagh nko cho möting'cha kong'ot kumit wölo mii nyinte atökuyokä . Otini tagh kiryam kanisa nko Paulö, ki Parnapa nyo kigh kughan kanisa lö kiliki nyu Paulö kong'o Echotyön. Kirkegh kimöminye chomnyechin ompö kwenukwa wölo kipöghisyeghö Töröröt Markö kiliki kisoyönut ompö söponpö Paulö. **2 Timö. 4:11**

B. Kimila Paulö kaniseni chomi Sirya, Silita nko Kalatia

40Kiwechi Paulö kikil Sila akipa, otini kökakutö tupchoni atoni ripöto Echotyön nko pöropchenyi. Igh. 15:40

- Sila aki akong'a nyopö kintöghoghä ompö kanisa Cherusalem nyo kipa nko Paulö. Kiporunogh nyinte nyo poru kighyong'öt nyo ng'oghon nyay kinet Echotyöntenyö kinetankachi. Otini kiyonta kinetankachi kipa kwamtata akusopö ompö kaynatenyi, kughito kipeghotegho odeny (Markö 6:7) kenyorä chii nyo kupeghotoy tikwil ompö amtagh ki ropöwon nyopö Echotyön.

41Kiwö kuwerata Sirya nko kilikya, kimi kukilotoy cho ghönote ompö kanisen tokuchichim ompö kighanatengwa. Ighi. 15:41

- Mömwoghwechanye nyoman kitapu Töröröt wölo kikitortö kanisen chomi Kilikya nko Sirya wölo töptoy kinonchinegho lö kikutor atanya kitökirel Paulö ompö kighanat akipistö Cherusalem, akimila kutang' kaw.

1Kirutö Paulö kutany Derpe nko Listra. Kimonyoy kanasyanta Listra nyo ghanate nyo kikuro Timöteyö; kighanate kame tikwil aki Yaudyon wölo ki krikyon kwanta: **2**kisöwintönchi Timöteyö lö karaam tupcheni tikwil cho pö listra nko Ikonam. **3**kimöchöy Paulö lö tamit Timöteyo kiwö nko nyinte kilenyona kimut kegh lenyoni ompöwölo kinkit Yaudin cho kimi koroswechoni löwir lö ki krikyon papoto Timöteyo. Ighi. 16:1-3

- Ompö nee nya tökimöröy Paulö kiwö tuum/kemut Timöteyo? Eki ompöwölo kinonchini Paulö lenyoni (roko) tokuwanyoni Timöteyo takitech chamat ompö wölomi Töröröt. Ewo, wölo kimöröy lö takicham Yaudin nyinte akipisi nyinte

kilit köpö saghat (sinakok) atolapay kung'arak kegh nko Paulö ompö ori ng'ala kinetut. Atomöwönye Timöteyo tum ata mökumuchönye ompö Yaudin kitaach nyinte anta ompö ng'ölyonto Paulö.

- Acha le kighöni (pipö kristo, chang' tikwil cho kighecha akimi cho kitöghecha kegh tamanyil kichamech Tororot, wölo tomökikartacha piich walaka.

4Akwotini kipeetoy pantang'wa kuweröy kanastin kutö cho ghönote kiyomisutchay, kumit chay kiyoktoy nko pooy ompö Cherusalem, cho poru wölo michini kitöpto cho ghönote, akuyomis chane kirip. **5**Kilenyona kukil ng'alechoni pipö kanisen kichireritu lasiny ompö kighanatanay akiyitoteng'wa osiis lapay. **Igh. 16:4, 5.**

- Kikany kipegha ompö Paulo nko Sila nko Timöteyo wöloni le derpe nko listra, (kirutoghto) kirutochi kanisen walaka chomito koronini.

C. Kuröt nko panpa Paulö kutany Makedonia

6Kirutö pichoni kuwerata koor nyo kipesyo prukia nko kalatya, ompöwölo kimöchömchinye chane mikulögh nyo tiliil kwomchi ng'ölyontenyi akumpö Asya. **7**kikany kwitita chane rotyot pi misya, kumukchi lö kyoghsot kepetöy koro Pitinya, wölo kimöchömchinye mikulöghu Yeso chane. Kilenyona kipa kuwer kamasu misya, akiroktö kutany Troa. **(Igh. 16:6, 8)**

- Kikany kirutoghchi kanisen lapay ompö koronini. Kitat nyu kwipchi ng'ölyon koros walaka cho lekistöch kichang' piich nyoman ompö koro Asya kimikul cho kitomönye kilim ng'ölyoon, kiwö Paulö wölo melö kimakat Echotyön ompö nyinte.
- King'winchi Mikulögh nyo tiliil chane chay kikughan ng'winy kimikul. Kirkegh kö kimwowecha Echotyön kepchinö lökoy piich lapay, tokemörech king'orokucha mikulögh nyo tiliil ompö kintoghoghatenyi akutongoghech ompo piich chopö man ompö pöroyin pö man. Lenyoni, ketera nyinte ompö makatenyi nko kintaghoghatenyi.
- Michinech keros pöroyin cho kyomtöy lökoy cho karamach ompö piich lapay wölo ompö nyini tikwil ketwayta kegh mikulögh nyo tiliil tokuporwecha wölo michini. Kepe ompö nee takwigh Töröröt Paulö kughepö ompö weghötononi nya? Kimöchömönye so Töröröt pichoni, ewo Kichömöy. Atolapay kepchi lökoy cho karamach pipö Asya.
- Momwoghönye Pipilya lasiny lö ompö nee takitagma mikuligh nyo tiliil chane kipa ompö poroyintönete. Meporwechanye Tororot ompo osis lapay tikwin cho

ighoy nyinte, kurecha nyinte toketwaytena kegh, melö toketepa nyinte teput. Atökimito kechichimöy lö ng'ölono Töröröt kegh, kemitö kepuso lö melö kimito ketwoyto kegh nyinte. Michini ketwayta kegh aketerchî nyinte ompö satin lapay, kirkegh kötomönye kîpkochecha lö ompö nee ompöwölo mii kutwoyto kegh mikulögh nyo tiliil kuntöghoghchî chane, kikwigh lenyete nyinte nyu wölo kiporchî chane:

9Kung'winchî Paulö ng'ong'utyö oghononi nyi kisiwa chipö makedonia nyo kingwin kughyony akitep nyinte tya lö, "Oghunö ang'win makadonia ateng'arakech" Igh. 16:9

- Melö kintöghoghchî Töröröt chik Paulö ompö ng'ong'ut, akilenyoni tikwil nyu ompö acha mökonechanye ng'ong'ut lö tokuporunyi, kirkegh kumuchöy atomoch kwigh. Metönye Töröröt nyinte nyini kuntöghoghunyi ghana kristo. Ntöghoghchini Töröröt osis lapay monechi akîng'ölonchi kuweru ng'ölyontenyi atolapay otini ng'ölonöy chane nko nyinte töni nyu pîrchin ompö mikulöwiskökwa ntakwigh, kirkegh menkitinye lö nee anta ompö nee.
- Otini king'winchî paulö ng'ong'utyö kiwö lenyini lawel kutany makedonia.

10Nyini lawel kisiwa paulö ng'ong'utyoni, kenapacha kegh akepa makedonia, ompöwölo kinkintöcha lö kakikurecha Töröröt kyomchinö lökoy cho karamach, pipö wölini. 11kikîng'etecha Troa ompö meli ketany samotrake, atomi asisto odeny ketacha Neapoli. 12keng'etecha atoni kepa ketany Pilipi, nyole kanasyanta makedonia, nyo kirumunote ompö korononi osis cho chang'.

- Kîng'eta yete kitas tagh kukir Luka lee atokimi nko paulö nko piich walaka. Nyini kitîta Troa kîpa chane kwang'awan kutany Pilipi.

D. Achey nyopö Paulö ompö Pilipi

Sörunogh nyopö Lidya

13Nyini kilikî Asispa kiminy keng'etucha kelitî ara kanasyan kepa ketany atolekîto lalwa kelentöy tökenyorunö atokisogho pipö Yaudin kempuröcha ng'winy akeng'alan nko koor cho kinyoryegho atoni. 14akong'an ompo choni nyo kilim lökoyechî kî Lidya nyo king'wino Tuatira, nyo kile oltoghinto anankis cho kilata reperwö. Ki korka nyinte nyo kisoghöy Töröröt, kiyat nyu Echotyön mikulöwunyi atokimi kîter lasiny ng'al cho kimwowî Paulö.

15kepatisan nyinte nko piich löwir cho kimi konyi, Atolapay kîsomecha lö, atokasiwekwa nyoman lö kaghanan Echotyön apkan otîpî konyan "kitakîchecha kepe. (Ighisyewut 16:13-15)

- Möminye atoporu kegh lö kimi köpö saghat wölini lee Pilipi, wölo, otini kilim Paulö lö mito söpich nyopö koor chopö yaudin cho kiryam ompö atolekito lalwa akimi soghöy Töroröt, kuryam nko chane.
- Kiryam nko korka nyo kile oltoghinto anankis cho kilata reperwö. Kiyat Töroröt mikulöwunyi otini king'alan nko Paulö akughan nyinte lapay chini kisöwintönchi paraku Yeso akisöri kegh. Woghokutyenyi ki pö man aki ititat. Nyini lawel kipirchi kipöghisyeghö Töroröt kiliki kisoyönut ompö Paulö. Kukoni katanyi nko nyo kiryam nko mochutkokwa. Pö kinyiwut tya ompö acha kenkitunö lö kirkegh wölo kökimito ompö westogh le cho ghönote ki kimuchöy kesiche waghakat nyo pö kinyiwut ompö piich cho lekítőch nko acha. Kitö kighönin nyo mining' wölo kicham kiliki kisoyönöt ompö chane cho kilekítőch nko nyinte. King'arak Lidya Paulö nyoman nko kanisa nyo kirel ompö Pilipi ompö kepisi Töroröt kuporchä chomnyogh piich walak kuweri nyinte.

Kiyon Paulö ooy

16kikany asista anka atokikipetecha wölay kisogho, ketuyeghecha työ nyole sekeyon nyo kiting'eto ooy cho ghach cho kigh nyinte king'örsyö. Kitöni cheponi yetintinechi tösunöt nyo wow ompö ng'orutkachi. **17**Atolapoy kiripecha nko Paulö akuteghani lö, “pipö Töroröt nyo töror tya pichi. Akwomwokwa oro kisopöt”**18**kwigh lenyoni ompö osiis cho chang' ntökitenö kinyita Paulö astanka, “Kutanyakin akilenchi oyomisinyi ompö kaynata Yeso kristo, lö ng'etena chepi” kipistö oyichay chepay. Igh. 16:16-18

- Nyo tagh, kipa ng'ala nyo pichigh ompö Pilipi, atolapay kung'win kömpölelyo. Kutor korka nyo mining' nyay kiting'eto ooy cho ghach kusus poghisyo Paulö. Ompö kaynata Yeso kuyomis Paulö oyichay kipistö kokonay kupori nyu lö ting'eto Yeso owesyö nyo wow kisir ooy.

19Nyini kinkiti yetintinechaye lö mökiticha pöroyin nyo nyoruno ropiyen ng'at, kinam Paulö nko Sila akuchut chane taghpa pöytoghä wölo kyoltoghistegho. **20**kumiti chane taghpa kirwokot pö pipö Rumi, akerwoki lö, Yaudin pichi, akakur pipö kanasyantencha. **21**Netöy chane ooptin cho möripöcha kegh nko kirurutköcha, kichicha pipö Rumi kilenyona momichininye keghecha kile wöli möktenecha piich.” **22**King'wonchi nyoryonay tikwil akiporyeghö chane kikarer kirwokichay siro pö Paulö nko cho pö Sila, akuyomis kemunyö chane pelpeltin. **23**kikany kimuny chane tya,

akitorchî chela akeyomis ripinte kîrip chane lasiny tîmîchîwîtyö. ²⁴kikany kilim ripintonay lenyoni, kîtorchî chane kot nyo pö ori, akîrötyi kelyekwa tîmöleni ket. (Ighisyewut 16:19-24)

- Ato mirönchay kinyorchinegho ropiyen chepay kinörekchî Paulö ompö kipotöto ropiyen cho kotokinyoru atole asiyeche. Kimötîng'nye chane kusyonchî ompö chepay wölo kinyagh kegh chane ompö mochutkökwa. Kwipî kirwok paraku Paulö nko Sila. Kimuny kirwokot chane akeyomis ripinto chela kîröti chane tîmöleni ket akîtorchî chane kot nyopö ori tîmîchîwîtyö.
- Kiporî kegh kîle wölo tîng'eto onyötö owesyo kîsir Yeso wölo kîting'eto Töröröt keröt küpisi ng'alechete tokunkîti onyöt chete kitomoting'nye tomtomönöt nyo ng'ötunöt ompö chane onkîit akukör lö pegho chane Pilipi lawel.

Sörunogh nyopö Rötin nyopö Pilipi

- Kikîmuny Paulö nko Sila tya ntakîpegha kîsön chane pötogh. Nee nyo inonenyi lö kigh Paulö nko Sila? Nyoman kimi chane ntokureltö mikulis akinörechö. Gheghchini ng'o chane atong'urng'urönchî Töröröt akîtagh cho kichop kong' chane?

²⁵Wölo otini lee oghö kwen kiwechî Paulö nko Sila kisagh akîtumchî atoni Töröröt, kilimöy pikö walaka cho kikirat atoni kitumöy chane. Ighisyewut 16:25

- Mentö kîsus kegh nyoni kîny chane, wölo kisagh Töröröt ompö pöroyîn pö kepoghisyechî nko kichopato kong' ompö parakunyi.
- Atomopkochechanye kîni ighoy nyinte, möchöy Töröröt keghanacha nyinte akekön ompö kiyomisutkachi chopö chomnyenyi ompöwölo möpîstonechanye kokay, akîmömînye kîgh nyo rorchinecha. (**Ebra. 13:5**)
- Möpîstoneye Töröröt Paulö nko Sila akî nyini lawel kîsiwa chane lö ompö nee tokechop kong', akîrinta.

²⁶Kinyini lawel kîpotan korö nyoman nyo kitimtim ng'wînyanîni kîkîtek chelanay. Kinyini lawel kiyotisyö kukotî lapay kîchîntegho sîrîmtîno pîchay kîkirat löwîr. ²⁷kîchîkan ripintonay pö chela kîkany kîsiwa lö kiyotisyö kukoti chelanay löwîr, kilenchî kegh manan kîkupertoy pîchay rötote löwîr. Kîlenyona kuchîti chokenyi ompöwölo kîmîchöy kîpöröy kegh. (Ighisyewut 16:26, 27)

- Kimöchöy rötintonay pö chela kipiröy kegh ompöwölo ki acheytanyi kirip piich cho rötate tomötop ntakichiwit ompö akong'.

- Kinkiti Paulö kini kiwetoy kwichöy wölo kigur lö meda kegh kigh!

28Wölo kitegh Paulö ompö kut nyo wow tya lö, “meda kegh kigh! Ompöwölo kimitecha yete lapay” (Ighisyewut 16:28)

- Kirkegh kikörchi chichoni chane köpö ratat kitökichömöy chane nyinte akimach tya ntasiwa kuwurchi kegh Echotyön.

29kigur chii kwipi töpöyöwö, kukomchi ori akupityi kelyo Paulö nko Sila akitep lö, “wechara oghan nee nya nya tupchenichu tökesörwon?” (Ighisyewut 16:29, 30)

- Töptoy kiking'ölonöy Paulö nko Sila nko chichete, akimi mikulögh nyo tilil kuporchini nyinte makatenyi nyopö sörunot. Kiwoghokchi Paulö nyinte lenyi.

31Kilenchi “Ghana Echotyön Yeso atesikö sorunötenyi nko piko kong'u”

32Atolapay kwomchi nyinte nko pikö walaka cho kimi ng'ölyonto Echotyön. Ighisyewut 16:31, 32.

- Melö kitö Paulö pat chichoni molyöng'unöt nyo tang'ogh wölo kinet nyinte lasiny ng'ölyonto Töröröt nko lapay chane cho kimönyöy konyi.

33Kumit chane panini kwoghe kipa kot anka akimwat moyokökwa, kinyini lawel kepatisan nyinte nko piko konyi kimikul. 34Kumit Paulö nko Sila kipa konyi akutö omisyö kwam. King'arach nyinte nko piko konyi nyoman. Ompöwölo kikughan yenyu Töröröt . (Ighisyewut 16:33, 34)

- Tenonenyi Lidya otini kighan wölo kimöchöy kuporu ompö tawu Paulö nko Sila? Ompö yete nyu kisüwiyecha ompö sowintön lö kighan chichoni nyoman lökoyon paraku Yeso kiwunchi pö Echotyön tokepatisan akisörömu nyu kumit chane ntakwit konyi akipagh chane.

Kakityoki Paulö nko Sila ompö köpö ratat

35Kikany kiyech, kuyoktö kirwokotichay pö Rumi wowintino askarin akilenchi, “Atyaka pichay.” **36**Kimwochi ripintonay pö chela Paulö ng’alechay lö kakuyokwi kirwokoti kut lö tyakanyi nko Sila nyo karaam ape yenyu ompö kalya. **37**Wölo kilenchi Paulö wowintinechay pö askarin nyini kimö mii ng’ölyonto lelut nyo kikinyorchicha, kipechi chane kimung’echa ompö tawu piich akwanyi kichi pipö Rumi. Atolapay kitorchecha chela. Akwanyi yee möchöy nyu kiyontonecha ompö sison? Mökipetechanya nyoni kiny! Nya kipka kirwokotichoni achane yeteyi atökutyakecha.” **38**Kipa wowintinechay pö askarin kimwochi ng’alechay kirwokotichay pö Rumi, kikany kilim lö kicho pipö Rumi Paulö nko Sila, kuwöghisyö. **39**Kilenyona kipa nyu akisoom chane lastagh; atolapay kumituna chane chela kipka sany akuyomis chane king’eta kanasyantanay. **40**King’etunö Paulö nko Sila chela akipa kutany köpö Lidya. Kuryama wöloni nko cho tupcho chane ng’ala kikilöto kegh akipa. (Ighisyewut 16:35-40)

Kinetut ompö kitapu Ighisyewut cho pö kighöni chomi Kiyetu ~ Kinetutyö taman nko akong'a (11)

A. King'eta Pilipi tökurel Atene

1Akwotini kökikipa kuwerata kanastina Ampipoli nko Apolonia, kwit kanasyanta Tesalonike, kimi wöloni köpö saghat. Igh. 17:1

- Otini kisörunö Töroröt Paulö nko Sila köpö rata, kipa chane Pilipi nko Timöteyö wölo kiwö Luka kanastine walaka kwanta lökoy cho karamach.

2Kilit Paulö köyay pö saghat kile wölo kilata otöptanyi nyo pö kinomyö, kiteptep kegh nko pichoni ng'ala kikirut ompö osiswo kiminy kinyil chole sömök. **3**King'ong'chï akuporchï lasiny ompö kikirutchoni lö kimichï Kristo kuwong'wï akututunö wölo mii piich cho kimeghö, kilenchï Paulö chane, "Yeso noni omwowokwa nyini lee Kristo." **4**Kughan walaka ng'ala Paulö nko Sila, kicham fikwil tuyot nyo wow nyo pö kriktin cho kisoghöy Töroröt, nko koru piich chole kintöghoghï. Igh. 17:2-4

- Otini kireltö chane Tesalonike kiwö nyu Paulö kunetisyeghö Sinakok.

10Nyini lawel kituwit, kiyonta chay tupchö Paulö nko Sila kutany Perea. Nyini kitita kipa kutany köpö saghat, **11**kimöchöy nyu pichoni kilimöy ng'ala Paulö kitil pichay pö Tesalonike. Kiter ng'ölyontonay ompö machat nyo wow, kusyach kikirut lö tökesiwena lö ekï man ng'alechoni kimwoghöy Paulö.

12Kughan cho chang' ompö chane; kughan fikwil koru kriktin cho chang' nko mirönkökwa cho kile monkor. Igh. 17:10-12

- Kirkegh kighan piich ompö Tesalonike, wölo chang' cho kitagh chomnyo Töroröt akitat wölo kinömtoy Paulö nko Sila akewirchï köpö rata, kimöchöy kitiwöy chane wölo king'arach kighöni chane kipa ompö sison.
- Kichan pipö Perea kinetut pö Paulö nko Sila Kisiir pipö Tesalonike. Kiter chane amtagh pö Paulö akipa kusyach kirurut lö tökenkitunö lö ki man nyoman ng'alechinö kimwoghöy Paulö nya anta ewo.

13Wölo nyini kilim Yaudino Tesalonike lö kiwö Paulö kwamtegha ng'ölyonto Töroröt Perea fikwil kipa wölini akutor kuwulyö piich atökwam sirmoy. **14**Ki nyini lawel kiyonta chay tupchö Paulö kiwö söromu nanam, wölo kidong' Sila nko Timöteyö wölini lee Perea, **15**kipa pichini kimitöy Paulö takwit Atene. Atolapay kimilonchö Perea kimwatita ng'ala Paulö cho kiyomis lö ghamat kiwö Sila nko Timöteyö kituyö nko nyinte lawel. Igh. 17:13-15

- Kichömöy nyoman pipö Perea kilimöy ng'ölyoon nka nyini nyu kisyochöy chane kikirut akisiwa lö sörunin Yeso. Kimöng'örökchïnye onyötö pipö Perea.

B. Amtagh pö Paulö ompö Atene

- Otini kimi Paulö k'iköng'öy Sila nko Timöteyö kwit'i, kiwesteghö Paulö kanasyantanini pö Atene. Kibus kegh Paulö nyoman otini kisiwa körkeyintin cho kisoghöy piich. Ki körkeyintino pipö Atene, kisoghöy aki kutingchini körkeyintin cho kiting'eto yitin wölo kimölimönye, ting'etö konyin wölo kimösiwiyinye. **Söluut 115:4-8**
- Kiting'eto Paulö yang'at nyo wow ompö pipö Atene chona kilis onyötö, wölo kimölowitnye kitöma kutö Töröröt chane pöroyin king'alan nko chane ompö Paraku "TÖRORÖT PÖ MAN" nko kisonchintanyi ompö paraku ng'okikwa.

16Akwotini kitökimi Paulö Atene k'iköng'öy Sila nko Timöteyö kukiil kegh nyoman otini kisiwa lö kinyighi körkeyintino törörötin kanasyantanoni lenyoni. **17**Kilenyona kumöломöl kegh ompö köpö saghat nko Yaudin nko pipö puntoon cho kisoghöy Töröröt nko cho kituyegho osiis wölo kyoltegho tikwin nko piich cho kimi kwit'i **18**kumöl kegh nyinte nko koneti walak, cho ng'öghomöch cho pö Epikuryo nko Stoikö. Kilö walaka, "möchöy nyu nee nyi sölwe lentöy oporu kegh kimwoghöy nee nya?" Kilö walaka, "Ki lenye möchöy king'ölonö Törörötin chole too." Kimwa lenyoni ompö wölo kyonchini Paulö ng'ala Yeso nko kitutunöt. **19**Kilenyona kikir Paulö kung'win kokwo Areopako akilenchi, "Kimöchecha kenkitune kinonutyoni reel inetenyi piich **20**kakilimacha ng'al walaka chole too ompö tikuchoni inetenyi piich nyo kimöchecha yenyu kenkitune lö mwoghöy nee ng'alechoni **21**(Akimoting'cha pipö Atene kimikul nko too cho kimi wöloni pöroyin nyo kipö kigh anka kipoto kimwatita anta kiter lökoy)

22Kughyong'ö Paulö tagh pa kokwonay pö Areopako akilenchi pichay pö Atene, "Kasiwan lö ochikwa piich cho kilote kegh nyoman ompö sowut, **23**ompöwölo kowestotan awerata kanasyanteng'wa kimikul asiwan wölini osoghonekwa onyorwan tikwil kipelo amörostin ting'eto kikirutchi lentöy, 'OMPÖ TÖRORÖT NYO MENKITNYE CHII!' Nyoni nyu osoghekwa amonkit, nyoni nyu nyini omwówekwa. **24**Mömönyönye Töröröt nyo kigh ng'winy nko tikwin lapay chomi orinyi kori sowut cho kitech piich, ompöwölo Echotyonto yim nyinte nko ng'winy. **25**Akimömökönye kigh nyo muchöy piich takwigh atökutö nyinte, ompöwölo nyinte nyini töni piich söpoon nko kiminy nko kigh anka tikwil nyo möchöy piich. **26**Kitorö kwigha nyinte chii akong'a puntoon löwir akikany kimany kor kimikul, aki nyinte nyo kimut ato ng'ata osiswö nko rotyotino möng'ö piich **27**Kigh lenyoni atökimi chane kimar nyinte,

atvmanyil kinyori nyinte otini mii kisömsömöy nyinte, akwanyi kichö mölownye nyonikiny ompö acha lapay. ²⁸Kile wölay kakimwa chitö anka lö ‘Nyinte nyini keghecha kesöpchenö akepesita aketipi kile nyete kimitö karkegh nko wölo mwoghtoy pikö walaka cho kikiir lö kichicha löwir monechi.’

²⁹Nko kakichichanye moning’o Töröröt lenyoni noo, kimömichinechanye lö karkegh Töröröt ompö otöptanyi nko kigh anka tikwil nyo kigh ompö körkeyin nyo king’wina koltin anta ropiyen, anta ket nyo kikipat ompö chireryö anta ting’anata chii ³⁰nka nyay kitagh Töröröt kuyityi piich ghöghityö ompöwölo kitomöcha kirköchi, wölo chikyini yenyu piich löwir ompö woop lapay lö okötenö ortinekwo cho ghach, ³¹ompöwölo kikiror asiis akong’a nyo rwokinegho ng’winy ompö man ompö chichoni kikil nyinte akuporchii man piich lapay ng’alechoni tomömi chii nyo tomtomönöy ompöwölo kigh nyinte kututunö wölo mii cho kimeghö. Igh. 17:16-31

- Nee nyini kiliki kinyiwutyö kinetut pö Paulö? Kighan nya pipö puntoon ng’ölyonto Töröröt?

³²Nyini kilim pichay Paulö king’alana kitutunöto piich cho kimeghö, king’eem, kungörer walaka wölo kilö walaka “Kimöchecha imwowechanyi ng’alechoni ng’at.” ³³Kilenyona king’eta Paulö kokwonay ³⁴Kirip walaka ng’alechi akughan aki Dionusyo Areopakin nyole akong’a ompö pichoni, nko korka nyo kikuro Damaris, akimitö pikö walaka atoni cho kighan. Igh. 17:32-34

C. King’eta Atene akiwö ntakwit Korintö

¹Kikany kuwany king’alan Paulö nko kokwonay pö Areopako, king’eta Atene akiwö ntakwit Korintö. Igh. 18:1

- Otini kiweghö Paulö Atene kiwö Kicholol kutany Korintö wölo kakwamtegha lökoy cho karamach.

⁹Kisiwa oghe anka Paulö ng’ong’ut, nyo kimwochi Echotyön lö “Mewöghisyö, ng’alananyi pat ametöp ntesis. ¹⁰Ompöwölo omitan nko nyi, möminye chii nyo muchöy ntökukotöninyi, ompöwölo chang’ piköchan ompö kanasyantanetenyi.” Igh. 18:9-10

- Nkit Echotyön kigh anka tikwil kitomö kwicha, nkit lö ng’o nyo ghönöy anta ng’ö nyo töghöy ng’ölyontenyi. Mökinkitnye lö ng’o nyo muchöy kughönöy anta kitagh. Kilenyona michini kemwochinö chii anka tikwil, akeghan mikulögh

nyo Tiliil kuntöghoghchî chane chona mii mikuliskökwa psach kitach man pö ng'ölyonto Töroröt.

- Otini kinkîtu Paulö lö möchöy Echotyön nyinte kumpur kite Korintö, kîsat kegh akunet chane cho kimuch kîter nyinte.
- Ki rutoghtö nyo pö odeny nyete kiwetöy Paulö kwomtöy lökoy cho karamach, kumpur Paulö Korintö aroo chole taman nko mut nko sömök kîwö kutany Epesö.

19Kîpa ntakwit Epeso, kîpkonchî atoni Prîsila nko Akwila. Kîwö kîlît köpö saghat akiwechî kumölomöl kegh nko Yaudin **20**kisagh lö tempur nyinte nko chane osiis cho chang' wölo kimöchamnye. **21**Wölo kirutö chane otini kiwestoy lö "ato machata Töroröt orutowekwa ng'at." King'eta kîweghö meli. Igh. **18:19-21**

- King'eta Paulö Epeso kîwö kutany Kaysarya, atolapay kîwö kutany Cherusalem kîmila kutang' kaw wölinö lee Antiokia.

22Nyini kifîta Kaysarya, kîpus kutang' Cherusalem kutakwes kanisa atolapay kîwö kutany Antiokia. Igh. **18:22**

Kinetut cho pö ighisyewut cho pö kighöni chomi kiyetu ~ Kinetutyö taman nko odeny (12)

A. Rutogh nyo pö sömök nyo pö amtagh pö Paulö

- Kinkit Paulö lö möchöy Töröröt piich lapay kilim lökoy cho karamach kilenyona kimempurnye Antiokia. Yang'atenyi nyo wow ki kwamta lökoy cho karamach ompö piich cho tomönye kilim. Makate nyu kiliki nyete makat nyo pö chii nyole kighönin.
- Kiwö Paulö ompö Antiokia, kutor rutoghtanyi nyo pö sömök nyo pö amtagh.

23 Kikany kumpur wöloni osiis chote, kiwö kuwerata koro Kalatia nko Prukia kukilötöy ompö piich lapay cho kikughan. Igh 18:23

- Kimileghchi Paulö kanisenichay kitor akunet atokile tagh – michinecha lapay kenana kinetut pö Töröröt nyo mii ng'ölyontenyi atökighetu kighanatencha.

B. Pöghisyo Paulö ompö Epeso

8Kiwetöy Paulö kilítotöy köpö saghat, aking'olonöy nko piich aro sömök ompö nyakanat, kimi kiteptepöy kegh nko pichay kitöporöy chane lö tökumí kisiki lö man ng'alechoni king'olono nyinte pöyunöto Töröröt. **9**Wölo kiliki tighi walaka ntökimökumicha kughan, aking'alana ghöghityö aranay pö Echotyön ompö tawu tuyonay kimikul kilenyona, kipistö Paulö chane akiwö nko kinetanchay, king'alan nko piich osiis löwir ompö kö nyo wow nyo pö kinetutyö Tarino **10**Kighisyö ng'alechoni lenyoni könyis odeny. Kilenyona kimi nyu piich cho kimönyöy koro Esya kilim ng'ölyonto Töröröt cho kile Yaudin nko pipö pontoon. Igh. 19:8-10

- Otini kiwany Paulö kunet ng'ölyonto Töröröt ompö Kalatia nko Pirigya kiwö kutany Epeso. Kupori Töröröt owesyenyi kuweri ori pö Paulö. Otini kit Epeso, kiwö nyo pö tagh Paulö kunetisyeghö Sinakok nyopö Yaudin.
- Kumpur Paulö koros walak nyo tang'ogh, kumpur koros walak nyo kogh kiripata kegh nko wölo kichamta piich. Michinecha kegha lenyoni atökyomchi piich lökoy cho karamach ompö koros walak. Ato tagh piich kughan ng'ölyonto Töröröt nyinö kimi kenetöy chane, ki michini kepistö chane akepa kor anka nyona toköy ng'ölyoon anta kitomöcha asistanka kilim.

11Kigh Töröröt ompö ewuno Paulö töng'önchin cho echön, ntökepchi piich cho kichiryot chini lee kitampayen nko anankis cho kökikiswany portanyi kwigh kitampayenichoni nko anankiska kisöpchö sömewutkökwa aking'eta chane ooy cho ghach. Igh 19:11

- Kipöghisyeghō Töröröt kiyoktoghī kutor kanisa nko kuwany kukiir ng'ölyontenyi kimwochī Töröröt chane kīgh nyona kimīchini kunet, nko kuntöghoghchī chane kukir ng'al chona kiripisyö ompö pīnway cho tökipkonöy.
- Kitö Töröröt chane owesyö nyo pö töng'önchin nyo kiporī lö ng'winöy amtaghtang'wa wölo mii Töröröt, wölo osiswechī möminye kiyoktoghī akumuchö Pipilya, möminye makata lö tökuporī ng'ölyontoni lö pö man, kiwaghaka Töröröt! Muchöy nyinte kwichöy töng'önchin asete lee otini kighöy tagh.
- Otini kimi Paulö Epeso, kikir palalyan nyo pö kanisa Korintö, kilim nyinte ng'ölyoon akimöchöy kunet kegh chane. Palalyantanoni kī mito kisilat nyo reel, kinetöy kegh kilekīt.

Chemöwosinöno Yaudin nyo kisalpata

13Kimito Yaudine walak cho kiturotoy, akiyono ooy cho ghach piich. Kimukchī chane lö kighöy lenyoni ompö kaynata Echotyön Yeso. Kilenchī oyichay ghach, “ochikyiniyi ompö kaynata Yeso nyay omtöy Paulö lö ng'etunenö chichī.” **14**Kiting'eto tisinto Yaudin nyo wow nyo kikuro Skepa werkachi mut nko odeny, cho kighöy lenyoni. **15**Wölo kilenchī oyichay ghach chane, “Onkitön Yeso ankītön Paulö, wölo ochikwa nyu ng'o nya?” **16**Kiporyeghō chichay kiting'eto ooy cho ghach chane kilikī kot akīpachpach sīrokökwa, kiryagh pīchay köyay. **17**Kilim Yaudin kimikul nko pipö puntoon cho kimöng'öy Epeso ng'alechoni kuwöghisyö nyoman, akīsich nyu ororyö nyo wow tya kaynata Echotyön Yeso. **Igh. 19:13-17**

- Kipöghisyeghō Töröröt choni lapay ompö piich lapay lö Paulö ki mötworinto Yeso nyo pö nyoman akiting'eto owesyö nyo siröy nyo pö onyöt nko ooy.
- Kaynata Yeso kī kaynat nyo melö kīkuröy kītikon anta kīle anta kekur ompö kwiskwīsīn. Kaynata Yeso kī kaynat nyo mii paraku kaynot lapay, kīgh nyo gha kī ato kīkur kaynata Yeso kwīle. (**Epeso 2:10, 11**) chane lapay cho kīkīlīkī monīng'o Töröröt kītīng'eto man kīkur kaynata Yeso anta ng'alan ompö owesyö. Kipöghisyeghō pīchoni nyo gha kīle ato pö chemöwosnön nyo ng'ölonono chī kītikon, kilenyona nyini lawel kiporchī Töröröt chane man lö poytoghīn nyinte nyo mīchini kewagh nyinte ompö paraku kīgh anka tīkwil. **Söluut 47:9**

Kikipel kitapuna palaltina chesoköynön

18Kipka piich cho chang' cho kakughan akīng'anyta ompö tawu piich pöghisyewutkökwa. **19**Kipī kitapunekwa piich cho chang' ompö pīchoni

kipöghisyegho chesoköynön akutuyö tikwil akipel chane kisiwiyi piich löwir, kuyit olyot pö kitapunechoni, kwitita olyenyi ropiyen pökölay tömönut mut olyot nyo wow ²⁰Kilenyona kititirö akiyasta ompö owesyö ng'ölyonto Echotyön. Igh. 19:18-20

- Kisiwiyi owesyö mikulögh nyo Tiliil kwichöy pöghisyö ompö chane cho kikughan. Kilenye Lidya nko chichay lee ratan pö Pilipi kirumunö chane waghakata nyo wow ompö mikuliskökwa otini kighan körökegh nko pipö Epeso.
- Kipöghisyegho piich cho chang' chesoköynön ompö kesop piich nko kechip piich, wölo otini kiliki chane kighöni kiwöghökisyö ompö choni lapay kipel kitapunekwa chay pö chesoköynön. Ng'öki nyo pö nyoman ompö moning'o Töröröt kughan kigh anka nyo melö Töröröt.
- Ompöwölo kichicha moning'o Töröröt, kimitecha nyu ompö ripöto Töröröt mömichininye ketwaytecha kegh tikwin chona twoytegho kegh moning'o onyöt.

Kifi nyaril

²³Kiti osiswechoni nyaril nyo wow ompö Epeso ompö ng'ala aranay pö Echotyön. ²⁴Ompöwölo kimito chii nyo kikuro Demetryo, nyo kile kitong'into taghoy nyo kitonyöy körin cho kile körkeyintino köpö saghat nyo kikiteki Töröröt nyole korka nyo kikuro Artemi, nyo kipchini ropiyen cho chang' piich chole kitong'i. Igh. 19:23-24

- Kimi Paulö Epeso ompö könyis odeny nko aroo mut, kighisyö töng'önchin cho chang' kighan piich cho chang' Echotyön. Kimöng'örökyinye onyötö kigh nyo kimi kwigho, kutor piich kwam sirmoy nko nyaril ompö paraku Paulö nko kanisa tikwil.

²⁵Kikur nyu kitong'ichay löwir, kituyö nko pikö walaka cho kilata nyoni pöghisyeng'wa akilenchi, "Mirönchi kolentan onkitökwa lö ng'wino mökosyenyö pöghisyonetenyi, ²⁶kasiwekwa yenyu akwane alim ng'al cho ighöy kii lee Paulö. Anyi lentöy mötörörötincha kokay chona ighöy piich akakinkin piich cho chang' tökicham piich ng'alechi cho mii yii lee Epeso nko chomi koro Esya kimikul. ²⁷Mito yenyu tapan nyo wow nyo muchöy pöghisyoni lee nyincha takisas piich, akimönyoninye onkit köny mito tapan anka nyo mökonyitönye chii kokay köpö törörötincha nyay wow tya lee korka kikuro Artemi totomi löt kewur wowintanyi törörötnaye lee korka soghöy chii anka tikwil ompö Esya nko ng'winy kimikul.

²⁸Nyini kilim tuyonay ng'alechoni kwam sirmoy akutor kuteghyö lö, "Wow Artemi nyo pö Epeso!" ²⁹Kisyal nyu kanasyanta kimikul. Kighyay akilitöy

wölo kipironchegho piich ompö machat akong'a, kipa kinam Kayo nko Aristarko cho kile pipö Makedonia, cho kirutoy nko Paulö, akuripteghö chane kilitöy wölo kituyegho pipö kanasyantanoni. ³⁰Akwotini kimöchöy Paulö kilitöy wölo mii pichay wölo kimökichömchicha lee kighanan. Igh. 19:25-30

- Kitech pipö Epeso köpö saghat nyo wow nyo pö töröröting'wa nyo lee korka kikuro Artemi. Demetryo nyo kile akong'a ompö kitong'i cho chang' nyo kimöchöy kutong'öy tay nyo mining' kiliki körkeyin pö Dayana akwalta. Kyamta Paulö osiis, cho tee, king'öring'it piich cho kipa kisagh körkeyin pö Dayana. Kyotyö akinyorï tapan nyo wow lö mömïnye chii nyo tökwolöy tikuko minchirïsnöneng'wa. Kiyang' chane tya ropïyen kisiir kigh nyo karam keghchï Töröröt pipö Epeso.

C. Kiwö Paulö Kwamta Makedonya nko Krete

¹Kikany kiwis syalanay, kïkur Paulö chay kighan akutuyö, akurur, atolapay kuyomis kegh nko chane, atolapay king'et akiwö kutany Makedonia. Igh. 20:1

- Kirutoghchini Paulö chay kighan ompö Makedonia akuchichim kighanateng'wa ompö wölo mii Töröröt. Otini kimi wölini kï kiriir Paulö palayanta odeny nyo pö kanisa korinto.
- Otini kiwany Paulö poghisyenyi ompö Makedonia kiwö kiröytö Korinto, kimpur Paulö aroo chole sömök kikil akunet kighöni ompö wöni lee Korinto.
- Otini kimi kumpuröy, wöni kikir palalyan anka kukirchï Kanisa nyo mii Roma, kikil chane akimwochi tötutkachi cho pö rutoghtanyi otini mii kimïlo Cherusalem. Otini kimito Korinto kikirchï palalyan kanisa Kalatia, kilim Paulö kinetut cho pö putintön cho kinetöy lö kighanata Yeso onkït kimemukönye tökesörï chii, wölo kerip kirurut nko mutat nyo muchöy kïcham chii Töröröt.
- Mitoni palaltinechetchï kisilat nyo reel, kimuchöy kesomöne akenet kegh lasiny.
- Kinonchï Paulö, king'eta Korinto akirutö kutang' Sirya ompö meli, wölo kilimlim lö kiyörchï Yaudin nyinte alöt nyo nömöy nyinte atakïpar, wölo kitöryök akiwö kutang' Makedonia.

D. Kiweghö Paulö Korinto, kiwö kutany Troa

⁶Kikany kuwonyö osiswo Makatin cho kimetönye chii kimeren, keng'etecha Pilipi kepecha töket Troa ki rutogh pö osiis mut nko odeny. ⁷Atomi nang'atuto asiispa tagh nyo pö wiki ketuyecha akemïnchïr makatyanta mesa Echotyön

kimwochī Paulö piich lökoy nyo kogh ntakwit oghö kwen ompöwölo kirutoy atole asiyeche. Igh. 20:6-7

- Kinyoryö kanisa tagh osiis lapay ompö saghat nko salat akenet chane ng'ölyonto Töröröt, ompö koros walak kimönyoryönye osiis ompö osiis wölo kimuchöy kuryomöy asiisto tagh, kiryomöy kighöni cho pö kanisa tagh asispa Chumampili, asiis nyo pö tagh ompö wiki ompöwölo asisoni nyo kituti Yeso ompö meghat. **Markö 16:9.**

⁷Atomi nang'atuto asiispa tagh nyo pö wiki ketuyecha akeminchir makatyanta mesa Echotyön kimwochī Paulö piich lökoy nyo kogh ntakwit oghö kwen ompöwölo kirutoy atole asiyeche. Igh. 20:7

- Otini kituyö kanisa ompö Troa kiminchir makatyan nyo kinono porpö Yeso nyo kikipörtoghchī kimurtewon ompö achane, akimilta kisönkachi ompö ng'okikwa.
- Kiter chane ng'ölyonto Töröröt, michini keneta kegh ng'ölyonto Töröröt osiis lapay, michini kighöni chay kichichim kusomön akunet kegh ng'ölyonto Töröröt. Kyamate kömöy kighöni kanisa Troa, nka nyini kinet Paulö tökureltö oghö kwen. Otini kimi kunetisiyi kigha kigh nyo pö töng'onchin.

⁸kimito töpöyöwöy cho chang' köyini pö parak kikighömechicha. ⁹Kimito karachinin nyo kikuro Eutiko nyo kimpuröy pinögh/trisha, kikany king'alan Paulö nyo kogh, kitasa riwönto Eutiko tya, atomi löt kichinta king'etunö koto sömök nyo mii parak, kipa piich kisiti nyinte kinyori kima ¹⁰wölo kiröktö Paulö wölini akughiteghchī kegh nyinte akighamiti ewunechi akilö, “Mosusöy kegh, tökisatate nyinte.” ¹¹Atolapay kimila kipus köyay akiminchir makatin, akwam. Kikany kuwany king'alan Paulö nko chane nyo kogh tökuwas, atolapay kiwechi kegh. ¹²Kumit weray kaw ki satate, kigh ng'ölyontononi chane kituronchö nyoman. Igh. 20:8-12

- Kitö Töröröt Paulö owesyö nyo kitutunö weray, takiliki kigh ng'ölyontononi nyo ighöy chii anka tikwil kughan lö kiyoni Töröröt nyinte, aki ng'ölyoon nyo mwoghöy nyinte ki pö man.

Kinetut cho pö ighisyewut cho pö kighöni chomi kiyetu ~ Kinetutyö taman nko Sömök (13)

A. Kikur Paulö Poyi Kanisa Epeso kipa Miletö

- Kiweghö Paulö Troas, kiwö kutang' miletö

17 Kiyontegha Paulö piich Miletö kipa Epeso kighamit poyi kanisa tökituyo nko nyinte. Igh. 20:17

- Mucho lö kikil Paulö poy cho pö kanisa atakinya kimi kumpuröy nko kanisa Epeso.
- Kile otini ki kiyoktoghini Paulö, kiting'eto pöghisyö nyo kikilöy poy chole kintöghoghi kanisenichini kitor nyinte. Osiswechete, michini poy chopö kanisa, kikil poyi walak akunet, atökimi kuros akirip kanisa. Atomuch kanisa kiyonta omtoghä cho lenye ompö Paulö nko Sila kutor kanisa ompö kochiytine walaka acheytang'wa nyo wow ki kikil piich cho kinyighi mikulögh nyo Tiliil chole poyi kanisa atökirip akunet kanisa.

B. Kinonchi Paulö Poyi kanisa Epeso paraku söpontanyi

- Nyopö tagh kinonchi paulö chane wölo kimöng'toy ompö söpontanyi ompö poghisyenyi nyo kigha Epeso.

18 Nyini kifi kilenchi, "Onkitökwa wölaye kyotöptan ataye kyomitan nko akwa king'eta asisini tagh kyatwan koro Esya 19 lö kyaghan pöghisyenyu lee mötworinto Echotyön ompö ring'ata kegh nko ompö look cho chang' nko ghotut kyosikan lisata Yaudin. Igh. 20:18-19

- Kichop kong' Yaudin Paulö, kumukchi onyötö tikwil kikarta Paulö atamegh pöghisyö Töröröt. Kitas tagh Paulö kwich pöghisyö Töröröt ompö söpontanyi ompö oor nyo kiporu körkeyin nyo Karam ompö chii anka tikwil.
- Mchinecha tikwil atokipechi amtagh pa ng'ölyonto Töröröt (lököy cho karamach) keliki piich cho ting'eti otöp nyo karam nyo muchöy kwich piich kipa wölomi kristo. Nko nyenyu kikichop kong' Paulö ompö ortin cho chang' ompö paraku lököy cho karamach, kimuch nyinte kughana otini kimi nyinte kipöghisyechini Echotyön.
- Otini kinonchi nyinte achane wölo lata pöghisyenyi ompö kwenung'wa, kunonchi chane paraku ng'ölyonto Töröröt.

20 Akä kimamalanye kegh omwowokwa ng'ölyoon anka tikwil nyo kimuchöy kung'örokokwa, wölo kyanetakwa ompö tawu piich nko ompö kestonikwo tikwil. Igh. 20:20

- Kigh nyo pö töng'önchin nyo wow (nyoman) ompö kwomchï Paulö chane lö "Kiyoporwekwa" körkeyin nyo karam atolapay "anetokwa."
- Osiis löwir mökwiskwisnye kemwochï piich man, wölo atosiwa man ompö söponwecha kumuchöy chane takitach man. Kimwochï Paulö chane kigh anka tikwil nyo kimöchöy Töröröt chane kunkiti, kimeyochtanye löt kigh anka tikwil nyo kipö kinyiwut ompö chane.
- Kigh nyo michini nkütunönyi ompö paraku Paulö ki nyi, menetisyönye onkit ompö kokwoni, wölo kiwo keston kunet akong'a ompö akong'a.

21 Kyorirchan Yaudin, nko Puntan lachim lö okötenö ng'okikwo amilonchö wölomi Töröröt, aghan Echotyontenyö Yeso. Igh. 20:21

- Kigh Paulö yang'atenyi nyo wow, otini kichilöy Yaudin nko pipö puntoon, lö mito oor akong' nyo pkönchini piich Töröröt aranoni ki kicham chane lö kichicha mwokiyis ompö tawu Töröröt akughan megha Kristo lö kilöstoghchï chane ng'ökikwa.

C. King'or Paulö söpenyi nyo pö löt.

- Kimwochï Paulö chane akwompö parakuto söpenyi nyo pö löt.

22 Owetan yenyu otöng'öy Cherusalem ompöwölo oterchinan mikulögh nyo Tiliil kirkegh monkitönye ng'al cho onyorchinan wölini. 23 Kipoto onkit nyo porwanin Mikulögh nyo Tilil könyanin rata nko kömpölelyö kanasyan anka tikwil 24 wölo moyitanye portanyu kegh lö kigh nyo ochömöy atamuch awany pöghisyö nyo kökonanin Echotyön Yeso agh, nyoni ki kemwatita lökoyechay karamach pö pöropcho Töröröt. 25 kowesteghan kwenung'wa lapay, amtotoy pöyunöto Töröröt. Ankitön yenyu lö mökiminye chii akong' ompö akwa nyo tökisiwiyanin ng'at kokay. Igh. 20:22-25

- Ato ki machata Töröröt, kimi Paulö psach kima ompö paraku lökoy cho karamach. Kighan Paulö Töröröt, kinkit Paulö lö möpistonye Töröröt nyinte. Kighanat Paulö Töröröt ompö mikulöghunyi ompöwölo kitwochto kegh Töröröt.
- Muchöy nya! Ompö nyi nko ani keting'etenö kalya nyo kiting'eto Paulö nko nyenyu kinkit nyinte lö kinömön, akeparan ompö kighanatenyo?
- Owoy, mikulöghunini Tiliil kitö Paulö pöropchö tökinyori nyakanat nyo muchöy takuwer ng'wonin anka tikwil ki möng'öy orincha akwoto kinyorucha kömpölelyö anka tikwil ompö parakuto kaynenyi kekonecha tikwil pöropchö nyo kimukoy kekömöghe ompö ng'öreköy. Col. 1:11

D. Kichiil Paulö akukil kintöghoghï (Poy) cho pö Epeso

26Kilenyona orirwokwa ompö taghpa Töroröt asisetenyi lö atotöp chii ompö akwa ntepot ki mökiparakunyan nye. **27**Ompöwölo kyomwowokwa lasiny ng'al cho möchöy Töroröt kwighöy. **Igh. 20:26-27**

- Kimwochi Paulö achane lö kyachilan anet piich ompö Epeso. Kiting'eto nyinte kinonchin nko pköchin nyo karam ato memuknye chii takughan Yeso Kristo ki melö ompöwölo kimachilnye nyinte achane.
- Akwompö wölo kimi Paulö kipisto akwane akimö kimilonye wölini, kimi nyu kipischini achane pöghisyö nyo kirosöy kanisa poyichoni.

28Oriip kegh nyu akwane, nko kechirye walak cho kökonokwa mikulögh nyo tilil ayakwiya. Alikä mösöwo kanisa Töroröt nyo kyala nyinte kisönko werinyi. **Igh. 20:28**

- Ompö ng'ölyonto Töroröt, poy ki kimutso mösöw, lenye wölaye kimuchöy keyokwiye akeros kyak. Lenye nyu nyoni ompö poyi kanisa michini kuros akirip kanisa, pipö Töroröt.
- Ompö könyisyok pö Pipilya, kimito chepkonöw cho kiyöröy kitighöy akwam kechir. Atomemuchönye mösöwonta tökurosta akirip kyakichi tamam chepkonöw, kumuchöy chepkonöw tökutyar akisirasir kechiryechaye lachim. Kilenyenyu nyoni, kimwochi Paulö chane lö mito koneti putintön cho pkonöy kanisa kilenye chepkonöw, mitöy piich kichunyö nko man. Michini poy chole kintöghoghä "kirip, kipagh akuntöghoghchi kanisa."

29Onkitön lö atowan kilityinokwa Suyi cho köromöch, akimöpistöcha akwofinoni pö kechir. **30**Itu osiswö cho ng'etöy pikökwa cho omitö tikwil kimiröy putintön atökumit cho ghönote kirip chane atökupotyö. **31**Oriip nyu anaan lö kyanetekwa lapay ompö look cho chang' nang'at nko pöghet ompö könyis sömök. **Igh. 20:29-31**

- Kimwochi Paulö chane kirip kighöni tömökinet kinetut cho sisöch cho melö kinet Paulö. Michinecha kesagha Töroröt kikonä mirön cho liku poy, cho muchöy kuros kanisa ompö aranoni. **1 Pet. 5:2-3**

E. Kitötö Paulö ng'ölyonto sörom

32Kilenyona opisinokwa yenyu ewuno Töroröt nko ng'ölyonteto kisionötenyi, nyo muchöy kitekokwa akikonok kisionöt nyo rorchini pikachi lapay. **Igh. 20:32**

- Körö kegh kimötöpönye Paulö nyo kogh nko chane, kinonchi nyinte lö omitekwa nko ng'ölyonto Töroröt osiswe lapay. Akimi Mikulöghu Töroröt nyo pöghisyegho ng'ölyontononi kunet akirip chane kunkiti man. Osiswe walak

kemuchöy kemitene opin. Kiting'eto ng'ölyonto Töroröt akimichini ketwachtana kegh Mikulögh nyo Tiliil nyo ntöghoghchini akumit chii ntökinyori man.

- Kinonchi Paulö chane wölo kimpurtö ompö kwenung'wa akimwochi kirip körkeyintanyi anta otöptanyi.

33Tomönye opirchan lö ochenyöy ropiyeni piich walak anta koltin anta siro,

34Ankitökwa akwane lö kyopoghisyeghan morichetechi atosich kigh anka

tikwil nyo omöchöy nko cho pö pichini kyomitan tikwil. **35**Akoporwokwa

ompö tikwin lapay lö ato aghakwa pöghisyö nyo awes ani, kimichini

ang'arakakwa piich cho nyörkölöl, aki karam anana ng'ölyonto Echotyön

Yeso nyay kimwa nyinte lö, "Mito ng'örekyö nyo wow otinö kakitötö kisir

ketach." Igh. 20:33-35

- Möminye chii nyo kimuköy takimin anta kisas Paulö lö sosö. Kinetöy ng'ölyonto Töroröt, akwighöy pöghisyewutko morichi cho kimuchöy kwomisyegehö. **Igh. 18:1-3**

- Melö makata Töroröt kiliki monechi sosen. Mököy Töroröt acha lapay keghacha pöghisyö nyoman, melö tökenyorunöcha tikucha opin wölo tökemukacha

keng'araka pikö walaka cho tüng'eto rörchin. **Rum. 12:11, 2 Tesa. 3:6-12, Epe.**

4:28

- Chi ki ng'ala Paulö cho pö söröm cho kimwochi achane kitomönye kisagh akiwö kipistö chane.

36Nyini kiwany Paulö king'alan, ki kitiny nko chane lapay akisagh. **37**Kilocho

chane lapay otini kiwito morikwa nyinte ompö chomnyogh nyo wow tya,

akimwochini nyinte lö wow sörö **38**küich chane nyaril tya ompö ng'ölyontonay

kömwochi chane lö mökisiwiyicha chane nyinte ng'at. Kuyomisotö kegh nko

nyinte ntökilany meli. Igh. 20:36-38

Kinetut cho pö ighisyewut cho pö kighöni chomi kiyetu ~ Kinetutyö taman nko ang'wan (14)

A. Paulö ompö Cherusalem

- Kökinet kegh ompö kinetutyö söröm paraku Paulö kimwohöy ng'alechi cho pö söröm, kimwochini poyi kanisa Epeso. Otini kiwany nyinte king'alan nko chane, kirutö kiweghö tiripka kutany Kaysarya. Kumpur asis akong'a nko kighöni, kiwö kutany Cherusalem.

17Nyini kikitacha Cherusalem, kitatecha werköcho ompö ng'öreyö nyo wow.

Igh. 17:21

- King'öreyö kighöni cho kimi Cherusalem otini kiti Paulö wölo mii chane. Wölo kimi nko chane osiis cho ng'öri, kilim akisiwa Yaudin cho kimeghönotnye nyinte.
- Kilimöy Paulö kunetisyegho, koroswe walak kimwa nyu chane lö netöy Paulö kinetut cho möpönye Yaudin cho kimwohöy lö kinyiwut nyoman kerip akerip kirurut akepa köpö saghat akesagh Töröröt ompö Cherusalem.
- Kiting'eto Paulö kong'enyi nyo talas ompö Cherusalem nyo kikuro Tropimas. Otini kisiwa Tropimas nko Paulö, kinonchini lö kimit Paulö kong'enyi Tropimas köpö saghat wölo litöy piich opin cho kikemut, kesomönö:

27Nyini kimach kuwonyo osiswechay lee mut nko odeny, kisöchü Paulö köpö Töröröt Yaudine walaka cho kipkono Esya kipechi kikinkin nyoryonay

kimikul akinam Paulö. 28Akuteghyö lö “pipö Israel ang'arakech. Anyi chichay westotoy koros lapay akunetotoy lö tökiwöch pipö Israel, akewöch kirurut pö Musa nko köpö Töröröt, akunka nyi ompö kemiti pipö puntoon walaka kiliti köpö Töröröt atökusimnyon yeteyi tikwil.” 29Kimwa chane lenyoni ompöwölo kisöchü Tropimo nyo king'wina kanasyanta Epeso kimi nko Paulö, kilentöy nyu mönan kimit Paulö nyinte kilit köpö Töröröt.

30Kwar kegh kanasyantanay kimikul, kiryagh pichay lapay akinam Paulö akuchutunö köpö Töröröt. Ki nyini lawel kekar kukotiko köyay, 31Akwotini kimöchöy lö tökepara Paulö, kwityi ng'ala echotyön nyo wow ompö mirön pö lik lö kyara kegh piich Cherusalem kimikul. 32Ki nyini lawel kumit askarin nko wowinto askarin kiryay kiröktö wölomi pichay. 33Kiwö wowinay wölomi Paulö, akinam Paulö akuyomis kerata nyinte sirimtin odeny atolapay kitep lö, “ng'o nyete nya, aki nee kitö nyini kegh? 34Kuteghyö pikö walaka ompö söpichay kimwa ng'ölyon nyo lentöy kimwa walaka nyo lentöy, kichunchunyö ng'ala pichoni ntökimökuminye wowinay kunkiti kini kyara kegh piich

kilenyona kuyomis pikachi kumit Paulö atökekörchi nyinte kö nyo kimuchöy ntökeripö chii lasiny. Igh. 21:27-34

B. Paulö ompö Kaysarya

- Otini kilim Yaudin lö kikirötchi Paulö Kaysarya kicholol achane wölini kimitoni pöytoghintö Felix lö möminye Paulö kerat, wölo kimachamnye kutyach nyinte Paulö nyoni këny kitorchi Paulö köpö rata ompö kënyis odeny. Kiliki pöytoghin Festas atoni kimi Paulö köpö rata (chela).

24Kikany kuwer kënyiswö odeny, kung'win Porkiyo Pesto kuker peliki kipayta kimöchöy nyu Peliki kulilöy Yaudin, nka nyona kipisi Paulö köpö rata/chela. Igh. 24:27

- Körökegh kikikuyomis Töröröt Paulö lö wetöy nyinte asiis akong'a kutöng'öy Rumi, wölo ompö kënyis odeny kimi nyinte köpö rata, Kikikutor kima muu Paulö. Aghigh nyoman kekany Töröröt kiwöghökü kigh. Osiis walak atomi chii ompö kömpölelyö anta nyaril anta kömöchöy kigh, kemökecha kung'arakecha Töröröt lawal. Möwöghökwechanye Töröröt kigh lawel osiis walak ompö wölo mököy nyinte kwich kighanatencha kuten. (1 Pet. 1:6-7)
- Möchöy Töröröt keghanacha nyinte körökegh kinyorisyo ng'ala anta kighisyö cho ghaach, kimukchini keghan nyinte lasiny.
- Kikimiti Paulö tawu Festas söröm. Kitep Festas Paulö lö eki chömöy wetöy Cherusalem atökerwokineghö nyinte woni. Kimwochi Paulö nyinte lö mihini owan Rumi atökurwochi nyinte pöytoghintö nyo wow.

10Kuyokyi Paulö lö omitan oghyong'o yii lee tawu köpö kirwoko kaisari, wvlini kömichinanin kerwokenenon. Tomonye olelchan Yaudin, kële wölini inkütitenyi lasiny nyinte. **11**Ki ato kanyaran kirurut agh lelut nyo michini ketighanin kimelö komochan lö tachiwit. Wölo nyu ato puryo man ompö ng'alechoni kerwokenenanin chane kimöminye chii nyo töninanin morikwa opan yenyu lokechu wölomi Kaysari. **12**Kikany kuwany king'alan Festo nko kiruruchi, kuyokyi lö, "Kemwanyi lö opchini lokechu Kaysari, këlenyona iwetenyi nyu wölomi Kaysari." Igh. 25:10-12

C. Kikiyonta Paulö kutany Rumi

- Kiyonta pöytoghintö Paulö kiwö Rumi

1Kikany kemut ngal lö michinecha kepe ketanya koro Italya, kemwochi yetin pö liko pökal akong'a nyo kipö liko Akusto nyo kikuro Yulyo, kiripotö Paulö nko pikö walaka cho kirötote. Igh. 27:1

- Meli nyo kiweghō Paulö kutany Rumi, kilīt pōgho nanam ompö yomöt nyo wow nyo kiskus melinoni ompö pōgh, wölo kisörī Töröröt Paulö nko piich lapay cho kimi nko nyinte. (**Igh. 27:14-44**) Otini kilīt meli pōgh, kiwir dīngdīng chane nto kurel kor nyo kimi pōgh kwen, kunagh (kusup) ma. Otini kimi Paulö kisitöy kwen, kisir nyinte moroya (**Igh. 28:1-8**) kimöchamnye Töröröt Paulö kīma anta kīkasa. Kiyomis Töröröt Paulö lö wetöy nyinte Rumi. Ighöy Töröröt osiis lapay kīgh nyona kikuyomis. King'wīn meli anka kughyong'ö kamas koronay mii pōgh kwen, kipegha nyu achane kutany Rumi. **Igh. 28:11**

D. Mii Paulö Rumi

- 16**Nyini kikitacha Rumi, kipisī Paulö kītöpö onkīt nko askaryan nyo kiripöy.
- 17**Kikany kumpur Paulö osiis sōmök kikurchī kintōghoghi Yaudin cho kimi wölōni kipka kokwō. Nyini kituyō pichay, kilenchī “Werköcho! Kimaghanye kīgh nyoni kīny nyo kichunyō nko piköcho anta ooptinecho cho kikitacha papotinecho, wölo kitötanīn Yaudin kīratanīn pipö Rumi ompö Cherusalem.
- 18**Kiteptepanīn ng'al ntökīmach kutayakanīn ompöwölo kimaghanye kīgh nyo kimīchini ketīghenanīn. **19**Wölo nyini kitagh Yaudin ketyakanīn kimasīwanye oor anka kipoto orirchan Kaysari, Akī melö ompöwölo kyotīng'etan kīgh nyo orwokineghö piköcho. **20**Nka nyini katepan onyorwokwa atang'alan nko akwa ompöwölo rötanīn sirimnyontoni ompö nyinte nyini lee kikönöto pipö Israel.”
- 21**Kilenchī pichay, “Tömōnye kesiköcha palalyan nyoni kīny nyo ng'wīno Yudea nyo poru lö ichinyi lelate kīgh akītomōnye kelīmenacha ng'al nyoni kīny tupchenicho cho pkono wölīni anta mwagh ngölyoon nyo gha ompö nyi.
- 22**Wölo kīmōkecha kelīme wölīni inontonyi nyinte ompöwölo kinkītöcha lö taghate piich lapay tuyononi lee nyeng'unyi.”
- 23**Kikany kīchomnyechī asistang'wa, nyini kitīta asisoni, kipka piich cho chang' wölīni kimōnyöy Paulö. King'alana nko chane pöyunöto Töröröt ompö tatat kīng'eta otini kiyech ntökīteno kwimön. Akumukchī lasiny kikīnkīn chane lö tökīpköchī lö ki pö man ng'alechini kimwochini nyinte chane ompö paraku Yeso, otini kineto chane kirurut pö Musa nko kirurut pö werkoyon
- 24**Kicham walaka ompö chane ng'alechi, wölo kimemīcha walaka ntökughan. **Igh. 28:16-24**

- Nko nyenyu kilikī Yaudini kīghōni, kimī nyu walaka cho chang' nko kintoghoghikwa kītagh kughan Yesu lö sörūnīn. Kīghönöy chane lö owesyeng'wa nko koromīntōngwa nyo muchöy kīchama chane Töröröt.

Kimitoni werkoyi Töroröt cho king'or köny akukir lö chang' Yaudin cho töghöy Yeso. Kimwochi nyu Paulö chane lenyoni tikwil.

25king'et nyu, akimi kumölöy kegh, otini kökikuwany Paulö kimwochi chane ng'ölyoon akong'a nyo kilö, "Nkichi nyoman nyaya kimwochi werkoyon papotinekwa ompö owesyo mikulögh nyo Tiliil."

26Ompöwölo kimwa lö'

"Wiyö alenchi pichi oterekwa wölo möpköchinokwanye; orosekwa asiwa wölo monkitunekwanye.

27Ompöwölo kimeghö mötöwo piich, aki minyote yitikwa, amökurostoneye konyikwa ompöwölo kötösiwiyi konyikwa, akötölimöy yitikwa akötöpköchini ompö mötöwekwa akötemuköy kimilonchot wölo omitan atosopö chane." Igh. 28:25-27

- Kimwochi nyu Paulö chane, lö mwoghöy Pipilya lö chang' pipö puntoon cho ghönöy Yeso kisiir Yaudin.

28Kuwany nyu Paulö akilenchi, "Onkifi yenyu lö kakeyonta ng'ölyonto Töroröt nyo pö sörunöt kutany pipö puntoon limöy chane. Igh. 28:28

- Kimitoni Yaudin chona kimi koros walak cho sisinchö cho kighanat Yeso. Nko nyenyu kighanat chane akemi kenyörilöy kong', kimilonchö löti akitagh kighanateng'wa ompö kwenu söpich. Lenyenyu pichoni ghat, nyay kimwogho Yeso ompö "Paraku letoghin"
- Somönö ng'alechi kikir Luka ompö kitapu Ighisyewut:

29Nyini kiwany Paulö kimwa lenyoni, king'et Yaudin akumöl kegh chane ompö owesyo. **30**Kimany Paulö könyis odeny kö nyo kighoktoy nyinte akitach piich lapay cho kipka kuros nyinte, **31**Kyamta ng'ala Pöyunöto Töroröt, akunet ng'ala Echotyön Yeso Kristo, king'ölonchi chii tikwil akimökiminye chii nyo kitagha nyinte kimwochi piich ng'ala Töroröt. Igh. 28:29-31

- Kinkitöcha lö otini kimi Paulö köpö rata (chela) kikir nyinte kitapun cho tilöy sömök, kikirchi kanisen sömök nyoni ki kanisa Epeso, Kolosay, nko Pilipi mitoni nyu kisilat nyo rel.

E. Kikityach, Kerat, aketigh Paulö

- Otini kiwonyö könyiswö odeny, ki kipistö aketyach Paulö ompö köpö rata (Chela). Kitas tagh kunet ng'ölyonto Töroröt chane chona kitomanye kilim ng'ölyonto Töroröt.
- Kikir Paulö napo kitapun odeny, kikirchi akong'a Timöteyö, kukirchi anka Titö. Otini kimi Paulö kunetisiyi kikinam akerat aketorchii chela ompö Rumi, kikirchi

palalyan anka Timöteyö. Nyo tang'ogh kite otini kikitorchi Paulö chela kung'at,
akemut kat, pöytoghin nyo pö Rumi.